

2014
ročník LVII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 4

2014
ročník LVII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 4

Obsah

Editorial – proměna časopisu Těšínsko v roce 2015 Zbyšek Ondřeka	1
Hostinské živnosti v Bruzovicích II. část Pavla Pindurová	2
K problematice válečného humoru ve Slezsku Ondřej Kolář	17
Proměny sídelní struktury v okresech Karviná a Frýdek-Místek Iva Tichá – David W. Novák	23
Pobezkydský spolek a „Výlet na Moravu“ v roce 1895 K počátkům české turistiky na Těšínsku Jan Sládek	29
Dvě významná výročí Panských Nových Dvorů Jiří Karásek	32
Zajímavé invazní druhy na Těšínsku Křídlatka japonská (<i>Reynoutria japonica</i>) Daniela Podstawková	33
Z nové literatury (nejen) o Těšínsku Radim Jež – David Pindur	36
Města a obce Těšínska se představují Horní Lomná Pavla Badurová	37

Články v tomto periodiku jsou recenzovány nezávislými recenzenty.

Vydává Muzeum Těšínska,
příspěvková organizace zřízená Moravskoslezským krajem.

Adresa redakce:
Muzeum Těšínska, p. o., Hlavní tř. 115/15, 737 01 Český Těšín
tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223
e-mail: radim.jez@muzeumct.cz

Redakce:
Odpovědný redaktor: PaedDr. Zbyšek Ondřeka
Výkonný redaktor: prof. PhDr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemník redakce: PhDr. Radim Jež
Redaktor: PhDr. David Pindur, Ph.D.

Redakční rada: PhDr. Karel Bogar; prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.;
prof. PhDr. Dan Gawrecki, CSc.; doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.;
doc. PhDr. Dušan Janák, Ph.D.; prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.;
PhDr. Jaromír Kalus; prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.;
doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.; PhDr. Karel Müller;
doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.; Mgr. Jiřina Veselská

Jazyková editace: Mgr. Lenka Ježová Bichlerová
Překlad resumé do anglického jazyka: Mgr. Lenka Mandryšová
Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s. r. o., Ostrava
Odevzdáno do tisku: 4. 12. 2014
Výšlo: 15. 12. 2014
Tisk: Printo, spol. s r. o., Ostrava

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.
Za obsahy článků zodpovídají autoři.
Při úpravě rukopisu je nutno řídit se pravidly zveřejněnými
na adrese: http://www.muzeumct.cz/pokyny_pro_autory/.

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně,
Pražská 3/14 nebo v jeho pobočkách: ve Výstavní síni Musaion
v Havířově, v Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích,
v Kotulově dřevěnce v Havířově-Bludovicích,
v Archeoparku v Chotěbuzi-Podoboře,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karviné-Fryštátě,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové-Lutyni,
v Technickém muzeu v Petřvaldě a v Klubu Muzea Těšínska.
K dostání i v Gorolském turistickém informačním centru v Mostech
u Jablunkova.

Rozšiřuje vydavatel. Předplatné nebo jednotlivá čísla si lze
objednat na výše uvedené adrese či tel. č. 558 761 224.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku je 40 Kč, celoroční
předplatné činí 160 Kč + poštovné. Členové Klubu Muzea Těšínska
získávají časopis v rámci ročního předplatného 250 Kč.

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605
Evidenční číslo MK ČR: E 11319
Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992.

Vážení čtenáři,

Muzeum Těšínska přistoupilo po dlouhých přípravách k realizaci několika významných změn, které přinese rok 2015 ve vydávání vlastivědného časopisu Těšínsko. Jejich smyslem je snaha udržet vysokou vědeckou úroveň časopisu a zároveň snaha zvýšit atraktivitu, čtivost a přehlednost pro čtenáře. Zároveň se snažíme o co nejúčelnější nakládání s prostředky, jež na vydávání časopisu Muzeum Těšínska má (dovolím si připomenout, že dnes je Muzeum Těšínska opravdu jedním z mála českých muzeí, která vytrvale vydávají vlastní časopis, v ediční a publikační činnosti nemá naše instituce v Moravskoslezském kraji srovnatelnou konkurenci a rádi bychom, aby tomu tak bylo i nadále).

Dovolte mi nyní, abych Vám změny, s nimiž přijdeme v roce 2015, alespoň stručně představil. Tou první a zřejmě nejviditelnější je opuštění tradičního velkoformátového tisku, jež byl pro časopis typický prakticky po celou dobu jeho existence. Toto vydání je poslední, které se tisklo ve formátu A4 ve dvou sloupcích. Nový formát bude o něco menší. Změní se grafická podoba časopisu, budeme jej tisknout barevně, změní se tradiční rozložení sloupců, ale i počet stran, jež vzroste přibližně na trojnásobek. To proto, že se změní i periodicita – časopis budeme tisknout již jen dvakrát ročně. Výraznější bude členění obsahu – část, která již dnes prochází náročným recenzním řízením, bude o něco rozsáhlejší a čtenář ji pozná podle odlišné velikosti písma a poznámkového aparátu, ve druhé části nabídne Těšínsko tradičně články, jež recenzním řízením neprocházejí – výroční zprávy, přehledy nové literatury o Těšínsku a recenze, vlastivědné a turistické zajímavosti a příspěvky čtenářů. Rozlišení je mj. vedeno snahou výrazněji odlišit vědeckou

část časopisu od části vlastivědné. Usilujeme o to, aby Těšínsko nadále zůstalo zařazeno v seznamu vědeckých, tzv. neimpaktovaných recenzovaných periodik, který potvrzuje Rada pro výzkum, vývoj a inovace, a to musí být zřejmé každému hned, jak vezme časopis do rukou. Tím, co se nemění, je personální složení redakce – vědeckým redaktorem zůstává prof. PhDr. Rudolf Žáček, Dr. (Slezská univerzita v Opavě), odpovědným redaktorem PaedDr. Zbyšek Ondřeka, tajemníkem redakce PhDr. Radim Jež a redaktorem PhDr. David Pindur, Ph.D. (všichni z Muzea Těšínska). Stávající složení redakční rady se rovněž nemění.

Vážení čtenáři, v roce 2007 jsme si zvláštním, pátým číslem připomněli půlstoletí od chvíle, kdy časopis poprvé v Českém Těšíně vyšel. Je obdivuhodné, že za léta své existence nejen přetrval, ale zároveň neustále zvyšoval svoji úroveň. Dnes je Těšínsko doslova pokladnicí těšínské vlastivědy. V úvodníku k onomu pátému číslu jsme si mohli přečíst i tato slova: *Za půlstoletí své existence se „Těšínsko“ postupně stalo jakýmsi malým zrcadlem skutečného, živého Těšínska. Jakousi tištěnou vlastivědou onoho kousku země, kterému říkáme domov. A každý ví, že stojí za to o domově psát, stojí za to vědět „odkud jsem“. Stojí prostě za to stále novým a novým generacím připomínat zajímavé dějiny, události, osobnosti i přitažlivou krásu míst, kde žijí, kde jsou doma. Jaké by to bylo muzeum, kdyby to nedělalo?* Myslím, že tato slova platí i dnes. Loučíme se s tradiční podobou Těšínska, avšak časopis bude vycházet dále. A budeme se snažit, aby byl i nadále tím nejlepším, co Muzeum Těšínska nabízí.

Zbyšek Ondřeka
ředitel Muzea Těšínska

Hostinské živnosti v Bruzovicích

II. část

Pavla Pindurová

V minulém čísle časopisu *Těšínsko* jsme sledovali osudy nejstarší fojtské hospody v Bruzovicích. Ve druhé části studie se budeme věnovat historii zbylých tří hostinských živností.

Hostinec „Pod Dubem“

V roce 1861 zřídil v Bruzovicích sedlák z volenství č. p. 15 František Onderek druhou hostinskou živnost. Jeho koncese, vydaná 12. prosince 1861 okresním úřadem ve Frýdku, se stala první hostinskou a výčepní koncesí v obci udělenou čistě na základě živnostenského řádu, vstoupivšího v platnost teprve předešlého roku. Nebyla tedy zatížena propinačním právem či jinými staršími poddanskými povinnostmi.

Zatímco dosud jediná hospoda na fojtsví byla umístěna v centru vsi poblíž kostela, Onderkův hostinec se nacházel na horním konci u okresní silnice, přibližně v polovině cesty z centra Bruzovic na hranici se Sedlištěm. Sloužil tedy nejen místním, ale poskytoval občerstvení i cestujícím procházejícím obcí. Onderek výčep nejprve krátký čas provozoval přímo ve svém gruntu č. p. 15, ale záhy vystavěl samostatnou budovu č. p. 134 v bezprostřední blízkosti statku směrem k silnici, do které roku 1862 živnost přesunul. Jednalo se o účelovou zděnou budovu, dobře vyhovující potřebám hostince. Ze vstupní chodby se vpravo vcházelo do prostorného výčepu

o rozměrech 8,7 × 8,2 m, za ním se nacházel menší salónek. Do interiéru výčepu na počátku 20. století můžeme nahlédnout prostřednictvím dobového tisku: *U dveří po pravé straně truhlářský stůl s náčiním, na kterém [...] tatík Onderek mařením a kazením pěkného dříví dlouhou chvíli si krátí, po levé straně nálevna, okolo pak stoly, lavice, židle, v levém zadním rohu postel a pohovka, nad stolem v průčelí kříž s Kristem, pak obrazy, návštějí, úřední vyhlášky, noviny.*¹ Po levé straně chodby byla umístěna kuchyně a dva pokoje, jež mohly sloužit jako byt hostinského.²

Hospoda nesla název Pod Dubem podle statného stromu rostoucího v její blízkosti, ale obvykle se jí říkalo jednoduše „Onderkův hostinec“. Výrazná osobnost majitele, o němž *Noviny Těšínské* psaly jako o *milém dobrodinci žitlivých z Bruzovic*,³ se po celou druhou polovinu 19. století promítala do vlasteneckého charakteru hostince a zajišťovala mu značnou prestiž.

František Onderek (1832–1922) byl nejstarším synem prvního starosty v Bruzovicích Ondřeje Onderka. V roce 1853 převzal po otci selský grunt č. p. 15, který se svou výměrou řadil k největším v obci. Známou osobností se stal i jeho mladší bratr Ondřej Onderek, český vlastenec, zakladatel čtenářsko-osvětového spolku *Bruzovská beseda* (založen 1875) a později rovněž starosta (v letech 1897–1903, 1906–1919). Ondřej posléze z rodného statku odešel k otci na velkochalupnickou usedlost

Hostinec Františka Smolíka č. p. 134, vlevo původní část budovy postavená Františkem Onderkem, vpravo přístavba sálu, pod níž se v přízemí nacházely byty a provozovny dalších živnostníků, konec 30. let 20. století, foto Josef Košťál, obec Bruzovice

č. p. 115 na Kamenci (dolní část obce při hranici s Pazdernou), kde od roku 1876 samostatně hospodařil. K řadám českých národních pracovníků se připojil rovněž jeden z pěti potomků hostinského Onderka, syn František (1859–1893), učitel ve Vratimově a průkopník hospodářských spolků na Frýdecku.⁴

Osobnost hostinského Františka Onderka se dočkala i jisté formy literárního zpracování. V roce 1902 otiskovaly *Noviny Těšínské* na pokračování vlastivědný cestopis s názvem *Ze Skalice do Bruzovic*, přinášející postřehy poutníka procházejícího napříč Frýdeckem, včetně popisu krajiny, staveb či národnostního charakteru jednotlivých obcí. Na závěr své pouti se pisatel v bruзовickém hostinci Pod Dubem setkal rovněž s proslulým hostinským, jehož s náležitou dávkou respektu vylíčil následovně: *A za „pultem“ stál on – tatík Onderek, vysoká, statná postava, tak asi mezi šedesáti – pětadesáti lety, na hlavě beranici do týla pošoupanou, krátký šedý kabátek, na nohou boty „huňáčky“, až po kolena sahající. Síla a svéráznost dýchaly z této martiální postavy, zdravě zardělá tvář, ani stínu bázlivosti, poddajnosti neprozrazovala, naopak hleděly ty tmavé její oči jistě, sebevědomě, s příměskem selské vychytralosti a šelmovství do světa. Toť náš známý, na slovo vzatý vlastenec z Bruzovic podle prvního, zběžného postřehu, toť ten tatík Onderek, o kterém jsem už co hoch slýchal a na něj se tajně pýšnil.*⁵

Onderkův hostinec byl ve své době nejvhodnějším místem v obci, kde bylo možno pořádat společenské akce pro větší počet účastníků. Brzy se tak stal centrem kulturního a spolkového života a dějištěm prvních venkovských plesů, divadelních představení, přednášek, spolkových schůzí či národních slavností. Své útočiště zde našla Bruzovská beseda, jež ještě přispívala k věhlasu hostince. Jeho zdi byly svědky nejedné události významné pro kulturní, národní i hospodářský život Bruzovic a někdy i širšího okolí.

Kromě nesčetných akcí Bruzovské besedy jmenujme ustavující schůzi prvního místního odboru *Matice Místecké* ve Slezsku (17. července 1895),⁶ která dotovala stavbu a provoz českého gymnázia v Místku, či schůzi *Spolku národního domu ve Frýdku* (25. dubna 1909), na níž vystoupil neúnavný slezský politik a propagátor zemědělského družstevnictví František Zíka.⁷ Pro hospodářský život byla bezpochyby významnou událostí ustavující valná hromada *Hospodářského družstva kraje Frýdeckého v Bruzovicích* pod předsednictvím starosty Ondřeje Onderka (12. března 1899).⁸ Působnost družstva nebyla vymezena hranicemi obce, ale vztahovala se na celou západní část Těšínského Slezska. Členy byli také např. rolníci z Domaslavic, Kaňovic, Sedlišť, Soběšovic,

Žermanic, ale i z Frýdku nebo Morávky.⁹ V hostinci se rovněž ustavilo první drenážní družstvo provádějící melioraci (17. března 1909),¹⁰ jehož pozitivní dopad na zkvalitnění zemědělské půdy v Bruzovicích je nesporný.

František Onderek sice po celý svůj život zůstával duší hostince, na jehož chod dohlížel z bezprostřední blízkosti svého statku č. p. 15, musel se však současně starat o vedení velké zemědělské usedlosti, jež byla jeho hlavním zdrojem obživy. Je tudíž pravděpodobné, že buď zaměstnával číšníky, nebo živnost propůjčoval pachtýřům. Z pramenů známe jméno pouze jednoho nájemce. Byl jím pětadvacetiletý Karel Moris, který v roce 1887 čelil obvinění, že v hostinci umožnil konání nepovolené taneční zábavy.

Celá kauza se odehrála následovně. Dostavili se za ním dva místní mladíci František Stašek z č. p. 17 a František Možíšek se žádostí, že si chtějí uspořádat výlet zakončený taneční zábavou v jeho hospodě. Moris souhlasil s podmínkou, že si sami obstarají u obecní rady potřebné povolení. Obecní představenstvo se však veřejnou muziku zdráhalo povolit, protože byla právě doba žní a byly na místě obavy, že by mládež dalšího dne po zábavě nebyla schopná podat odpovídající pracovní výkony. Stašek s Možíškem se navíc netěšili dobré pověsti, Možíšek byl již dříve trestán okresním soudem ve Frýdku. Mladíci se však se zamítnutím nehodlali smířit a vydali se do Frýdku za známým českým advokátem Karlem Kotkem. Ten jim sice nijak nepomohl, ale po návratu z města namluvili pachtýři Morisovi, že se jim povolení k pořádání muziky podařilo získat. I přes zákaz se tedy zábava konala 24. července 1887. Trest na sebe nenechal dlouho čekat. Obelhaný Karel Moris sice nakonec nebyl postižen, ale oba mladíci museli zaplatit po 10 zlatých do obecní chudinské pokladny, dále pak dva zlaté na vyšetřovací výlohy a zpětně čtyři zlaté za licenční lístek k povolování zábav.¹¹

Posledním a zároveň nejvýznamnějším pomocníkem Františka Onderka v jeho hostinské

Pozvánka na taneční zábavu v hostinci Františka Onderka, která se konala 15. ledna 1873, Muzeum Beskyd Frýdek-Místek

živnosti byl na počátku 20. století jeho soused František Smolík (1879–1943). Pocházel z Kateřin u Příbora a do Bruzovic jej přivedl sňatek s Johannou Jiříkovou ze selského gruntu č. p. 16. Několik let stárnoucímu Onderkovi v živnosti pomáhal a roku 1909 od něj hostinec koupil (stejně jako později zemědělskou usedlost č. p. 15) a požádal o přepsání hostinské a výčepní koncese na své jméno. Obecní zastupitelstvo v Bruzovicích, jehož dobrozdání okresní hejmanství za tímto účelem vyžadovalo, se však na své schůzi 31. prosince 1909 postavilo proti. Je zřejmé, že je k tomu vedla dlouhodobá snaha jakkoli snížit počet čtyř hospod v obci a omezit tak bující alkoholismus. Hostinec Pod Dubem však platil za nejslušnější podnik ve vsi s mnohaletou tradicí. Navíc se jako jediný nacházel na horním konci obce, kde tehdy stálo šest desítek domů a podobné zařízení by obyvatelům scházelo. Obecní výbor se proto rozhodl stanovisko obecního zastupitelstva změnit a pak již nic nebránilo, aby byla 21. května 1910 Smolíkově hostinská koncese udělena.

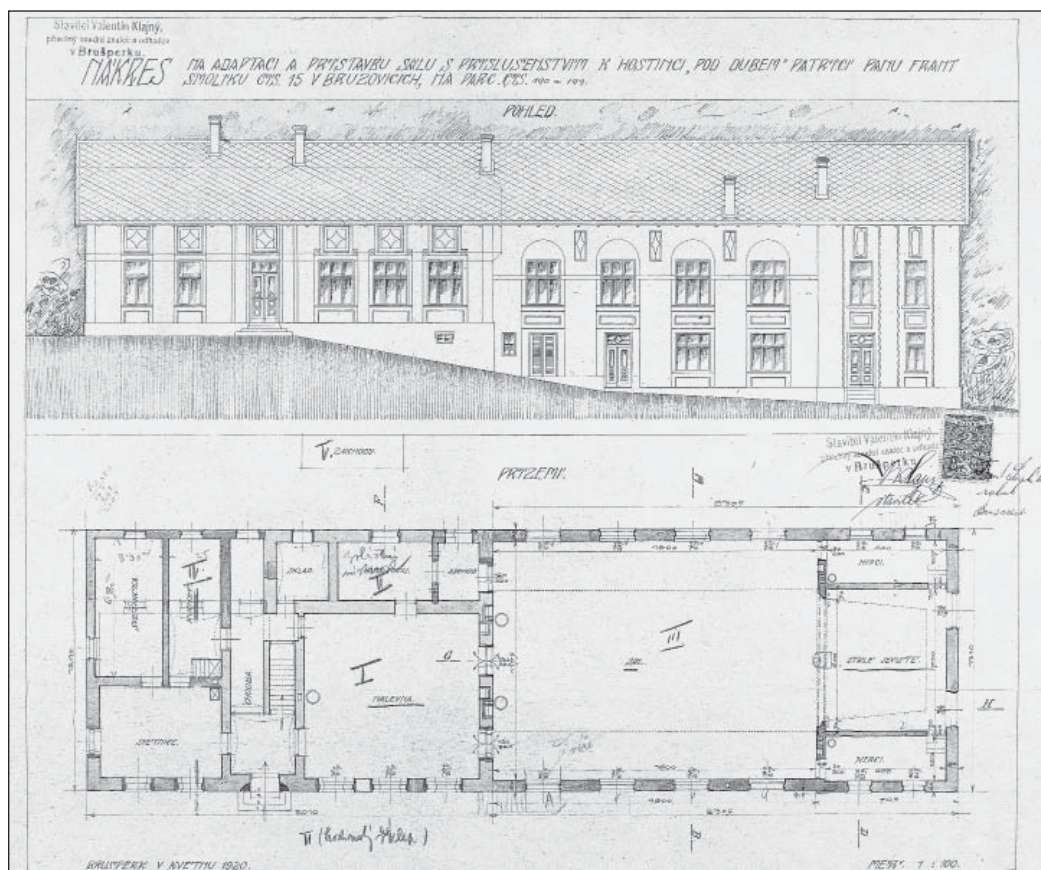
Při úředním šetření, zda budova č. p. 134 vyhovuje předpisům a potřebám pro provoz hostinské živnosti, byla tato shledána v ucházejícím stavu. František Smolík musel provést jen několik oprav většinou protipožárního a hygienického rázu, především přebudovat nevyhovující záchody, umístěné samostatně ve dvoře. Byla mu udělena všechna hostinská oprávnění kromě

ubytování cizinců, k čemuž ostatně hostinec nenabízel vhodné prostory, přestože toto právo bylo součástí starší Onderkovy koncese.

František Onderek hospodu neopustil ani po jejím prodeji. Smolík mu přislíbil jako výminku největší místnost v levé části od vstupní chodby, kterou v příštích letech obýval. Vedení živnosti se Onderek ještě znovu ujal v období první světové války, když František Smolík obdržel povolávací rozkaz a 1. prosince 1916 musel narukovat na frontu. Od 9. dubna 1917 se tak ve svých 84 letech stal jeho zástupcem ve výkonu živnosti a hospodu vedl do roku 1921.

Smolík patřil k těm šťastnějším mužům, jimž se podařilo z bojiště „velké“ války v pořádku vrátit domů. V roce 1920 se pustil do velkorysé přestavby a modernizace hostince podle projektu brušperského stavitele Valentina Klajného, jehož firma rovněž prováděla veškeré stavební práce. Vedle menších adaptací starší části budovy, jako bylo zvýšení stropu a rozšíření oken ve výčepu či zvětšení kuchyně a zadního pokoje v bytě hostinského směrem do dvora, především přistavěl velký sál se stálým jevištěm a dvěma šatnami pro herce po stranách. Hostinec tak disponoval největším sálem v obci o délce 16 m a šířce 11,75 m, připraveným pojmout dvě stovky hostů. Do sálu vedly dvojí široké dveře z výčepu v místě dřívějších oken a jedny ze salóňku, kromě toho se v případě požáru mohlo vycházet dvojími dveřmi přímo ven do dvora.

Plán přestavby hostince Františka Smolíka vypracovaný stavební firmou Valentina Klajného z Brušperku r. 1920, vlevo půdorys původní budovy s výčepem, vpravo návrh přístavby sálu s divadelním jevištěm, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

K lesku plesů a divadelních představení přispívalo i moderní acetylenové osvětlení, jež nahradilo dřívější petrolejky. Zařízení pro výrobu acetylenu chemickou reakcí vody a karbidu vápenatého bylo umístěno v samostatné komoře v suterénu budovy, odkud se plyn potrubím rozváděl do lamp.

František Smolík již na konci září 1920 informoval úřady, že je přestavba hostince dokončena a po úspěšné kolaudaci 16. října téhož roku byla jeho hostinská a výčepní koncese rozšířena i na nově vybudované prostory.

Vzhledem ke svažitému terénu vzniklo pod přístavbou přízemí se dvěma mašalemi a třemi samostatnými bytovými jednotkami, sestávajícími z předsíně, pokoje, kuchyně a komory. Prostory byly pronajímány dalším živnostníkům. Svě sídlo zde mělo krejčovství Aloise Ščerby a od roku 1932 Josefa Šelonga ze Soběšovic. Obyvatelé Bruzovic mohli využít služby obuvníků Albína Kusáka z Bartovic (1922–1926), po něm Františka Ramíka z Horních Bludovic, který živnost později přesunul do svého nově postaveného domu č. p. 150. Nájemce hostince Jan Gryč tu kromě práce hostinského provozoval sedlářství a řemenářství (1928–1931).

V období první republiky bylo ve Smolíkově hostinci umístěno řeznictví a uzenářství. Pracovali zde řezníci Ignác Žižka (1923–1926) a Hynek Žižka (1926–1928), oba z Lubna. Roku 1928 si v Bruzovicích otevřel pobočku svého řeznictví v Lískovci Andělín Kolář. Ve 30. letech 20. století pak nabízeli maso dva řezníci z Frýdlantu nad Ostravicí Oldřich Keller (1930–1934) a Štěpán Keller (1934–1939), přičemž řeznictví Štěpána Kellera fungovalo jako pobočka jeho provozovny v Sedlištích.¹² V závěru roku 1940 provedl František Smolík adaptaci řeznické provozovny, přistavěl porážkovou místnost, k dispozici byla ledovna a udrna. V té době byl jejím nájemcem František Pešat, jenž však následujícího roku přešel do vlastního řeznictví v č. p. 27.¹³ Ve 20. letech 20. století našla v jednom z bytů směřujících k silnici umístění spolková knihovna Bruzovské besedy.¹⁴

Po příchodu z fronty se již František Smolík k přímému vedení hostince nevrátil. Věnoval se hospodaření na svém gruntě a angažoval se v hospodářském družstevnictví. Stál v čele druhého drenážního družstva¹⁵ a družstva pro chov drobných hospodářských zvířat pro Bruzovice a okolí.¹⁶ Již před válkou spoluzakládal mlékařské družstvo, jehož byl ředitelem.¹⁷ Díky svým četným aktivitám a výborným organizačním schopnostem se brzy zařadil k prvorepublikové bruзовické honoraci a v letech 1923–1931 vykonával funkci starosty.

Hostinec Pod Dubem vedl do roku 1921 František Onderek, poté jej Smolík svěřoval

nájemcům. Jako první si hospodu na tři roky pronajala čtyřiařicetiletá Františka Kubošová, rozená Šimonová, z Prostředních Bludovic. Tato žermanická rodačka však v podniku setrvala pouze od dubna do konce roku 1921. Nájem po ní převzal František Klimša rovněž ze Žermanic. Od dubna 1924 byl pachtýřem František Poledník, penzionovaný zřízenec státních drah z Frýdku, který ale pocházel z Bruzovic z chalupnické usedlosti č. p. 96. Dříve byl nájemcem v hostinci Josefa Kocicha č. p. 141 (1920–1923). Dne 7. září 1925 ve Smolíkově hostinci uspořádal velkou svatbu své jediné dcery Marie s místním sedlákem Bohuslavem Petrem z č. p. 10.¹⁸ Poledník však musel pro nemoc a pokročilý věk již následujícího roku odejít a od června 1926 byl nahrazen Štěpánem Poláškem, hostinským ze Sedlišť.

Od srpna 1928 do září 1931 byl jako nájemce přihlášen Jan Gryč, bývalý hostinský v Janovicích. Jak již bylo výše zmíněno, v objektu měl navíc sedlářskou a řemenářskou živnost. Gryč z Bruzovic odešel do Oldřichovic (dnes místní část Třince), kde si rovněž pronajal hospodu. Poměrně dlouho, mezi lety 1931–1937, byla živnost pronajata Augustinu Kročkovi ze Sedlišť. Ještě v období Rakousko-Uherska vedl obecní hospodu v Sedlištích č. p. 102, v dalších letech pracoval jako hostinský v Klimkovicích. Následujícím pachtýřem se stal Hubert Jahn, někdejší hostinský v Bartovicích. Aby tento větrkovický rodák pro svou rodinu v době hospodářské krize zajistil dostatečný příjem, současně byl zaměstnán jako hutník ve Vítkovických železárnách v Ostravě a během dne jej v hostinci zastupovala manželka. V červenci 1937 se rodina Jahnova vrátila do Ostravy, kde si zakoupila vlastní hostinec na Hranečnicku.

V období protektorátu našla ve Smolíkově hostinci útočiště rodina Emila Jaroše ze Šenova,

V hostinci Pod Dubem měla spolkové místnosti bruзовická Besídka venkovského dorostu. Skupinová fotografie jejich členů před vstupem do hostince, v řadě sedících čtvrtý zprava Ladislav Kunčický, pozdější majitel hostince Na Velicestě, r. 1921, Muzeum Beskyd Frýdek-Místek

Těšínské divadlo pravidelně zajižďelo do různých obcí v regionu. V sále hostince Vladimíra Smolika sehrálo 28. listopadu 1948 představení Dítě od F. X. Šaldy, Muzeum Těšínska

jenž musel na podzim 1938 jako český vlastenec a sokolský činovník uprchnout před polskou okupací. Obec Šenov byla na přelomu října a listopadu 1938 rozdělena mezi Polsko a okleštěné Česko-Slovensko.¹⁹ Emil Jaroš byl hostinským v polském záboru, odkud se vystěhoval do česko-slovenské části Šenova. S manželkou Cecilíí a dvěma dětmi však zůstali bez příjmů, proto s úlevou přijal místo nájemce v bruzovickém hostinci Pod Dubem a zůstal zde po celou válku až do roku 1946.

Z výčtu je patrné, že nájemci Smolíkovi hospody byli většinou zkušenými hostinskými s praxí, což výrazně přispívalo k dobrému chodu tohoto věhlasného podniku. Zpět do rukou majitele koncese se provozování živnosti vrátilo v osobě Smolíkova syna Vladimíra, kterému otec hospodu předal v roce 1943 krátce před svou smrtí. Vladimír se na svou profesi připravoval a vyučil se hostinským, avšak v době otcovy smrti měl pouhých 22 let. Koncese mu byla udělena 6. března 1944. Stejně jako ta dřívější obsahovala všechna oprávnění uvedená v živnostenském řádu

kromě možnosti ubytování hostů. Až do konce války si ponechal jako nájemce Emila Jaroše a sám se živnosti ujal od 1. září 1946. V únoru 1947 své podnikatelské aktivity rozšířil o oprávnění k prodeji tabákových výrobků, úředních kolků a poštovních známek, tedy trafikou.

Období vedení podniku Vladimírem Smolíkem však již bylo jen labutí písní dřívější slávy hostince Pod Dubem. Nástup komunistické totality na sebe nenechal dlouho čekat. V roce 1951 byly v Bruzovicích hromadně rušeny živnosti. Spotřební a výrobní družstvo Jednota z Místku mj. začlenilo mezi své provozovny všechny tři hostince kromě Starého fojtství, třebaže jejich původní majitelé zatím ve svých někdejších hospodách mohli zůstat jako vedoucí. K 19. srpnu 1951 tím zanikla i hostinská a výčepní koncese Vladimíra Smolíka a jeho hostinec se stal provozovnou Jednoty č. 507.

V první polovině 50. let budova č. p. 134 nadále sloužila hostinským účelům, ale její zdi již nebyly svědkem pouze družného společenského života místních obyvatel či nejvýše česko-německých národnostních přestřelek typických pro druhou polovinu 19. století. Stále se zde konaly taneční zábavy a sál s jevištěm při svých zájezdech využívalo Těšínské divadlo. Valné hromady spolků a družstev však byly v rámci kolektivizace zemědělství vystřídány agitačními schůzemi a náborů do JZD, jež měly za cíl rozdělit a rozeštvat obec s hlubokými selskými tradicemi. Snad nejbouřlivější z nich byla veřejná schůze spojená s tzv. vyhlášení kulaků, která se ve Smolíkově hostinci konala 19. prosince 1952.²⁰

Velký a výstavný sál, jenž byl dříve devízou tohoto podniku, byl nakonec důvodem jeho zániku. Spotřebnímu družstvu Jednota jako

Pohled na centrum Bruzovic, v popředí budova hostince Josefa Slívy č. p. 141, foto Josef Košťál, konec 30. let 20. století, obec Bruzovice

Svatebčané před hostincem Františky Slívové č. p. 141, vpravo dřevěná vstupní veranda, na zdi je zavěšena informační tabule místního dobrovolného hasičského sboru a tabule inzertující výčep piva z akciového pivovaru v Moravské Ostravě, 20. léta 20. století, obec Bruzovice

novému provozovateli se zdály náklady na údržbu takto prostorného sálu moc vysoké, proto zde svou provozovnu zrušilo. Objekt převzalo místní JZD a přeměnilo ho ve sklad obilí. Největší ranou pro sál bylo, když jej v 70. letech 20. století využíval obchod Nový byt z Frýdku-Místku jako sklad nábytku.²¹ V roce 1974 sice ještě byla provedena oprava střechy a okapů, ale v průběhu dalších desetiletí objekt chátral, až došlo ke zřícení střechy přístavby z roku 1920, v roce 2013 musela být stržena. V současné době stojí pouze původní část hostince vybudovaná Františkem Onderkem roku 1862.

Hostinec „Pod Kostelem“

Další hostinec v centru obce založil dlouholetý kostelník Josef Kocich z velkochalupnické usedlosti č. p. 29 (narodil se na selském gruntě č. p. 56). U okresní silnice vedoucí centrem obce pod návrším s farním kostelem sv. Stanislava vystavěl zděnou budovu č. p. 141 a k roku 1871 je pro ni doložena hostinská koncese. Třebáže nedaleko byl výčep na fojtství (později V Úle), vzhledem k výhodné poloze na návsi Kocichův hostinec dobře prosperoval. Ani v této hospodě se nebylo možné ubytovat, kromě ostatních hostinských oprávnění se však zábavě hostů nabízela např. kuželna.²²

Obraz ze života tohoto hostince na přelomu 19. a 20. století opět podává cestopis *Ze Skalice do Bruzovic*, otiskovaný na pokračování v *Novinách Těšínských: Kráčím tedy dále a nacházím, po čem srdce bažilo: hospodu dosti velikou, aby se v ní moje maličkost dost dobře ztratila. Myšlénka, že bych, snad noclehu nedostal, ani mne nenapadla. Vstoupím dovnitř – velká studená hostinská místnost,*

*za „pultem“ děvůška, asi osmnáctiletá, před „pultem“ jakýsi chasník, viržinku si zapalující a šelmovsky po očku na děvůšku pohlízející – pěkný obrázek. Vprostřed jizby, pod lampou, stůl a židle, po stranách stoly a lavice, u dveří u zdi řada prázdných sudů, o dobré žízni Bruzovičanů svědčící, po stěnách několik plakátů, vyhlášek, obrázků, asi troje noviny a ovšem kříž s Kristem, jako v každé venkovské hospodě.*²³

Díky své poloze ve středu vesnice bývala Kocichova hospoda dějištěm významných obecních událostí, např. každoročních obecních hromad.²⁴ Na Silvestra 1898 se zde uskutečnily oslavy 50. výročí zrušení roboty, pořádané pro celou farnost Bruzovice, tedy i pro obyvatele sousedních Kaňovic, Pazderny, Žermanic a části Panských Nových Dvorů.²⁵ Mimo to se stala spolkovým hostincem místního dobrovolného hasičského sboru. V roce 1904 byla v těsné blízkosti postavena hasičská zbrojnice, pro kterou Josef Kocich prodal obci část svého pozemku. V kupní

Pozvánka na přátelský večírek československé strany národních socialistů v Bruzovicích konaný v hostinci Josefa Slívy 2. února 1946, archiv Josefa Golky

ČSL STRANA NÁRODNÍCH SOCIALISTŮ V BRUZOVICÍCH

POŘÁDÁ V SÁLE BRÁTRA JOSEFA SLÍVY PRVNÍ

přátelský večírek

V SOBOTU DNE 2. ÚNORA 1946 V 7 HODIN VEČER

Hudba p. JEŽE ze Sedlitz • Vstupné Kčs 20,- mimo daň

O HOJNOU ÚČAST PROSÍ POŘADATELÉ

Knihkárna J. R. Richtro ve Frýdku

Interiér výčepu hostince Josefa Slívy v období německé okupace, za pultem hostinský Slíva s manželkou Helenou a dcerou Annou, r. 1940, obec Bruzovice

smlouvě si však vymínil, že v ní nebude nikdy zřízen hostinec nebo obchod, čímž se pojistil proti případné konkurenci v centru obce.²⁶

Hasičský spolek v Kocichově hostinci pořádal téměř veškeré své akce počínaje první veřejnou schůzí 31. ledna 1897,²⁷ na níž byli občané seznámeni s úmyslem založit sbor. Významnou událostí se stalo svěcení hasičské stříkačky 28. srpna téhož roku, jež bylo současně prvním sjezdem frýdecké hasičské župy. Kocichova hospoda zajistila účastníkům slavnostní oběd i večerní taneční věneček. Dále jmenujme např. oslavy svěcení hasičské zbrojnice 21. srpna 1904, kdy se v lokále konal slavnostní oběd a večerní taneční zábava. Hospoda se stala východiskem hasičského výletu na blízkou louku 30. července 1905, při němž hostinský zajišťoval i výčep nápojů přímo

na výletišti.²⁸ Na hospodě byla rovněž umístěna hasičská informační vývěska.

V hostinci měla spolkové místnosti místní organizace Dělnické tělocvičné jednoty, valné hromady zde pořádala i kampelička. Na jaře roku 1919 se v hostinci v duchu nově vzniklé demokratické republiky odehrálo několik veřejných schůzí místní organizace sociální demokracie pod vedením horníka Jana Maršálka. Členské schůze zde pořádala i agrární strana.²⁹

Protože Josef Kocich kromě hostince vlastnil pouze chalupnickou usedlost č. p. 29, je pravděpodobné, že po většinu života vedl živnost sám se svou rodinou. Od druhého desetiletí 20. století jsou již doloženi nájemci koncese František Stach (1912–1913), Jan Stibor (1913–1920), František Poledník (1920–1923), Alois Kulhánek (1923–1925) a Marie Kulháňková, podruhé provdaná Gavalasová (1925–1934).³⁰

V roce 1922 předal Josef Kocich hospodu své dceři z druhého manželství Františce Slívové, provdané do Šenova. V Bruzovicích sice nežila, přesto se rozhodla do hostince investovat a pustila se do přestavby a modernizace své živnostenské provozovny. Především nechala přistavět taneční a divadelní sál s jevištěm a dvěma postranními šatnami pro herce široký 11,15 m a dlouhý bez jeviště 15 m. Dodnes se dochovala malovaná opona s výjevem kněžny Libuše věštící slávu Prahy. Vedle sálu Josefa Smolíka tak vznikl druhý divadelní sál v obci. Kromě toho sloužil k výkonu živnosti výčep, kuchyně, jeden zvláštní pokoj a dva oddělené sklepy pro ukládání piva a ostatních nápojů. Do budovy se vcházelo krytou verandou v pravé části průčelí, odkud byly také přístupné toalety. Prostorný byt hostinských poskytovala nástavba v prvním patře objektu.³¹

Josef Slíva před svým hostincem se skupinou německých vojáků, r. 1940, obec Bruzovice

Od roku 1934 se stal nájemcem hostince Františky Slívové, podruhé provdané Fusskové, její syn Josef Slíva, jenž provozoval živnost společně s manželkou Helenou. Na začátku roku 1939 jim matka z důvodu své nemoci a pokročilého věku budovu i s koncesí postoupila.³²

Také hospodu Josefa Slívy převzalo roku 1951 Spotřební a výrobní družstvo Jednota (18. července) jako provozovnu č. 704. Pouze tento brušovický hostinec nebyl v období komunistického režimu zrušen a zůstal tak jediným centrem kulturního života v obci. Po druhé světové válce se zde, stejně jako v sále Ladislava Smolíka, konala divadelní představení Těšínského divadla, které do Bruzovic zájezdělo.

Tragická událost se v hospodě odehrála roku 1960. Tehdy se stala dějištěm politického procesu s místním sedlákem Ladislavem Bartkem z č. p. 44, zinscenovaného komunistickou totalitní mocí, na nějž byli jako publikum svázení lidé ze širokého okolí. Odstartoval sérii následných procesů s dalšími brušovickými sedláky odsouzenými k vysokým pokutám a trestům odnětí svobody za údajnou spekulaci, když ve snaze vyčistit lesy zničené vichřicí (1957) prodávali své dřevo soukromým osobám.³³

Třebaže svého času se jednalo o skutečně moderně vybavenou živnostenskou provozovnu, Jednota po vyvlastnění do hostince příliš neinvestovala. Roku 1974 byla sice opravena fasáda a zaveden veřejný vodovod,³⁴ na generální opravu si však hostinec musel počkat až do samotného konce období totality. Od první poloviny 80. let 20. století MNV o rekonstrukci bezvýsledně jednal, roku 1986 už měla být zahrnuta do Akce Z, z čehož nakonec sešlo.³⁵ V roce 1987 si obecní kronikář Leo Kocur posteskl, že *Kulturní život v obci vykazuje stagnaci. Způsobuje to především*

*nedostatek kulturních zařízení: jediný hostinec „Družstevník“ čeká na rekonstrukci, jeviště je v dezolátním stavu. Nelze říci, že by nebylo ochotníků, kteří by sehráli divadlo. Není kde.*³⁶ K opravě konečně došlo na počátku roku 1988. Pohostinství bylo opět uvedeno do provozu na konci roku 1989. Po sametové revoluci byl hostinec v restituci vrácen Anně Vrbové, dceři posledního majitele Ladislava Slívy, a rodina jej od října 1991 provozovala jako soukromou restauraci.³⁷

Za dobu své existence se hostinec nazýval nejprve U Kocicha, U Slívy, Pod Kostelem, později byl v duchu socializace venkova přejmenován na U Družstevníka a nakonec nesl název U Vrby. Svému původnímu účelu přestala budova sloužit teprve nedávno. Roku 2012 byl v prostorách bývalého hostince otevřen obchod s potřebami pro dům a zahradu s názvem Hobby Profi Market, provozovaný firmou Da-So Group s.r.o.

Hostinec „Na Velicestě“

Poněkud stranou středu obce v č. p. 100 u hranice s Horními Bludovicemi byl umístěn hostinec, jenž za dobu své existence nesl označení Na Velicestě, U Tří křížů, U Nimroda, U Krásné paní a nakonec U Kunčické. Založil jej v 60. letech 19. století Šimon Pitřík, bratranec starosty a zemského poslance Františka Pitříka z č. p. 40. Samotný vznik koncese není spolehlivě heuristicky doložen, i když se o něm traduje zajímavá pověst.

Šimon Pitřík údajně sloužil jako rakouský voják za prusko-rakouské války (1866). Když byl v jedné vesnici na hlídce schovaný za kostelem, náhle viděl kolem projíždět pruského důstojníka. Ten jej objevil a došlo mezi nimi k boji šavlemi,

Josef Slíva, poslední majitel hostince č. p. 141 před znárodněním, 50. léta 20. století, obec Bruzovice

Místní divadelní ochotníci na jevišti v hostinci Pod Kostelem, ve spodní řadě druhá zprava dcera hostinského Josefa Slívy Anna, provdaná Vrbová, nad ní stojí její manžel Jaromír Vrba, druhá polovina 50. let 20. století, obec Bruzovice

*Hostinský Ladislav Kunčický
naráží sud s pivem, 40. léta
20. století, archiv Anny
Kunčické*

ve kterém Pitřík Prušáka porazil. Vítězoslavně příklusal na nepřítelově koni ke svému útvaru, aby incident oznámil. Za své hrdinství byl vyznamenán a po válce navíc dostal jako odměnu právo na hostinskou koncesi.³⁸ Za tímto účelem zakoupil chalupnickou usedlost č. p. 100 od vdovy po Františku Maršálkovi. Chalupa již od konce 18. století patřila rodu Pitříků, Maršálek ji koupil po posledním majiteli Pavlu Pitříkovi.³⁹ Na tomto místě si Šimon Pitřík zbudoval zděnou novostavbu svého hostince, jež existuje dodnes.

Bohužel se nedochovala koncesní listina ani jiná dobová písemnost spolehlivě dokládající přesné datum vzniku Pitříkova živnostenského oprávnění. Pouze v protokolu ze schůze obecního zastupitelstva ze 17. února 1924, které jednalo o udělení koncese v tomto čísle popisném Karlu Kunčickému, je jako začátek provozování hostince udáván rok 1864. To by samozřejmě vylučovalo pravdivost pověsti o zisku koncese za hrdinství v prusko-rakouské válce odehrávající se teprve dva roky nato. Původcem informace o roce 1864 byl František Pitřík z č. p. 40,⁴⁰ syn zemského poslance Františka Pitříka a bratrance zakladatele hostince Šimona Pitříka. Můžeme tedy připustit jistou rodovou paměť, jež ovšem se 60letým odstupem není zcela spolehlivá. Dokladem o době vzniku hospody může být i letopočet 1864, vyřezaný ve trámu budovy hostince, který se dochoval dodnes. V roce 1867 však již Šimon Pitřík se svou manželkou Rozinou,

rozenou Vitáskovou ze Žermanic, prokazatelně bydleli v domě č. p. 100, kde se jim 14. prosince 1867 narodil jejich jediný syn Jan.⁴¹

V každém případě se Šimon Pitřík ze svého hostince dlouho netěšil, protože již 12. května 1871 zemřel ve svých 52 letech na tyfus⁴² a koncesi převzala manželka Rozina. Později se znovu provdala za Jana Hrabce ze Soběšovic, jenž se staral o menší hospodářství příslušející k původní chalupnické usedlosti, zatímco ona se mohla věnovat vedení hospody. Její koncese obsahovala všechna oprávnění kromě ubytování hostů, tedy podávání jídel, výčep pálenky, piva a vína, podávání kávy, čaje, čokolády či jiného občerstvení a držení povolených druhů her.⁴³

Ve srovnání s dalšími třemi hostinskými živnostmi v Bruzovicích nebyla hospoda v č. p. 100 nikdy pronajímána, nýbrž ji vždy přímo provozovali majitelé koncese. Od ostatních hospod se odlišovala také tím, že ležela v okrajové a poměrně málo zastavěné části Bruzovic u hranice s Horními Bludovicemi, vzdálena zhruba půl hodiny pěší chůze od centra obce. Přesto dobře prosperovala díky své výhodné poloze u frekventované císařské poštovní silnice z Frýdku do Bludovic, zvané Velicesta, postavené napříč hony místních gruntů v roce 1841.⁴⁴ Velicesta se stala rušnou obchodní tepnou a mezi hosty se tak objevovali především pocestní a kupci, kteří zde zastavovali občerstvit sebe a své koně. Před vybudováním železniční spojky z Frýdku do Těšína v rámci dráhy moravsko-slezských měst, dostavěné roku 1888,⁴⁵ tudy jezdili formani vozící uhlí z karvinských dolů do Karlovy Huti v Lískovci. Kromě toho hostinec více než Bruzovičtí hojně využívali obyvatelé sousedních Bludovic, protože v okolí nebyla žádná jiná hospoda ani obchod.

Budova hostince byla poměrně malá. Ze vstupní chodby se vpravo vcházelo do výčepu o délce 6,7 m, šířce 8,4 m a výšce 3 m se dvěma okny k silnici a jedním vedoucím do dvora. Umělé osvětlení bylo zajištěno petrolejovými lampami zavěšenými pod dřevěným stropem. K provozovně patřila ještě kuchyně a dva oddělené sklepy, jeden sloužil k uskladnění piva, druhý pro potřebu domácnosti. Pivo se ze sudů čepovalo ruční pumpičkou. Kromě toho se vlevo od vstupní chodby nacházel již jen jeden pokoj, sloužící jako byt hostinských. Suchý záchod byl umístěn v hospodářské budově venku ve dvoře.⁴⁶

Rozina Hrabcová živnost úspěšně provozovala až do své smrti v roce 1923. Jediným synem z prvního manželství se Šimonem Pitříkem byl Jan Pitřík, jenž se tak stal dědicem chalupnické usedlosti i s hostincem. Jan Pitřík (1867–1936) absolvoval německé gymnázium v Těšíně, ve studiu pokračoval na teologické fakultě v Olomouci. V průběhu bohosloveckých studií krátkodobě

*Vstup do hostince Na
Velicestě s vývěsní tabulí,
vlevo ve dveřích stojí
hostinská Marie Kunčická,
mezi lety 1939–1945,
archiv Anny Kunčické*

působil jako pomocný učitel v bruzovické škole (od 1. prosince 1894 do 1. září 1895).⁴⁷ Roku 1897 přijal kněžské svěcení a 29. června téhož roku se v bruzovickém farním kostele sv. Stanislava konala jeho primiční mše. Zastával službu kaplana v Těrlicku (1897), Morávce (1897–1902) a Petřvaldě (1902–1903), v letech 1903–1912 se stal administrátorem poutního chrámu Navštívení Panny Marie ve Frýdku. V listopadu 1912 byl investován na faru ve Starých Hamrech a působil zde až do roku 1930, kdy odešel na odpočinek do Frýdku.⁴⁸

Jeho spolurodák kněz P. Václav Peter na něj vzpomínal jako na zbožného a vlasteneckého duchovního, který byl již za svých gymnaziálních studií v Těšíně členem studentského spolku *Vzájemnost*. Jako milovník přírody do konce života rád navštěvoval svůj rodný dům v Bruzovicích a hlavně okolní lesy. Připravil podmínky pro pozdější působení kongregace redemptoristů ve Frýdku, když jim odkázal pozemek a dům v blízkosti mariánského kostela s přáním, aby se tam usadili a podíleli se na pořádání poutí.⁴⁹

Jan Pitřík se jako kněz z pochopitelných důvodů nemohl starat o zděděný hostinec a zemědělskou usedlost. Po matčině smrti se rozhodl prodat dům sousedovi Karlu Kunčickému (1872–1944) z vedlejší chalupy č. p. 146, jenž přestárlé Rozině Hrabcové ve vedení živnosti již dva roky vypomáhal. Pozemky a lesy patřící k chalupnické usedlosti Pitřík rodině Kunčických pronajímal.⁵⁰ O přátelských vazbách obou rodin svědčí i fakt, že Jan a Rozálie Hrabcovi byli křestními kmotry Karlova syna Ladislava.⁵¹

Při jednání obecního zastupitelstva o udělení koncese se opět projevil snahy o snížení počtu hospod v obci, aby se zamezilo bujícímu alkoholismu. Nakonec však byla další existence hospody schválena osmi hlasy proti pěti. Zřejmě rozhodl argument, že hostinec je díky své vzdálenosti od centra Bruzovic místními jen velmi málo navštěvován a slouží spíše pocestným a lidem z okolních vesnic. Koncesi Karel Kunčický obdržel 24. února 1924. Vztahovala se na všechna práva kromě ubytování hostů a podávání teplých jídel.⁵² S hostinskou živností v č. p. 100 bylo spojeno i oprávnění k maloprodeji tabákových výrobků odebíraných z velkoskladu ve Frýdku. Disponovala jím už Rozálie Pitříková, Karel Kunčický jej převzal v roce 1924 a poslednímu hostinskému Ladislavu Kunčickému bylo uděleno roku 1940.⁵³

Při koupi hostince Karel Kunčický počítal s tím, že ho po něm převezme syn Ladislav. Ten měl sice blíže k zemědělství, od roku 1918 studoval Zemskou zimní hospodářskou školu v Místku,⁵⁴ tehdy pod vedením známého

zemědělského odborníka, pěstitele ovocných stromků a národního pracovníka Aloise Žerta.⁵⁵ Ladislavova dcera Anna Kunčická hovoří o volbě otcova povolání slovy: *On pravi [myšleno Ladislav Kunčický, pozn. autorky], mi se hospoda nelubila, ale tatínek mi řekl: Esi pojdeš na hospodu, tak ti pomožu. Jak nepuješ na hospodu, ti nepomožu nic.*⁵⁶ Již od mládí tedy v hospodě pracoval, v letech 1924–1927 byl u otce přihlášen jako učeň.

Karel Kunčický byl navíc již pokročilého věku a netěšil se dobrému zdraví. Prodělal mozkovou mrtvici, přidal se vysoký tlak a srdeční potíže. Měl lékařem nařízeno vystříhat se jakéhokoli rozčilení a požívání alkoholických nápojů, což se dalo s provozováním hospody skloubit jen těžko. Od roku 1932 ho proto zastupoval syn Ladislav, jenž místo něj provozoval živnost jakožto náměstek (zástupce) majitele koncese.⁵⁷ Nad rámec základních živnostenských oprávnění, uvedených v hostinské koncesi, získal v roce 1933 povolení k výrobě a prodeji 20% výčepní kořalky. Jednalo se o výrobu slabých likérů smícháním nejrůznějších esencí a barviv s lihem.⁵⁸

Definitivně koncese přešla na Ladislava Kunčického roku 1944. V původní hostinské budově musel provést několik drobných stavebních úprav, např. zlepšit větrání a osvětlení výčepu zvětšením oken a z důvodu požární bezpečnosti z nich odstranit mříže či postavit nové zděné toalety s betonovou žumpou, protože staré dřevěné suché záchody byly prohnílé a znečišťovaly vodu ve studni. Vzhledem k válečné a poválečné krizi a nedostatku stavebního materiálu se je podařilo zkolaudovat teprve začátkem roku 1948.⁵⁹

I přesto, že si nakonec Ladislav Kunčický zvolil povolání hostinského, nikdy se zcela nevzdal práce v zemědělství. Mimo jiné se zajímal o roubování ovocných stromů. Roku 1922 si vyžádal z Českého pomologického ústavu v Brně první rouby a počal se věnovat sadařství.⁶⁰ Mezi jeho záliby patřilo rovněž ochotnické divadlo. V roce 1946 spolu s Bohuslavem Grygarem z č. p. 32 založili *Spolek divadelních ochotníků „Jirásek“ Bruzovice*, jehož centrem se stal právě hostinec na Velicestě.⁶¹

Když se 10. listopadu 1936 oběsila Ladislavova první manželka Marie, rozená Smyčková ze Žermanic,⁶² zůstal sám na vedení živnosti, zemědělské usedlosti i na péči o malého syna Karla. Proto se následujícího roku oženil s o 16 let mladší Marií Holešovou z Morávky. Jeho druhá žena se stala duší hostince, který vedla, zatímco manžel se mohl věnovat hospodářství. Pro její mládí a půvab štamgasti začali hospodu nazývat U Krásné paní.

Po komunistickém únorovém převratu nastoupil hostinec Kunčických pomalou cestu ke svému zániku a rodina jeho majitelů se

Hostinská Marie Kunčická (1916–1979), podle níž se její hospodě v č. p. 100 říkalo U Krásné paní, 40. léta 20. století, archiv Anny Kunčické

Otisk razítka hostinského Ladislava Kunčického, archiv Anny Kunčické

*Rodinná fotografie
hostinských Na Velicestě,
vpravo nahoře Ladislav
Kunčický, po jeho pravici
stojí jeho syn z prvního
manželství Karel, dole sedí
Marie Kunčická, na klíně drží
dceru Annu, po její pravici
dceru Marie, po pravici syn
Ladislav, počátek 50. let
20. století, archiv Anny
Kunčické*

Další politická perzekuce potkala Ladislava Kunčického v roce 1960, kdy se stal obětí série politických procesů s bruzovickými sedláky v souvislosti s prodejem polomového dříví z jejich lesů, jak bylo zmíněno výše. *Po té polomi, [...] to dřevo brali na Hlučínsko a jim chybělo do fůry doložit a tatínek to dřevo měl, tak jim ho prodal za 900 korun a dostal za to devět měsíců. [...] I kdyby to bylo za 90 korun, je z Bruzovic, je kulak a musí být odsouzený. V listopadu nastoupil, koncem června se vrátil a vstoupil do JZD. Takže my jsme až v tom 60. roce vstoupili do JZD. Proto to bylo takové špatné, protože tu byla hospoda a ještě byly ty pozemky.*⁶⁵

Pohostinství na Velicestě sloužilo návštěvníkům do roku 1973, kdy jeho vedoucí Marie Kunčická odešla do důchodu. Družstvo Jednota pronájem ukončilo a provozovnu zrušilo. Od té doby funguje objekt jako rodinný dům a v současnosti je rovněž sídlem Ovocné školky Bruzovice-Velicesta.

nevyhnula perzekuci. Patřili mezi živnostníky a navíc soukromě hospodařili na zemědělské usedlosti třetí velikostní skupiny (okolo 10 ha). V roce 1948 byl Ladislav Kunčický komunisty zatčen pro činnost v protistátní organizaci a v důsledku toho ONV v Místku jednal o odejmutí hostinské koncese. Nakonec bylo trestní stíhání zastaveno a rodina vlastnila koncesi až do roku 1951, kdy hospodu, stejně jako další dva bruzovické hostince, převzalo Spotřební a výrobní družstvo Jednota v Místku (26. června).⁶³ Vzhledem k tomu, že samotné hostinské prostory byly malé a navíc propojeny s obytnými místnostmi rodiny, nebyl celý objekt vyvlastněn. Družstvo Jednota si za 30 Kčs měsíčně pronajímalo výčep a Marie Kunčická mohla zůstat jako vedoucí provozovny.⁶⁴

Při studiu hostinských živností je namístě si uvědomit, že byly nejen důležitou součástí ekonomických a společenských struktur, ale rovněž spoluvytvářely prostor každodenního života místních obyvatel. Měly své štamgasty, váží se k nim nejrůznější příhody, někdy plnily i jinou úlohu, než bylo podávání jídla a pití. Pod strohou slupku pramenů úřední povahy nahlédneme prostřednictvím vzpomínek pamětnice Anny Kunčické, dcery posledních majitelů hostince na Velicestě.⁶⁶

Maminka tu měla prodej chleba a tak prodávala i sto chlebů denně. Pro ten chleba jezdil taxikář z Havířova. A někteří jezdili i tak – bo tu jezdil autobus Frýdek, přijel v půl čtvrté a v půl páté jel zpátky. No tak on si objednal dva tři chleby a jel zase potom hned zpátky ten člověk. Chleba se objednával od Adámka z Domaslavic,

*Pohostinství Na Velicestě
při svatbě dcery hostinských
Marie Kunčické, 60. léta
20. století, archiv Anny
Kunčické*

tříkilový a stál 10,20. Vtenkrát se chleba kupoval na delší dobu. [...] Na ten chleba chodily babky, tak si povykładaly. Jenomže z Havířova potom začaly být auta, tak oni třeba přijeli autami. Manžel zezbral eště susedku a ty roby byly takove kuražne, no, jedna pulka, druha pulka. On jim pravil: „Ale roby, třeba vam jist domu, nepijte tolik.“ No nic. Zpívalo se, bylo fajně, jak bylo půl noci tak ona ta susedka zjistila, že mo chlopa a děcko, a že chlop idě na šichte a že nima ten chleba a co bedě jest? No, tak nadala temu chlopovi „Ty šviňo, jeděme du dům“.

Vitě co, škubačky maminka dělala. [...] To jsme mivali tak do dvaceti husi a ty škubačky byly v ten čtvrtek [čtvrtek byl v hostinci určen jako zavírací den, pozn. autorky]. To nas poslala: „Dite od chalupy ku chalupě, maminka nas posilo, abyste přišli ve čtvrtek na škubačky.“ Tak jsme pozvali i padesát čtyři tych bab. Ze Žermanic, Bludovic [...] Tak se tu ty roby zešly. No, to vite, tolik rob, zase se zpívalo při tom [...] na kulečník se dalo perť, na stoly, tam toho bylo moc.

Tu daleko široko nebyl telefon. Enom tu u nas. Hodně se volalo, že byl nemocny, obyčejně děti, anebo pro porod [...] Byli tu lidé a ti sedmnáct roků neměli děti. Potom se jim to podařilo, no a tak to vite, byla to velka slava. Odvezli tu manželku, tak maminka tam volala, co mají. „Jdi k Fikačkove a řekni, že maju dcerušku Drahušku.“ No tak dobře, ja sem to tam vyřídila, tu na Špluchov. Bylo to před Vanocami, bo ta babička mi dala cukrovinky, sněha bylo. Přišla sem domu, za chvilu přišel Šedý z roboty – „Volejte tam znovu, jo něchcu dívča, jo sem chtěl synka“.

Vy, maj se tu stavjol. Kluci, to byl Pepik Hrabec, Jiřík Helvín, kluci Mohylovi, Jarek Hrabec, no tak do lesa pro smrk a přišli do hospody zmazani, blato jenom z nich kipalo, bo přišlo v ten čas. [...] Měli jsme ho tu na placu, na dvoře, a potom byl tu před hospodu poslední dobu. Ale do te doby, než se ten maj skacel, tak bylo ho třeba hlídat. [...] Pepa Kaděra [...] tym klukum poradil, ať natahnu hadicu a tu hadicu do ryny, aby jim to žaden nepřerezal, a jak byla invaze na ten maj, tak se pustila voda a kolem teho maje se stříkalo a žaden nepřišel. Potom jsme už měli dvě ty hadice, jedna byla stočena tu v sini, natahla se jenom přes hospodu do okynka, a ta druha byla zase z hury. Ti kluci spali na huře. [...] A kaceni maje bylo už potom v polovicu měsíce nebo kolem dvacátého, bo to nešlo uhlídat. Ti synci byli nevyspani, bylo to opravdu velice naročne.

[...] Jeji manžel robil na šachtě a jak byla výplata, tak oni přijeli tu rano ve čtvrt na osm autobusem, stavili se do hospody a potom se

zase rozešli. Dycky to jaksi tak oslavili. A ta Pumpřlonka byla takovo drobno robečka, on byl velký chlop, vysoký. No a dycky tak po desáté hodině přijela s tragačem. Zastěrku krásně vyžehlenu, šateček. „No, tato, jo už jsem přišla pro tebe.“ „Mamo, sedni se.“ Objednal ji sodo-fku, čokoládu, jak přišla, vytáhnul obálku, dal jí obálku, ona potom tu útratu zaplatila. No, a včil pravi, „ja bysem ho neuvedla“. Vzala si tragač, naložila ho na tragač, to je tu hned druhu chalupa, a odvezla si ho na tragaču.

Jak bylo řečeno, hostinci se říkalo také U Nimroda. Díky jeho odlehlé poloze mezi lesy se stával vyhledávanou zastávkou místních i přespolních myslivců při toulkách honitbou a místem společenských zakončení honů.

Myslivci tu chodili Frýdečané. To byl Nytra, Skotnica, Kafka, Maroušek, on byl dentista. [...] Oni se rozešli, [...] až se začlo stmívat, tak se sešli tu v hospodě. Ten řekl – viděl jsem bažanta, viděl jsem srnca. Povykládali se, co kde bylo, nebo kde je málo zasypane, kde chodí hodně zvěře. A potom tu bývaly hony. To se honilo v Osovém [část bruzovické honitby v těsné blízkosti hostince od Velicesty směrem k centru obce, pozn. autorky] a měli 160 bažantů. To byl ale největší úlovek. Tu to bylo pěkně vyložené. Tatínek jim vyklidil u pařáka takovu místnost, jim to vymyl a vyložil jim to chvojím a oni si tam ty bažanty vyložili, rozdali a tak.

Kulečník tu byl. [...] Myslivci těž hrali, myslivci hrali kulečník a taroky. V rohu měli stul kartařsky. No, tež jenom pro ně maminka objednávala Müller Thurgau, protože ti ostatní, ti pili jenom rybízové.

Bludovský myslivec Rudolf S., on byl jako havíř, ale krásně byl oblečený. No a tož to vite, jakýsi ten sarňok [srnec, pozn. autorky] byl upytlačený. Já jsem mu asistovala tu ve stodole, bo ho bylo třeba stáhnut a vykuchat. Já si pamatuju, jak on měl kamožolu, světle zelenou košulu nádhernu, a včil jsme toho sarňoka dřeli. Já pravim: „Vy vitě co, pane S., já vam ohrnu rukavy u košile.“ „Či joch je řezník?“ A on se neumazal, nic. Ale tuž ten byl mazany všeckymi mastami, jenom tu dobru ni. On všecky podpichnul, že až už byli trochu v raži, cosi dycky vyvedli.

Byl tu komíník Motyčka, [...] unaveny usnul u stola. No jak teho komíníka zmazat? S. vymyslel, že ho namazat vápnem. Tak za tatínkem, aby jim dal trochu vápna. „Na co chcetě vápno?“ „Ladislave, potřebujeme trochu vápna.“ No dobře, tak jim dal vápno. Oni mu natřeli tym vápnem boty a na blůzu zezadu mu udělali kříž. „Pojď, Kunčicko už zavira, iděme do dumu.“ No, dobře, tak šel. Potom on to vykladal: „Ja sem přišel domu, praviam si, boty mam od sněha.“ Furt to klepol dolu, to nešlo sklepat, až potom

zjistil [...] No tak zas druhý den, nebo třetí se to tu řešilo.

Nebylo malých pulek. Ja nevím, či se nevyraběly, či co, už sme tych pulek měli moc malo. Chlopi tež pili, furt jedna runda, druho. „Dyť ty pulky furt ubývaju, to není možne, ty pulky kdosi musí brať.“ „Ni, kdo by ty pulky brol.“ Takovy stary pan pravi: „Jo idu jako první na kontrolu.“ A tyn Rudyn mu ty pulky, jak vypil, tak mu to daval do kapsy. To bylo hrozne, co on všechno vymyslel.

Byl vyborný střelec [...] a zastřelil prvního divočaka. Šel tu na jakusi muziku, potkal divočaka, tak se vrotil pro flintu a zastřelil toho divočaka. Ja sem ještě chodila na Špluchov do školy, tak jsme se byli divat na toho divočaka, jak visel ve stodole. No, to byl první divočak. A včil Frydečaci němli divočaka. Tak Kafka tež furt by chtěl a včil slyši, cosi „chro, chro, chro.“ Tak se divo, už flintu namiřil, že budě divočak a sused Hrabec šel se starulu ze čtyřicátého od Slávky od kanca [šel z č. p. 40 s bachyní od kance, pozn. autorky] a ta starula chrochtala.

Anna Kunčická dále vzpomíná, že se v hostinci zastavovala procesí poutníků směřujících na mariánské poutě do Frýdku, konaly se zde štěpánské, silvestrovské či dožínkové muziky a také, že její maminka Marie Kunčická, snad ve snaze o zdárnou výchovu svých čtyř dětí, úzkostlivě dbala na to, aby hosté v lokálu nemluvili sprostě. Její barvitě vyprávění můžeme zakončit slovy: To se ani všechno nedá říct, co se tu robilo [...]. Když maminka byla u zpovědi u pátera Majera,⁶⁷ tak on jí pravil: „Víš, Marjánečko, večer v hospodě třebaš ledacos uslyšíš, uvidíš. Ty nesmíš nikdy o tom mluvit.“ A tak jsme my byli vychovávaní.

Co se mluvilo doma v hospodě, to se nesmělo vynést. Protože žaden by k nám nepřišel.

Na závěr přidejme úryvek z knihy *Zkušenosti Starého myslivce* z pera obvodního lékaře v Dobré a zapáleného nimroda MUDr. Vítězslava Možíška, v níž se hostinec Na Velicestě dočkal literárního zpracování.

Jdu opět v neděli do revíru. Byl krásný den, ale horko, proto jsem se zastavil v hostinci „na Velicestě“, na pivo. Pak jsem navštívil jednoho z mých pacientů, který bydlel v sousedním revíru. Cesta mne vedla kolem novostavby katolické kaple,⁶⁸ kde jsem pozoroval velmi čilý stavební ruch, neboť na stavbě pracovali různí řemeslníci.

U kaple jsem spatřil ve svátečním úboru svého známého sedláka Mynáře,⁶⁹ který patrně měl dozor nad stavbou. Po obvyklém pozdravení ptám se ho žertem: „Co to zde budujete? Synagogu nebo templ? Vždyť zde přece není žádných židů!“

„Stavíme katolickou kapli!“ odpověděl.

„To jsem nevěděl,“ žertuji opět, „že katolíci dovedou takovým způsobem den Páně znesvětit!“

Sedlák se rozčertil a spustil na mne: „Co je ti, cháme, po tom!“ Napřáhl ruku a ukázal: „Tam je tvoje cesta, táhni!“

„Pane Mynáři“, zasmál jsem se, „nemusíte na mne tak zhurta, já už půjdu sám. Mějte se dobře a s Pánem Bohem!“

V poledne si zašel Mynář také na pivo do hostince a vyprávěl celou příhodu hostinskému. Ten se ho táže: „A víte, kdo to byl?“

„Nevím, ale jistě to byl jakýsi neomalený hajný zdejšího nájemce honitby, Hamerlíka.“

Myslivci na honu

v Bruzovicích, v popředí sedí nájemce bruзовické honitby a obvodní lékař v Dobré Vítězslav Možíšek, autor knihy Zkušenosti starého myslivce, v níž pojednává i o hostinci Na Velicestě, 40. léta 20. století, archiv Pavly Pindurové

„O ne,“ odporoval hostinský, „to byl Dr. Možíšek z Dobré, který se zde zastavil před tím, nežli šel kolem vás“.

„To jsem to pěkně vymastil!“ povzdechl si sedlák.

Příští neděli čekal Mynář na mne v hostinci tři hodiny. Když jsem přišel, přiblížil se ke mně zkroušeně jako zpráskaný pes a omlouval své neslušné, přenáhlené jednání.

Nenechal jsem ho však domluvit a řekl jsem: „Pane Mynáři, ani nevíte, jakou radost mi tato příhoda způsobila. Celou hodinu jsem se jí musel smát a ještě mne vždycky rozveselí, kdykoliv si na ni vzpomenu.“

Bankovka, věnovaná jako příspěvek na stavbu, dvě sklenice piva a viržinka, usmířily nás nadobro.⁷⁰

Množství alkoholických nápojů odebraných pro hostince v Bruzovicích v roce 1943

Jméno majitele koncese, č. p. hostince	Pivo	Lihoviny	Víno
Josef Slíva, č. p. 141	16 2751	153,751	1591
Ladislav Smolík, č. p. 143	14 2531	139,501	262,61
Marie Boščíková, č. p. 158	8 9851	941	1081
Ladislav Kunčický, č. p. 100	6 0521	551	741

Zdroj: SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Bruzovice, inv. č. 65, č. k. 7.

The Innkeeping Trade in Bruzovice Part II

The most exquisite pub in Bruzovice, “Pod Dubem” (Under the Oak) at number 134, was established by farmer František Onderek in 1861. It soon turned into a hotspot of cultural and social life for the village and the neighbouring communities. On a number of occasions, it was also featured on the pages of the paper *Noviny Těšínské*. The pub was bought by František Smolík in 1909, who modernized the establishment, adding in 1920 a hall comprising a permanent stage and two changing rooms for actors, and also extending the kitchen and apartment. Thus, the pub comprised the largest hall in the community, readily accommodating two hundred spectators. A further pub was established in the village centre by Josef Kocich, a long-standing sacristan residing at number 29. He built a stone building at number 141, next to the district road crossing the village centre just below the parish church, and the innkeeping licence is proved to have been issued by 1871. His daughter, Františka Slívová, took over the business in 1922, modernizing the establishment. This way, the second theatre hall was built in the village. The fourth inn licence was started in Bruzovice in the 1860s, at number 100, at the locality known as Velicesta outside the proper village centre. The inn’s founder was Šimon Pitřík. Despite its location in a peripheral part of Bruzovice, the inn prospered greatly due to the proximity of the busy postal road from Frýdek to Bludovice. The pub was owned and operated by the Kunčický family between 1924 and 1973. Thus, four pubs operated simultaneously in Bruzovice from the 1860s onwards. Their number was reduced by the Communist authorities in the 1950s, when two of the pubs were ordered to close down, “U Smolíka” (At Smolík’s) and “Staré fojtství” (Reeve’s Old House). The pub “U Kunčické” closed down in 1973. The last pub in operation, “Pod Kostelem” (Below the Church), served its purpose until 2012.

POZNÁMKY

- Autorka studie:
- Mgr. Pavla Pindurová; Muzeum Těšínska, p. o.; pavla.pindurova@muzeumt.cz
- 1 Noviny Těšínské, 15. 11. 1902, s. 2.
- 2 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Frýdek-Místek, fond Okresní národní výbor Frýdek-Místek (dále jen ONV Frýdek-Místek), inv. č. 739, č. k. 796 (spis hostinské koncese František Smolík).
- 3 Noviny Těšínské, 13. 9. 1902, s. 2.
- 4 K osobnosti učitele Františka Onderka viz Pindurová, Pavla: Sedlišťská beseda. Příspěvek k dějinám českého národního hnutí na Frýdecku. Těšínsko, 56, 2013, č. 3, s. 20, 24.
- 5 Noviny Těšínské, 15. 11. 1902, s. 2.
- 6 Noviny Těšínské, 20. 7. 1895, s. 2.
- 7 Noviny Těšínské, 1. 5. 1909, s. 2; k osobnosti Františka Zíky viz Gebauer, Josef: Zíka, František. Biografický slovník Slezska a severní Moravy, 6, 1996, s. 132–133.
- 8 Noviny Těšínské, 25. 3. 1899, s. 2.

- 9 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA Opava), fond Krajský soud Moravská Ostrava (dále jen KSMO), Oddělení firemních spisů, sign. Dr I 325, č. k. 254.
- 10 Noviny Těšínské, 27. 3. 1909, s. 2.
- 11 SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Bruzovice, inv. č. 46, č. k. 2.
- 12 ZA Opava, fond Obchodní a živnostenská komora Opava, inv. č. 929, č. k. 650.
- 13 SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Bruzovice (dále jen AOB), inv. č. 65, č. k. 7.
- 14 Karbanová, Pavla: Bruzovská beseda. Příspěvek k dějinám českého národního hnutí na Frýdecku. Těšínsko, 55, 2012, č. 3, s. 20.
- 15 Druhé drenážní družstvo (jinak též vodní družstvo) fungovalo v letech 1921–1928. Provedlo melioraci polností 51 zemědělců včetně obecních pozemků o celkové výměře 247 ha. ZA Opava, fond Krajské vodohospodářské, investiční a rozvojové středisko Ostrava, inv. č. 103, č. k. 73.
- 16 Družstvo pro chov drobných hospodářských zvířat pro Bruzovice a okolí vzniklo roku 1925 v reakci na první pozemkovou reformu. Jeho účelem bylo zřízení pastviny na pozemcích bývalého velkostatku. V Bruzovicích však nakonec k parcelaci velkostatku v předpokládaném rozsahu nedošlo, družstvo proto nevyvíjelo žádnou činnost. ZA Opava, fond KSMO, Oddělení firemních spisů, sign. Dr VIII 170, č. k. 318.
- 17 Mlékařské družstvo v Bruzovicích se ustavilo pod vedením Františka Smolíka na podzim 1912, aby zajistilo odbyt mléka vyprodukovaného místními zemědělci. Členové každý den přinášeli mléko ze svých hospodářství do sběrný v obecním statku č. p. 12, odkud bylo prodáváno různým odběratelům zejména ve Frýdku a Místku. Přebytky se pak za nižší cenu odváděly do centrální mlékárny v Moravské Ostravě. Jako řešení hospodářské krize se roku 1937 stala většinovým odběratelem Družstevní mlékárna v Místku. Činnost mlékařského družstva byla zcela utlumena v období druhé světové války a v roce 1946 zaniklo. ZA Opava, fond KSMO, Oddělení firemních spisů, sign. Dr III 469, č. k. 278.
- 18 Více o rodině Bohuslava a Marie Petrových viz Karbanová, Pavla: Příběhy kolektivizace zemědělství v obci Bruzovice. Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy, 22, 2010, s. 221–229.
- 19 Hranice byla definitivně stanovena 12. listopadu 1938. SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Šenov, inv. č. 4, fol. 84.
- 20 Více o této události včetně vzpomínky pamětníka viz Karbanová, P.: Příběhy kolektivizace, s. 192; Táž: Akce K (kulak) v obci Bruzovice. Těšínsko, 54, 2011, č. 2, s. 11.
- 21 SOkA Frýdek-Místek, Kronika obce Bruzovice, 3. díl, s. 280–281.
- 22 SOkA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 52, nestr.
- 23 Noviny Těšínské, 13. 9. 1902, s. 2.
- 24 Noviny Těšínské, 5. 8. 1899, s. 3–4.
- 25 Noviny Těšínské, 7. 1. 1899, s. 3.
- 26 Kupní smlouva je z roku 1906, Josef Kocich tehdy prodal obci pozemek pod již postavenou budovou hasičského skladiště. Kupní cena činila 400 K. V objektu se kromě toho nacházela ošetřovna a obecní vězení. SOkA Frýdek-Místek, fond AOB, inv. č. 65, č. k. 7.
- 27 Noviny Těšínské, 30. 1. 1897, s. 3.
- 28 SOkA Frýdek-Místek, fond Okresní úřad Frýdek, inv. č. 599, č. k. 250.
- 29 SOkA Frýdek-Místek, fond Okresní úřad Frýdek, inv. č. 599, č. k. 257.
- 30 SOkA Frýdek-Místek, fond Okresní národní výbor Frýdek-Místek, inv. č. 52; tamtéž, inv. č. 53, fol. 12.
- 31 SOkA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 739, č. k. 796 (spis hostinské koncese Josef Slíva).
- 32 Josef Slíva obdržel hostinskou koncesi 17. 3. 1939. Viz tamtéž.
- 33 Více viz Karbanová, P.: Příběhy kolektivizace, s. 218–221.
- 34 SOkA Frýdek-Místek, Kronika obce Bruzovice, 3. díl, s. 29.
- 35 Tamtéž, s. 198.
- 36 Tamtéž, s. 220.
- 37 Tamtéž, s. 217, 286, 307.
- 38 Pověst o vzniku hostince viz Peter, Václav: Rodáci bruzovské farnosti na vinici Páně. Životopisné nástiny 17 kněží. Ostrava-Michálkovice s. d., rukopis (uloženo v SOkA Frýdek-Místek, sbírka Rukopisy, sign. R 62).
- 39 Valošek, Isidor: Bruzovice. Obraz života Slezské vesnice ve 14.–19. století. Příspěvek k vlastivědě Frýdecka. 2. díl: Vývoj a sled pozemkové držby selské a chalupnické. Kaňovice 1989, s. 77.
- 40 SOkA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 739, č. k. 796 (spis hostinské koncese Ladislav Kunčický).
- 41 ZA Opava, fond Sbirka matrik Severomoravského kraje (dále jen SMSK), inv. č. 2829, sign. Fr-III-5, pag. 18.
- 42 ZA Opava, fond SMSK, inv. č. 2833, sign. Fr-III-9, pag. 85.
- 43 SOkA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 52, nestr.
- 44 Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Cieszyń, fond Komora Cieszyńska, sign. 1193.
- 45 Popelka, Petr: Zrod moderní dopravy. Modernizace dopravní infrastruktury v Rakouském Slezsku do vypuknutí první světové války. Ostrava 2013, s. 161–162.
- 46 Údaje se vztáží k době držení hospody Rozínou Hrabcovou. SOkA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 739, č. k. 796 (spis hostinské koncese Ladislav Kunčický).
- 47 SOkA Frýdek-Místek, fond Základní škola Bruzovice, inv. č. 2, s. 111.
- 48 Peter, V.: Rodáci bruzovské farnosti.
- 49 Peter, V.: Rodáci bruzovské farnosti; Římskokatolická farnost Ostravice, Kronika farnosti Staré Hamry, 1. díl, s. 57–58.
- 50 Podle sdělení Anny Kunčické (dcery Ladislava Kunčického) v rozhovoru vedeném Pavlou Pindurovou v Bruzovicích 16. 11. 2014: *Lesy byly pronajaté od Pitřika, my jsme to nikdy nevlastnili, ty lesy. Že už potom k tomu nedošlo, to přepsat, ani část pozemků. A měl tam na to břemeno [Jan Pitřík, pozn. autorky], že tym kucharkum, co měly ten dům vedle mariánského kostela, takže vždycky nařeže furu dřeva a dá jim furu dřeva. Tak kucharky měly dřevo a maminka neměla čím zatopit.*
- 51 ZA Opava, fond SMSK, inv. č. 2829, sign. Fr-III-5, pag. 141.
- 52 SOkA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 739, č. k. 796 (spis hostinské koncese Ladislav Kunčický).
- 53 Propůjčení uprázdněné tabákové prodejny v Bruzovicích č. p. 100 Karlu Kunčickému, vydané finančním inspektorátem v Bohumíně 20. 12. 1923; Ustanovovací protokol pro Ladislava Kunčického, vydaný okresním finančním ředitelstvím v Olomouci 30. 1. 1940. Dokumenty uloženy u Anny Kunčické.
- 54 Vysvědčení Ladislava Kunčického z prvního ročníku Zemské zimní hospodářské školy v Místku z 30. 4. 1919. Uloženo u Anny Kunčické.
- 55 Hovjác, David: Žert, Alois. Biografický slovník Slezska a severní Moravy – Nová řada, 9 (21), 2006, s. 155.
- 56 Rozhovor vedený Pavlou Pindurovou s Annou Kunčickou v Bruzovicích dne 16. 11. 2014.
- 57 SOkA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 739, č. k. 796 (spis hostinské koncese Ladislav Kunčický).
- 58 Povolení výroby a prodeje výčepní kořalky 20%ní, vydané ministerstvem pro zásobování lidu 22. 3. 1933. Dokument uloženo u Anny Kunčické.
- 59 SOkA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 739, č. k. 796 (spis hostinské koncese Ladislav Kunčický).
- 60 Na rodinnou tradici v dnešní době navazuje firma Ovocná škola Bruzovice-Velicesta, vedená synem Anny Kunčické Václavem Kobělušem, která byla oficiálně založena roku 1992.
- 61 Jednatelkou byla úřednice Vlasta Pastorová z č. p. 25, ve spolku se angažoval rovněž učitel Antonín Pětroš, jenž r. 1948 vystřídal Ladislava Kunčického ve funkci předsedy. Po únoru 1948 byla činnost spolku ochromena, v lednu 1951 valná hromada rozhodla o jeho rozpuštění a převedení zbylého majetku do místního JZD. Roku 2005 byl obnoven jako Divadelní ochotnický spolek „Jirásek“. SOkA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 568, č. k. 626.
- 62 Slíva, Ladislav: Kronika bruzovské farnosti II. Bruzovice 1943–1946, nestr., rukopis (uloženo v SOkA Frýdek-Místek, sbírka Rukopisy, sign. R 416).
- 63 SOkA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 739, č. k. 796 (spis hostinské koncese Ladislav Kunčický).
- 64 Podle sdělení Anny Kunčické v rozhovoru vedeném Pavlou Pindurovou v Bruzovicích 16. 11. 2014, viz také Nájemní smlouva mezi pronajímateli Ladislavem a Marií Kunčickými a najímatelem Jednotou, lidovým spotřebním družstvem v Místku, ze dne 17. 11. 1962. Uloženo u Anny Kunčické.
- 65 Rozhovor vedený Pavlou Pindurovou s Annou Kunčickou v Bruzovicích 16. 11. 2014. Pamětnice o perzekuci svého otce dále uvádí: *Jak byl tatínek poprvé zavřety, tak to ja sem ještě nebyla narozena. Maminka vzala do kufru jakýsi špek a šla tomu obhájci dat, no že aby jako obhájoval tatínka, že každý hospodský pije a že hospodský byl opilý a že to jako [...] On tam nebyl dlouho zavřety. Enom asi v te vyšetřovací vazbě v Ostravě a to pravil, že nejhorší bylo, jak nebylo co robit. Až potom už dostal práci, lepili sáčky, tak že potom už to ubíhalo. A podruhé, když byl zavřety, tak byl u Mlade Boleslavi a tam se zase naučil jednotlivé řepu. [...] No a chodili třeba stavět i automobilku do Mlade Boleslavi, ale malo, když on byl zemědělec, tak on chodil na to pole.*
- 66 Všechny následující vzpomínky viz rozhovor vedený Pavlou Pindurovou s Annou Kunčickou v Bruzovicích 16. 11. 2014.
- 67 Karel Majer (1903–1983) působil od roku 1926 na Morávce jako kaplan, katecheta, později farář (1953–1973). Viz Římskokatolická farnost Morávka, kronika farnosti Morávka, 1. díl, nestr.
- 68 Kaple sv. Jana Nepomuckého v osadě Špluchov v Horních Bludovicích byla budována od 13. 7. 1930 do 8. 9. 1930, což umožňuje příhodu chronologicky zařadit do letních měsíců 1930. Viz Slíva, L.: Kronika, II, nestr.
- 69 Jedná se o Ferdinanda Mynáře z Horních Bludovic. Viz tamtéž, nestr.
- 70 Moříšek, Vítězslav: Zkušenosti starého myslivce. Frýdek-Místek 1946, s. 101–102.

K problematice válečného humoru ve Slezsku

Ondřej Kolář

Politické vtipy a anekdoty představují svérázný kulturní a sociální fenomén, což platí zejména v prostředí nedemokratických režimů, v jejichž podmínkách se tento druh humoru stává jednou z forem protestu a zároveň plní roli určitého katalyzátoru, jímž se ventiluje společenské napětí. Tento jev lze názorně ilustrovat na příkladu lidového humoru na českém území v době druhé světové války.¹

Zatímco některé dobové anekdoty se staly všeobecně známými, mnohé další se s postupným vymíráním pamětníků zcela vytratily z širšího povědomí. To se týkalo zejména vtipů, které jsou z pohledu dnešní laické veřejnosti, neobeznámené s tehdejšími reáliemi a mentalitou, hůře srozumitelné.

Kulturní význam válečného humoru si někteří českoslovenští historikové uvědomili již v průběhu 60. let, kdy ještě bylo možné úspěšně podchytit svědectví řady pamětníků. Výsledkem úsilí pracovníků *Muzea boje proti fašismu* v Živicích Bohumila Čepeláka a Richarda Marynčáka se stala anketa, uspořádaná mezi širšími vrstvami obyvatelstva, z níž se dochovalo 27 vyplněných dotazníků.²

Richard Marynčák část výsledků výzkumu začlenil do sbírky anekdot vydané v polovině 60. let.³ Autor knihu opatřil teoretickým úvodem, jenž navzdory dobově poplatným ideologickým topoi ani po téměř půl století neztrácí na své podnětnosti. Ve zmíněné úvodní stati Marynčák poukázal na některá specifika protinacistického humoru i na hlavní rysy zkoumaného regionu, přesto se nepokusil o podrobnější kategorizaci dobových vtipů ani o vytěžení dalších informací ze zmíněných dotazníků. Publikované anekdoty jsou v textu řazeny převážně nahodile bez tematického členění.

Cílem předkládané studie je charakterizovat respondenty uvedené ankety podle sociální a profesní skladby, kategorizovat základní typy a prvky válečných anekdot, které se v dotaznících objevují, a pokusit se na základě zkoumaných dokumentů popsat způsoby a specifika šíření protinacistických vtipů. V rámci věcného kontextu bude pochopitelně občas nezbytné opakovat i anekdoty již publikované Marynčákem.

Nejprve je nutno stručně charakterizovat pramennou základnu. Převážná většina formulářů postrádá dataci, některé lze časově zařadit podle dat na poštovních razítkách na obálkách, v nichž

byly vyplněné dotazníky zaslány zpět do muzea. Z těchto dílčích údajů vyplývá, že značná část materiálů, ne-li všechny, pochází z roku 1963. Ačkoliv autoři koncipovali dotazníky jako anonymní, někteří respondenti iniciativně připojili své podpisy a další osobní údaje.

Dostupné podklady neumožňují přesně určit geografické vymezení ankety, jelikož adresy dotazovaných nejsou obvykle známy. Místa pobytu respondentů v době války, jež se v dotaznících zmiňovala, pochopitelně nemusela vždy odpovídat místům, kde se dotyční zdržovali v době ankety. Z torzovitých údajů se dá vyvozovat, že formuláře byly distribuovány zejména v oblasti Těšínska, částečně též Ostravska a Frýdecko-Místicka. Na rozšiřování dotazníků se podílely místní národní výbory.⁴ S ohledem na národnostní skladbu slezského obyvatelstva existovala i polská verze textu.⁵

Ukázka vyplněného dotazníku Marynčákovy a Čepelákovy ankety, Slezské zemské muzeum

Dotazník

1. Ve kterém okrese nebo oblasti jste žil za války?
C. Těšíně
2. Jakého jste byl zaměstnání /dělník, rolník, úředník aj./?
dělník
3. Kolik Vám bylo let při vypuknutí druhé světové války?
33
4. Byl/a/ jste za války vězněn/a/?
ano
5. Slyšel/a/ jste za války protifašistické anekdoty /vtipy/ na svém pracovišti?
/Ano - ne./ *ano*
6. Pamätujete si některé protifašistické anekdoty /vtipy/ ze svého pracoviště? Napište je!
*Řekli se Musolini Hitler a Stalin
řekli si je třeba něco říct Stalin říká
tak co Musolini navrhol aby si resta-
-vili tu dvorec kousek a basu a on že bude
krat kousek jedne Hitler dvorec a Stalin
doporučoval basu, navrhl Hitler a Stalin
prijali. Stalin se pta tak co bude krat
Hitler dala návrh aby si každý sáhal
po svém. Musolini řáček.
Musolini ja chcu řecko ja chcu řecko ja chcu řecko
Hitler a ja rase všechno, a ja rase všechno,
Stalin na base přikraval a jo vom oby dom
a dupe dom. a jo vom oby dom a dupe dom*

Co se týče respondentů, jednalo se s jedinou výjimkou výhradně o muže, a to především o osoby, které strávily válečné období ve Slezsku, menší část se přistěhovala až po válce, např. z Brna, z lipovské oblasti na Slovensku a z dalších míst. Pokud jde o profesní skladbu, nejméně 13 dotazovaných (tedy zhruba polovina) vykonávalo dělnické profese, jeden člověk své povolání neuvedl, další se pouze obecně označil za státního zaměstnance. Poměrně silně byli zastoupeni úředníci, dále se objevuje několik lékařů a učitelů. Sedm účastníků ankety bylo za okupace vězněno či vyšetřováno.

Vcelku podrobně pojaté dotazníky sestávaly z 29 otázek, z nichž se první část zaměřila na osobu respondenta. Ačkoliv se neuváděla jména ani kontaktní údaje, základní informace o bydlišti a zaměstnání dotyčného v době války pomáhaly definovat sociální status jednotlivce a spolu s údajem, zda byl dotázaný během okupace vězněn, umožňovaly zjistit, v jakém prostředí se respondent pohyboval a s jakými skupinami obyvatelstva přicházel do styku.

Následovaly otázky na vtipy, jež dotyčný v době války slyšel z různých zdrojů – na pracovišti, v rodinném okruhu, ve vězení, od zahraničních zajatců či od německých vojáků a nacistických úředníků. Nechyběly ani dotazy na erotické anekdoty a na humorné říkanky v regionálních nářečích či cizích jazycích. Mimo snahy o podchytení

vtipů, kolujících v různých prostředích a společenských vrstvách, se autoři ankety zajímali také o vliv vývoje na frontách na četnost výskytu anekdot či o názor respondentů na dopady humoru na morálku a smýšlení obyvatel. Dále historikové chtěli znát názor dotazovaných na smysluplnost a prospěšnost celé ankety.

Popsané anekdoty je možné rozdělit do několika základních kategorií. Často se objevovaly narážky na vzhled a vystupování nacistických pohlavářů, opakovaně se lze setkat s tezí o *plechových hubách* Hitlera a Goebbelse. K poměrně běžným námětům patřil i přidělový systém, nedostatek zboží a černý trh. V ojedinělých případech se obě kategorie prolínaly, jako v historce o Göringovi, který v závěru války chodil po ulicích nahý, aby svým vzhledem bojoval proti fámám o nedostatku tuku v Německu.⁶

Terčem vtipů se nestávali pouze němečtí nacisté, ale rovněž jejich spojenci, zejména italský diktátor Mussolini. Nechyběly ani narážky na slovenské spojenectví s Německem a absurdní propagandistické zveličování slovenských vojenských úspěchů, jež bylo v nepoměru k nízkým počtům bojově nasazených slovenských jednotek.⁷

Ušetření nebyli ani spojenečtí politikové, jak ukazuje anekdota, v níž Roosevelt (v originále *Rusveld*) s Chamberlainem (*Čembrlejn*) a Hitlerem během společného letu letadlem nad Německem vyhazují z okna peníze německému lidu. Pilot glossuje jejich počínání slovy, že on sám by dal lidem nejlepší dar, pokud by vyhodil politiky.⁸ Uvedená anekdota se v dotaznících vyskytuje několikrát v různých obměnách, s výjimkou popsání případu jsou však jejími aktéry vždy pouze představitelé Říše. V dalších vtipcích, jež mají zpravidla podobu imaginárních rozhovorů mezi známými osobnostmi,⁹ figurují spojenečtí pohlaváři spíše v pozitivním či neutrálním světle.

Za poměrně překvapivý můžeme označit občasný výskyt anekdot, v nichž řadová němečtí vojáci vystupují jako kladné postavy stojící v opozici proti říšským pohlavářům. Zmíněná skutečnost poukazuje na tendenci části obyvatel rozlišovat mezi „Němcem“ a „nacistou“ a vyhnout se zjednodušujícím stereotypům.

Nepříliš časté jsou vtipy reagující na mnichovskou kapitulaci a na okupaci Čech a Moravy. Pro většinu české populace byla tato témata patrně příliš traumatizující na to, aby se mohla stát námětem anekdot, odlišně však reagovali těšínští Poláci, kteří zdůrazňovali kontrast mezi obranou Polska v září 1939 a údajnou „zbabělostí“ Čechů, jež se nepostavili na odpor okupaci, jak naznačuje následující říkanka:

*Victory, Victory!,
Antonín Pelc, r. 1942,
převzato z Pelc, Antonín:
Karikatury 1919–1945.
Praha 1948*

*Dopis Hitlerovi: Jo Bortnowski¹⁰
Piszym či czyrwońym atramentym
žech dobył Slunska jedžinym regimentym
Hitler odepsal:
Duhschreibe mit die rotte tinte
žech dobył ČSR mit ohne flinte¹¹*

Jak dokládá popsaný případ, mezi Čechy i Poláky dosáhly značné obliby různé slovní hříčky, popěvky a epigramy, někdy obecné, jindy reagující na konkrétní události. Polský lékař Józef Mazurek z Českého Těšína vzpomínal, jak se po odletu Rudolfa Hesse do Velké Británie¹² v Ostravě příležitostně prozpěvovalo: *Doly hory, černý les, Hitlerovi utekl Hess*.¹³ Populární byly parafráze na užívání písmena V nacistickou propagandou¹⁴ – vznikaly průpovídky typu *Vezou Voly Vorošilovi* (ve vztahu k „věčkům“ na vagonech vojenských transportů na východní frontu)¹⁵ či *Vy Voli Věřite Ve Vaše Vítězství*?¹⁶ Rovněž zkratku nacistické strany NSDAP si obyvatelé Těšínska vykládali po svém: *Nasi Som Daleko Ale Przydom* (ve vztahu k zahraniční armádě).¹⁷

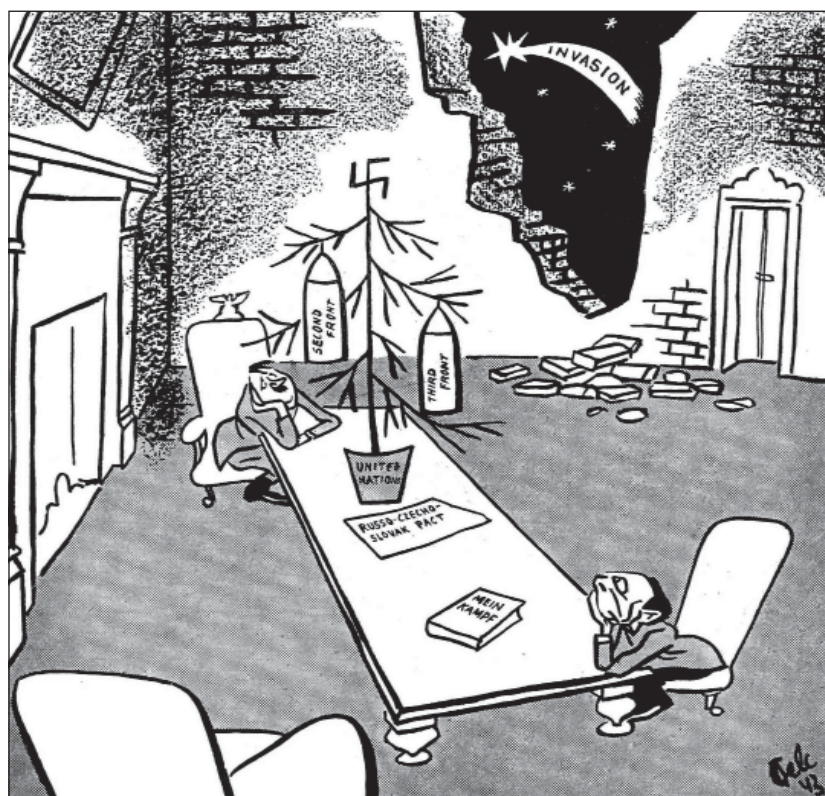
Stálíci mezi slovními hříčkami tvořila historka o divadelním herci, který přišel na pódium vybaven bičem, na němž bylo zavěšeno písmeno C, a vysvětlil publiku, že drží v ruce *Bič, na něm Cé* (= *Bič na Němce*). Zatímco někteří uvedený výrok prisuzovali Vlastu Burianovi,¹⁸ jiní hovořili pouze o výstupu jakéhosi neznámého komika.¹⁹

V menší míře se lze setkat i s průpovídkami v němčině, k nimž patří narážka na Hitlerovy výroky o tajných zázračných zbraních, jež se rozšířila v závěru války, kdy již o porážce Německa nemohlo být pochyb: *Hitler, du blöder Affe, Wo ist Deine Wunderwaffe?*²⁰ Vyskytovaly se rovněž průpovídky v dalších jazycích, mezi něž patří „italský“ text údajného Mussoliniho telegramu Hitlerovi z doby bojů proti Řekům v Albánii: *Cauo amico! Graeco bandito po dupie nabito! Benito*.²¹

Občas se objevovaly rýmováčky psané „ponašemu“ či v různých regionálních dialektech, svým obsahem stylizované do prostředí Těšínska a Ostravska,²² případně ovlivněné polskými reáliemi,²³ čímž se humor ve zkoumaném regionu odlišoval od anekdot kolujících v protektorátu.²⁴ Převážná většina anekdot se však odehrávala v blíže nespecifikovaných oblastech, případně v povrchně typizovaných lokalitách – na frontě, ve věznici, lazaretu, Německu apod.

Ačkoliv Marynčák dokládá existenci značného množství vulgárních válečných anekdot, v dotaznících se sprostá slova vyskytují dost zřídka. Tuto okolnost lze jistě přičíst i autocenzuře ze strany respondentů, jež se ostýchali použít v písemném projevu určité ostré výrazy.

Specifickou formu humoru představovaly různé nápisy na veřejných místech či anekdoty

v ilegálních letáčích. S těmito jevy se většina dotazovaných pamětníků nesetkala, což lze hodnotit jako poměrně logické, jelikož podobné fenomény byly v praxi rozšířeny daleko méně než ústně předávané vtipy. Povědět dobrému známému anekdotu s sebou neslo daleko menší riziko než psaní hesel po stěnách, při němž člověk mohl být snadno přistižen. V okupovaném pohraničí navíc v porovnání s protektorátem panovaly ještě komplikovanější podmínky pro tvorbu a distribuci ilegálních tiskovin.

Několik respondentů však přesto přišlo s protinacistickými nápisy do styku. Jednalo se o hesla typu *Hitlere, ty zvrhlý byku, vrať nám naši republiku* či nápis na hřbitovní zdi Češi, *vstávejte, udelejte místo Němcům*.²⁵

Část dotazovaných si patrně uvědomovala existenci určité generační propasti mezi pamětníky a potenciální cílovou skupinou, jíž by se v případě zveřejnění výsledků ankety dostaly anekdoty do rukou. Proto někteří považovali za nutné doplnit ke vtipům vysvětlivky pro ty, kteří válku nezažili, případně ji zažili v útlém věku. Občas tyto komentáře v důsledku nešikovné stylizace samy o sobě vyzněly poněkud komicky, jako poznámka, že *Goebbels byl velký divkař*.²⁶

Kromě samotné povahy válečného humoru rozhodně zasluhuje pozornost způsob jeho šíření a vliv na obyvatelstvo. V těchto ohledech se dojmy respondentů nezřídka rozcházely na základě jejich osobních zkušeností. Stavební dělník, který prošel

Hitlerův vánoční stromeček 1943, Antonín Pelc, r. 1943, převzato z Pelc, Antonín: Karikatury 1919–1945. Praha 1948

totálním nasazením, tvrdil, že *veškeré známé vtipy se všude vyprávěly* a že nezájem o anekdoty mohl vykazovat *leda nějaký podivín*.²⁷ V obdobném duchu vyzněly i další odpovědi.

Ne všichni se ale vyjadřovali tak jednoznačně. Úředník, jenž za války strávil pět let ve věznicích a koncentračních táborech, vypověděl o *zbabělících*, kteří z obav před možným prozrazením a trestem nechtěli být přítomni u vyprávění politických vtipů.²⁸ Několik dalších osob přiznalo své obavy šířit anekdoty na pracovišti z důvodů nedůvěry ke kolegům, přesto se většina shodla, že se s protinacistickým humorem setkávala častěji v práci než v okruhu rodiny a příbuzných. Jak podotkl učitel z Frýdku, před manželkou člověk mohl vtip bez obav vyslovit, ale před dětmi si musel dávat pozor, aby svou neopatrností něco nevyzradily.²⁹

I na vývoj četnosti vtipů se názory různily. Mnozí se k této otázce vůbec nevyjádřili, celkově ale mírně převážily názory, že s blížícím se koncem války intenzita lidové humoristické tvořivosti sílila.

S projevy politické satiry, jež by vycházela z prostředí představitelů okupační moci, se drtivá

většina respondentů nesetkala, mj. i z toho důvodu, že mnozí se kontaktům s okupanty raději vyhýbali. Výjimkou byla vzpomínka šenovského dělníka, který v průběhu války prošel vyšetřováním pro odbojovou činnost. Ten popsal událost z roku 1942, kdy se německý voják (původem Rakušan) v hostinci zavázal, že výměnou za litr alkoholu veřejně třikrát vykřikne: *Hitler je vůl – válku má již prohranou!*, což nakonec skutečně učinil.³⁰ Další respondent slyšel příslušníky wehrmachtu vykládat vtip o vojákovi, jenž upřednostnil sebevraždu před další službou Říši.³¹

Celkově lze z dotazníků usuzovat, že při distribuci protirežimních anekdot si úředníci a intelektuálové počínali poněkud obezřetněji než značná část manuálně pracujících. Příslušníci středních a vyšších vrstev obvykle měli k šíření vtipu bezpečnější podmínky a mohli minimalizovat riziko vyrazení – úředník nebo učitel, sdílející kancelář či kabinet s několika kolegy, s nimiž se znal již delší dobu, se mohl o nové anekdoty podělit bez větších obav. Na druhou stranu, život v relativně uzavřeném prostředí takovýmito jednotlivcům neumožňoval přicházet do styku s vtipy a jinou šeptandou tak často jako dělníkům.

Nejen v dílnách a na staveništích, ale i v prostředí nuceně nasazených a vězňů existoval dostatek příležitostí k šíření anekdot, tím spíše, že mezi uvedenými skupinami obyvatelstva logicky panoval nepřátelský poměr k režimu, nebo přinejmenším nespokojenost se stávající situací. Naopak účastníci odboje nezřídka mívali tendence neupozorňovat na sebe rozšiřováním anekdot, aby nebyly odhaleny jejich další aktivity.³²

Šest respondentů, tedy méně než čtvrtina, znalo případy perzekuce za distribuci politických vtipů, část těchto pamětníků se však bohužel spokojila s pouhým konstatováním, že k řečeným kauzám za války docházelo. Jeden z dotázaných uvedl, že jeho příbuzný byl kvůli protirežimním anekdotám rok vězněn v Terezíně.³³ Další zmínil jistého Jaroslava Barona, který strávil v nacistických věznicích téměř pět let za to, že kolegům na pracovišti předčítal novinové zprávy, jež glosoval humornými poznámkami.³⁴ Úředník z Brna vzpomínal, jak jej kvůli recesistickým průpovídkám pokáral nadřízený, avšak spokojil se s vyřízením záležitosti mezi čtyřma očima.³⁵

O významu válečného humoru byli respondenti vesměs přesvědčeni. Jednalo se o fenomén, který nesporně hrál důležitou roli pro udržování morálky obyvatelstva a posilování víry v porážku nacismu. Z toho důvodu většina dotázaných hodnotila anketu kladně. Pozornost zasluhuje názor muže, jenž prošel nuceným nasazením, na možnost publikování výsledků výzkumu: *Z celého terénu sejde se pěkná hromádka vtipů, které by se měly vydat tiskem, avšak časy se mění. Dnešní*

Recesistické parte
Velkoněmecké říše, r. 1945,
Muzeum Těšínska

Každý balon jednou splaskne,
přefoukne se a pak praskne!

Hlubokým žalem sklíčení oznamujeme lidu obecnému celého světa a okolních vesnic, že z rozhodnutí Prozřetelnosti na věčné časy nás opustila naše drahá, milovaná, nenahraditelná a nezapomenutelná Její Velkorysost

Říše Velkoněmecká

záštita kultury a civilisace.

Nezapomenutelná naše ochránitelka vykřívácela po dvanáctiletém nadýmání na rychlé úbytě při potratu Nové Evropy v máji L. P. 1945 v útlém věku 12 jar, nedoživše se prorokovaných 1000 let. Zanechává po sobě miliony sirotků, o něž bude vzorně postaráno v útulných sirotčincích východních Lebensraumů, po nichž tak žhavě toužili.

Tělesná schránka drahé zesnulé bude téhož měsíce uložena k věčnému odpočinku na památném poutním místě, kde kdysi stával Berlín, při zvucích známé písně »Es geht alles vorüber, es geht alles vorbei«.

SAMÁJÁMA u Postupimi (dříve Berlín) v máji L. P. 1945.

Quislingové-Kollaboranti
příbuzní.

Herrenvolk
dětí.

NSDAP
vychovalé.

Pohřební ústav Německa: Adolf Hitler a spol.

*východní Německo je s námi spřátelené i když to nejsou fašisté ale Němec je Němec a takové vtipy jsou ponižující pro každého Němce.*³⁶

Otázku týkající se erotických vtipů řada respondentů zcela pominula, ostatní se názorově rozcházeli. Zatímco jedni zastávali názor, že uvedený druh humoru se těší oblibě zejména u mladé generace, druzí si tyto anekdoty naopak spojovali se staršími osobami.

Zdaleka ne všichni dotazovaní vyplnili formuláře kompletně,³⁷ navíc někteří občas chybně pochopili zadání některých dotazů. Dalšími faktory, jež ovlivnily výpovědní hodnotu dotazníků, byly vzdělání a intelekt respondentů, případně jejich snížená schopnost koncentrace v důsledku vysokého věku, což někteří otevřeně přiznali. Tyto okolnosti zřejmě sehrály roli v případech bývalého slovenského partyzána, který sice označil anketu za smysluplnou a užitečnou, nicméně hned v další kolonce odpověděl záporně na dotaz, zda by měly podobné výzkumy pokračovat.³⁸

Tentýž pamětník stejně jako několik dalších připojil ke svým poznatkům vyjádření touhy po zachování světového míru. I další přidali různé postřehy nesouvisející s anketou. Někteří měli potřebu zdůraznit svou odbojovou činnost, kupříkladu jeden z respondentů popsal, jak jeho manželka, zaměstnaná za války v brněnské nemocnici, s kolegy úmyslně oddalovala odeslání pacientů na nucené práce do Říše.³⁹ Jistý Antonín Slíva ze Šenova vylíčil své aktivity v obou světových válkách a konstatoval, že se setkal s řadou politických vtipů nejen za nacistické okupace, ale též v době, kdy byl jako legionář roku 1919 vězněn a vyšetřován kvůli sympatiím ke komunismu.⁴⁰ Objevily se i poznámky ve smyslu, že anketa měla proběhnout již dříve, jelikož časový odstup pamětníkům neumožňuje podat plnohodnotné výpovědi.

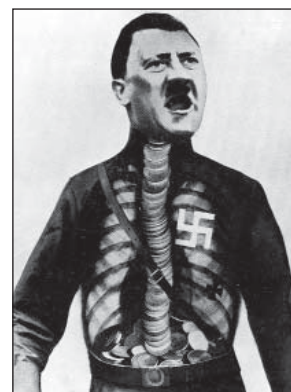
Na základě rozboru zkoumaných dotazníků a výše zmíněných dosavadních publikací věnovaných českému válečnému humoru lze protinacistické anekdoty rozdělit do několika hlavních

kategorií. Jedná se o zesměšňování a parodování nacistických pohlavářů a jejich spojenců, narážky na nedostatek potravin a jiného zboží, v pozdější fázi války ještě přibýlo glosování německých válečných neúspěchů. Značné popularitě se těšily rozličné slovní hříčky nezřídka využívající nářečních a cizojazyčných výrazů. Humor se neomezoval pouze na české a německé realie, často se zaměřoval i na Italy a jiné Hitlerovy spojence.

Většina vtipů byla laděna spíše obecně, jen menší část reagovala na konkrétní válečné události (Hessův odlet do Velké Británie apod.). Ke specifickým zkoumaného regionu patřil výskyt nejen protinacistických (resp. protiněmeckých) anekdot, nýbrž i anekdot odrážejících česko-polské napětí. Oproti protektorátu v zabraném území naopak přirozeně chyběly vtipy o českých kolaborantech, jinak se však v protektorátu i mezi Čechy v okupovaném pohraničí často objevovaly tematicky podobné či zcela totožné anekdoty. Například proslulá slovní hříčka s *bičem na Němce* byla očividně známa i na Těšínsku.

Ačkoliv celý výzkum měl určité limity a pochopitelně nemohl být ani zdaleka vyčerpávající a úplný, umožňuje vyslovit několik závěrů ohledně vnímání politického humoru obyvatelstvem. Předně jde o skutečnost, že přístup jednotlivců k válečnému humoru byl vždy zcela individuální záležitostí a že šíření anekdot po každé podléhalo konkrétním podmínkám daného místa, ať se již jednalo o pracoviště, domácnost, věznici atd.

Respondenti z dělnických, úřednických i intelektuálních kruhů vykazali zhruba srovnatelnou znalost dobových vtipů, které se zjevně šířily napříč sociálními vrstvami. Obavy z možného prozrazení a následného trestu existovaly všude, nicméně v dělnickém prostředí v tomto směru panovala o něco menší opatrnost. Navzdory rozdílným názorům pamětníků na řadu bodů ankety panovala všeobecná shoda v tom, že protinacistický humor hrál v životě českého a polského civilního obyvatelstva nezanedbatelnou roli a že představoval výraznou psychologickou vzpruhu.

Karikatura Adolfa Hitlera od výtvarníka a německého emigranta Johna Heartfielda, Slezské zemské muzeum

On the Issue of Wartime Humour in Silesia

The article deals with anti-occupation minded humour during WWII in Silesia, focusing on Těšín Silesia. The principal source was the outcome of the survey conducted in the 1960s by the staff of the Museum of Anti-Fascist Resistance in Životice of the contemporary witnesses living in Těšín Silesia and the Ostrava region. The survey questions concerned both the content of wartime jokes spread among the public as well as the method of their dissemination and impact on the spirit of the general public. The sources examined show that the most common types of jokes were parodies of top-tier Nazi officials, often ridiculing officials of the Slovak People's Party as well. Another common format consisted in rhyming jokes and puns. The specific aspects of Těšín Silesia included Polish popular humour, with its stance being both anti-German and anti-Czech. The jokes were shared mostly among working class people, while the intelligentsia and officials applied more caution. Most statements by those contemporary witnesses tend to agree that anti-Nazi jokes were a major moral boost for local inhabitants.

- Autor studie:
- Mgr. Ondřej Kolář, Ph.D.; Slezské zemské muzeum; kolar@szm.cz
- Již krátce po osvobození ČSR vyšly první sbírky válečných anekdot, např. Gruss, Josef: *Jedna paní povídala*. Praha 1945; *Válečná ironie Čechů*. Valašské Meziříčí 1945.
Z obecných studií o problematice protinacistického, resp. protiněmeckého humoru v českých zemích stojí za pozornost zejména: Koura, Petr: *Kdo se směje, ukazuje zuby*. Humor v každodenní protektorátní realitě. Dějiny a současnost, 30, 2008, č. 10, s. 30–33. Dokument je dostupný online: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/10/kdo-se-smeye-ukazuje-zuby> (stav k 20. 3. 2013). Jak napovídá podtitul, Koura se zaměřuje na protektorátní prostředí a nereflexuje specifickou situaci v zabraném pohraničí, přesto lze nalézt řadu styčných bodů s poměry ve Slezsku.
Navzdory celkové kvalitě a informační hodnotě textu lze s některými autorovými tezemi (nebo jejich formulacemi) poněkud polemizovat, např. s tvrzením, že *Ačkoliv se to zdá neuvěřitelné, humor nebyl jen doménou demokratického odboje. Používali jej i komunisté*. Těžko lze přijmout premisu, že by se míra smyslu pro humor odvíjela od politické příslušnosti jednotlivců a že by tudíž vtipkující komunisti měli představovat cosi *neuvěřitelného*. Stejně tak závěr, že *nacistická okupace nebyla pro českou společnost zdaleka tak traumatickou záležitostí, jako tomu bylo v některých jiných částech okupované Evropy*, by bylo třeba podrobit zevrubnějšímu přezkoumání a zhodnocení.
 - Materiály se v současnosti nachází ve sbírkách Slezského zemského muzea v Opavě (dále jen SZM Opava), podsběrka Novodobé dějiny, inv. č. II C 27.
 - Maryněček, Richard: Mějte nás rádi. Protifašistické anekdoty z Těšínska a okolí. Ostrava 1965. V knize bohužel nenajdeme bližší informace o organizaci a průběhu uvedené ankety mezi pamětníky, takže nelze říci, kolik dotazníků celkem existovalo. Mimo údajů získaných v průběhu ankety Maryněček využil i řadu dalších zdrojů včetně dosavadní literatury na dané téma, odbojových i exilových časopisů atd. Oproti tomu mnohé anekdoty z dotazníků z neznámých důvodů nebyly zařazeny do knihy, jiné byly stylisticky a jazykově upraveny.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/27.
 - Docházelo k případům, kdy pamětníci vyplňovali české formuláře polsky a naopak, celkově existují čtyři polská svědectví. Jeden exemplář je vyplněn slovensky, ostatní pak v češtině, byť v některých případech s prvky lokálních nářečí. S ohledem na jazykovou pestrost dokumentů jsou všechny citace uváděny doslovně.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/1. Anekdotu zaslal stavební dělník Jan Kluz, za války totálně nasazený na území dnešního Polska.
 - Do zmíněné kategorie spadá údajná Tisova reakce na Hitlerovu žádost o leteckou podporu na východní frontě, kdy měl prý slovenský prezident odpovědět otázkou, zda si Vůdce přeje nasadit všechna tři slovenská letadla. Další vtip hovořil o dvojici slovenských gardistů, které během dovolené v Berlíně zastihla zpráva o vyhlášení války mezi Slovenskem a Velkou Británií, načež oba muži zaslali do Bratislavy telegram s dotazem, zda se mají vrátit k útvaru nebo rovnou zaútočit na Londýn (SZM Opava, inv. č. II C 27/12).
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/13.
 - Například rozhovor Mussoliniho, Hitlera a Stalina – Mussolini: *Já chcu Řecko*; Hitler: *A ja zase všecko*; Stalin: *A ja vom obym dvom v dupe dom* (SZM Opava, inv. č. II C 27/10).
 - Polský důstojník Władysław Bortnowski (1891–1966) se proslavil účastí v bojích první světové války a rusko-polské války. Na podzim 1938 prováděl v generálské hodnosti vojenské obsazení Těšínska, a rok později při německém vpádu do Polska vedl úspěšné ústupové boje v Pomoří. Válku strávil v německém zajetí, po osvobození se odmítl vrátit do vlasti ovládané komunisty, dožil v exilu.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/13. Text lze volně přeložit: *Já, Bortnowski, píši ti červeným inkoustem, že jsem dobyl Slezsko s jediným plukem. – Odepisují červeným inkoustem, že jsem dobyl ČSR bez jediné pušky*.
 - Přední nacistický funkcionář Rudolf Hess (1894–1987) v květnu 1941 bez Hitlerova vědomí odletěl do Velké Británie, aby se pokusil zprostředkovat mírovou dohodu. Podle některých názorů byl tento naivní záměr důsledkem Hessovy duševní poruchy. V Británii byl Hess internován, po válce ho tribunál v Norimberku odsoudil k doživotnímu vězení, které si Hess odpykal ve Spandau, kde v roce 1987 zřejmě spáchal sebevraždu. Nejasné okolnosti jeho útěku do Velké Británie i rozpory kolem jeho smrti podnítily vznik řady konspiračních teorií.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/11. Jak dokládá Maryněček, vtipů kolem Hessova odletu do Velké Británie existovalo více.
 - Bližší k využití symbolu V nacistickou propagandou viz: *Akce VICTORIA a její ohlas v Protektorátě*. [WWW dokument] <http://www.fronta.cz/akce-victoria-a-její-ohlas-v-protektorate> (stav k 20. 3. 2013).
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/9. Sovětský maršál Kliment Jefimovič Vorošilov (1881–1969) se proslavil v době ruské občanské války, po německém útoku na sovětský svaz roku 1941 se ovšem ve velitelských funkcích na frontě dopustil řady závažných chyb, což mělo za následek jeho přeložení do zázemí. V důsledku své dřívější popularity však i nadále zůstal významným představitelem sovětského mocenského aparátu. Jako vojenský teoretik, glorifikovaný komunistickou propagandou, sklídl Vorošilov v zahraničí vlnu kritiky za své konzervativní a zastaralé názory, k nimž patřilo například upřednostňování jezdeckta před tankovým vojskem.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/11.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/7. V Maryněčkově publikaci (s. 51) je text uveden v gramaticky upravené podobě *Nasi sa daleko, ale pryzda*. Podle Maryněčka byly nářázky na NSDAP na Těšínsku častější než v protektorátu kvůli vyššímu procentu členů nacistické strany mezi obyvatelstvem. Vtipů postavených na zkratkách lze uvést více, např. tvrzení, že válka skončí tehdy *až SS a SA budou volat SOS do USA a ČSR a SHS budou v SSSR* (SZM Opava, inv. č. II C 27/14). Zkratka SHS odkazuje na starší název Jugoslávie, tedy Království Srbů, Chorvatů a Slovinců.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/7.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/4.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/11. Doslovně: *Hitlere, ty krvavý opičku, kde je tvoje zázračná zbraň?*
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/6. Maryněček na s. 108 uvádí několik dalších variant anekdoty: *Grandissimi bandito – dostávám nabito – posli pomoc šupito – Mussolini Benito; Vojsko pobito, hovno dobito – Mussolini Benito*. Maryněček, s. 108.
 - K těm patří zejména nářázky na změny státní příslušnosti a často i „oficiální“ národnosti obyvatel Těšínska v době od roku 1938 (SZM Opava, inv. č. II C 27/25).
 - Příležitostně se vyskytly i „překladatelské“ žerty, např.: *Jak se řekne polsky Národní souručenství? Mocka volá pogrumadě* (SZM Opava, inv. č. II C 27/15). Další vtip hovoří o polském návštěvníkovi Ostravy, který nápis *Deutsches Haus* přeložil jako *dům swientego ducha* (SZM Opava, inv. č. II C 27/4). Jak zmiňuje Koura, v protektorátu se naopak příležitostně užívaly dnes již nepřilíhly známé pseudopolonismy, např. státní prezident Emil Hácha byl označován jako *dědek podpisový*.
 - K dalším lokálním specifikům patřila existence českého protipolského humoru z období polské okupace Těšínska; tento fenomén však respondenti bohužel zmiňují jen okrajově a bez uvedení konkrétních příkladů.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/15.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/1.
 - Tamtéž.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/2.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/18.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/15.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/1. Několik pozměněných verzí tohoto vtipu uvádí i Maryněček.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/21.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/3.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/21.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/14.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/1.
 - Jeden z účastníků ankety např. sepsal své postřehy na jediný list papíru a poslal je takto poštou zpět muzeu, jelikož tento způsob byl levnější, než zaslání celého dotazníku (SZM Opava, inv. č. II C 27/27).
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/16.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/23.
 - SZM Opava, inv. č. II C 27/21. Antonín Slíva se dle Databáze legionářů narodil v Senově roku 1893 či 1896. Jelikož podle citovaného dotazníku bylo Slívovi v době vypuknutí války 42 let, lze se přiklonit k pozdější dataci. Jako voják 15. zeměbranceckého pěšího pluku padl v květnu 1916 u Retkova do ruského zajetí, v polovině dubna 1918 vstoupil v Carycinu do československých legií. Demobilizován byl 14. srpna 1920. Viz Vojenský ústřední archiv Praha, Databáze legionářů, Slíva Antonín. [WWW dokument] <http://www.vuapraha.cz/Pages/DatabazeVHA/DetailLegionare.aspx?soldierId=99487> (stav k 20. 3. 2013). Za druhé světové války se Slíva dle vlastní výpovědi zapojil do podzemního hnutí (v dotazníku pouze obecně hovoří o „Slezském odboji“ bez uvedení podrobností), byl zatčen a určen k transportu do Osvětimi, k čemuž již pro vývoj válečných událostí nedošlo.

Proměny sídelní struktury v okresech Karviná a Frýdek-Místek

Iva Tichá – David W. Novák

Úvod

Krajina, v níž žijeme, a sídelní struktura, která je její nedílnou součástí, prochází v průběhu času více či méně zřetelným vývojem, jehož tempo je však s tempem našeho každodenního života v zásadě nesrovnatelné. Ačkoli můžeme být v reálném čase svědky řady dílčích změn, zásadní proměnu krajiny lze zkoumat teprve s náležitým časovým odstupem. Následující strany tohoto článku umožňují absolvovat pomyslnou cestu relativně nedávnou historií příhraničních okresů Karviná a Frýdek-Místek a sledovat populační zisky a ztráty městských center, jejich bezprostředního zázemí a stranou ležících periferních obcí.¹ Zasadíme-li poznatky o vývoji osídlení území do kontextu širšího ekonomického a společenského vývoje, odhalíme sémantiku i syntax jazyka, jímž k nám krajina promlouvá o minulosti a napovídá leccos z toho, co je dosud před námi. Území obou sledovaných okresů je pro tyto účely téměř učebnicovým příkladem. Na relativně malé ploše disponuje pestrá mozaikou přírodních i socioekonomických podmínek, které jednotlivá sídla v různých souvislostech předurčovaly k vzestupům nebo poklesům v regionální hierarchii.

Sídelní struktura

Proměny sídelní struktury jsou součástí a výslednicí nepřetržitého evolučního vývoje společnosti. Zejména v posledních 200 letech je však tento proces charakteristický nebývale intenzivní dynamikou a hlubokou provázaností dílčích změn, jejichž hnacími silami jsou technologické inovace, ekonomická globalizace a nárůst mobility kapitálu a osob. V jejich důsledku dochází k protisměrně a v různých historických fázích silně asymetricky působícím procesům prostorové koncentrace nebo dekoncentrace hospodářských a společenských funkcí a ke změnám vztahů mezi centry, jejich zázemím a periferiemi. Pochopení zákonitostí těchto změn, jejich příčin a důsledků a hledání nástrojů jejich ovlivňování jsou dlouhodobě předmětem zájmu akademické i praktické sféry.² Ačkoli se většina pracovišť i publikovaných prací dlouhodobě koncentruje na problematiku historického i současného vývoje měst, je nutné zdůraznit fakt, že geografický prostor s městy a jejich venkovským okolím

je neoddělitelně propojen nespočtem různých vazeb. Města a jejich venkovské zázemí z tohoto úhlu pohledu představují opačné póly spojitého kontinua,³ které nelze studovat odděleně z urbánní nebo rurální perspektivy.

Obecné zákonitosti vývoje sídelní struktury v zemích vyspělého světa popisuje řada více či méně sofistikovaných modelů. Jedním z nejjednodušších (a tudíž nejcitovanějších a nejdiskutovanějších) je model Lea van den Berga a kolektivu jeho spolupracovníků,⁴ jenž na základě změn populační velikosti center a sídel v jejich zázemí rozlišuje sekvenci následujících stadií:

- **Urbanizace** – celkově populačně rostoucí městský region zaznamenává nárůst v centrech. Dochází k centralizaci osídlení, a to buď absolutně (sídla v zázemí populačně ztrácí), nebo relativně (sídla v zázemí rostou, ale pomaleji než centra).
- **Suburbanizace** – celkově populačně rostoucí městský region zaznamenává nárůst v zázemí center. Dochází k decentralizaci osídlení, a to buď relativně (centra rostou pomaleji než jejich zázemí), nebo absolutně (centra populačně ztrácí).
- **Deurbanizace** – celkově populačně ztrácející městský region zaznamenává pokles v centrech. Dochází k decentralizaci osídlení, a to buď absolutně (sídla v zázemí populačně rostou), nebo relativně (sídla v zázemí ztrácí, ale pomaleji než centra).
- **Reurbanizace** – městský region celkově populačně ztrácí, a to především v zázemí center. Dochází k centralizaci osídlení, a to buď relativně (centra ztrácí pomaleji než jejich zázemí), nebo absolutně (centra populačně rostou).

Uvedený model optimisticky předpokládá cyklický charakter růstu a poklesu městského regionu jako celku, center i jejich zázemí. Na etapu absolutní centralizace osídlení v průběhu reurbanizace může plynule navázat další cyklus procesem nové urbanizace.⁵ Motorem celého procesu je měnící se pozice, tj. úspěšnost či neúspěšnost městského regionu jako celku na široce definovaném „trhu“, tj. v „konkurenci“ jiných městských regionů v bližším

či vzdálenějším okolí. Časová návaznost dílčích procesů (od urbanizace k reurbanizaci) a jejich charakter odráží rozdílné reakce center a jejich zázemí na měnící se situaci, a to jak s ohledem na podstatu, tak načasování těchto reakcí. Neúspěšnost regionu se projevuje poklesem pracovních příležitostí, který je následován selektivní emigrací ekonomicky (a často i reprodukčně) perspektivních obyvatel. Dochází ke zhoršení dostupnosti a kvality lidského kapitálu, jenž by mohl ekonomický a sociální propad zvrátit. Kvalitu lidského a sociálního kapitálu lze proto vnímat jako podstatný faktor ovlivňující nerovnoměrný vývoj území.⁶ Faktické důsledky ztráty pozice regionu tak mohou výrazně převyšovat prosté populační „má dátí“ a „dal“.

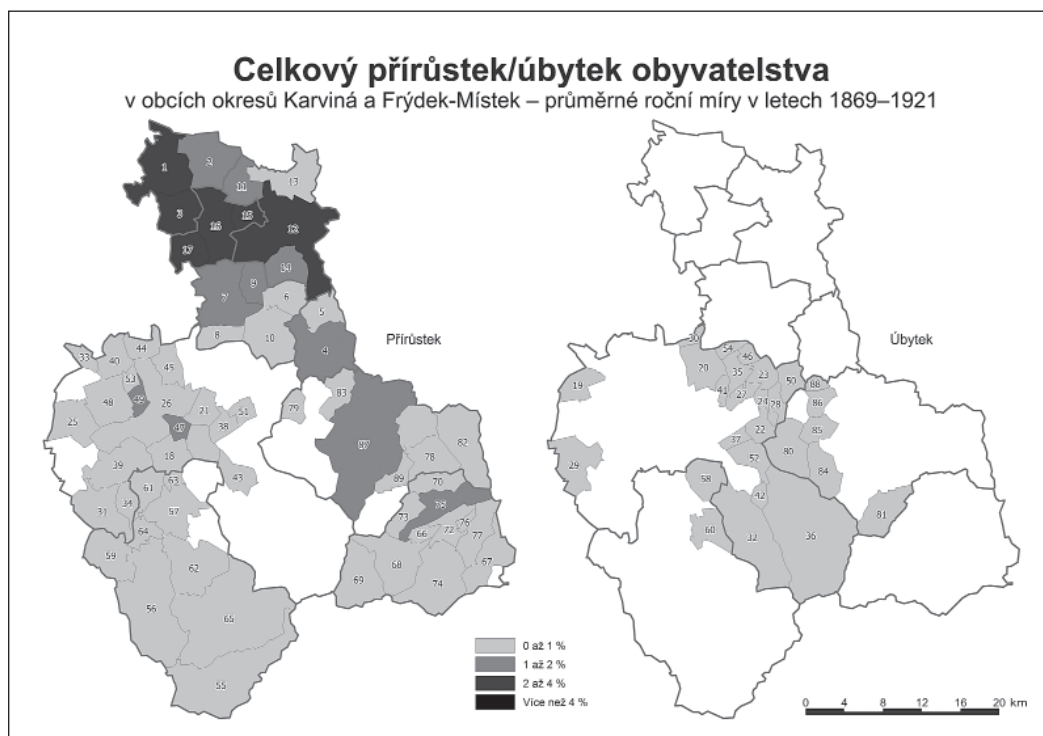
Uvedený cyklus má dlouhodobý charakter, přičemž na různých hierarchických úrovních území může probíhat rozdílným tempem s různými příčinami a důsledky. Jednotlivé dílčí cykly se mohou vzájemně prolínat a podílet se tak na vývoji sídelní struktury hierarchicky vyšší úrovně území, čímž celý cyklus nabývá složité dynamické povahy. Nutno také poznamenat, že teoretický model se zabývá především spontánním evolučním vývojem osídlení. V následující analýze však budeme svědky nejen přirozeného vývoje v souladu s modelem, ale také dopadů řady řízených zásahů s přímým nebo nepřímým vlivem na sídelní strukturu území, zejména ponoříme-li se na úroveň jednotlivých obcí. Výsledná zjištění je proto nezbytné vnímat a interpretovat nejen v kontextu modelu, ale také v kontextu doby, v níž k jednotlivým změnám docházelo.

Analýza

Provedená analýza sídelní struktury okresů Karviná a Frýdek-Místek vychází z dat o počtech obyvatel jednotlivých obcí v časovém rozmezí let 1869–2011. V průběhu takto dlouhého sledovaného období došlo k nesčetným územním změnám i ke změnám metodik zjišťování počtu obyvatel, a bylo proto nutné vycházet z údajů, které jsou vůči těmto okolnostem standardizovány. K souhrnně publikovaným datům za období 1869–2001⁷ byly doplněny údaje ze sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011.⁸ Vypočtené celkové přírůstky, resp. úbytky obyvatelstva za sledované období a jejich průměrné roční míry umožňují posoudit intenzitu změn populační velikosti jednotlivých sídel bez ohledu na jejich velikost i na délku zvolených časových období. Ačkoli analýza byla provedena pro všechna intercenzální období,⁹ v tomto článku jsou její výsledky souhrnně prezentovány pro období let 1869–1921, 1921–1950, 1950–1990 a 1990–2011.

Období let 1869–1921

Na počátku sledovaného období, v roce 1869, žilo na území dnešních okresů Karviná a Frýdek-Místek 150 445 obyvatel. Obyvatelstvo bylo rozmístěno v prostoru daleko rovnoměrněji než kdykoli poté: největšími sídly v tomto roce byly Frýdek a Místek, Karviná a Třinec (13 617, 8 900, resp. 7 484 obyvatel), nejmenšími Lučina, Kaňovice a Bocanovice (218, 247, resp. 253 obyvatel). V následujícím půlstoletí region v důsledku pokračující industrializace ostravsko-karvinské průmyslové aglomerace

zaznamenal intenzivní přírůstek obyvatelstva. Počet obyvatel se téměř zdvojnásobil (přírůstek o 90,71 %), zvláště dynamicky rostla sídla v okrese Karviná a všechna městská centra sledovaného území. Maximálních hodnot celkového přírůstku v tomto období dosáhla Orlová, Bohumín a Karviná (přírůstek o 506,79; 415,81; resp. 301,66 %). Pokles v tomto období naopak zaznamenala menší sídla v zázemí center, nejvíce Lučina, Pražmo a Soběšovice (úbytek o 25,69; 25,36; resp. 21,79 %).

V průběhu sledovaného období došlo nejen k výraznému nárůstu počtu obyvatel obou okresů, ale také k prohloubení jejich prostorové koncentrace v městských centrech (absolutně i relativně). V roce 1921 žilo na území obou okresů již 286 921 obyvatel, z toho v Karviné, Orlové a Bohumíně 35 748, 23 513, resp. 23 289. Populačně nejmenšími byly Lučina, Hřava¹⁰ a Kaňovice (162, 186, resp. 235 obyvatel).

Období let 1921–1950

Ve srovnání s předchozím obdobím byly změny v počtu a rozmístění obyvatelstva v následujících třech dekadách méně intenzivní, pokračovaly však v započatých tendencích. Menší intenzitu změn lze kromě jiného přičíst ekonomickým a politickým turbulencím 30. a 40. let. Počet obyvatel obou okresů se zvýšil do roku 1950 o dalších 7,38 %, přičemž nejvýraznější nárůst opět zaznamenala městská centra (absolutně i relativně) a některá sídla v jejich bezprostředním zázemí. Ačkoli nejvýraznějších relativních přírůstků dosáhl Hnojník, Hřava a Bystřice (přírůstek o 49,35;

44,09; resp. 42,20 %), populačně nejmenší sídla v tomto období zaznamenala další celkový pokles počtu obyvatel. K nejvýraznějším úbytkům došlo ve Vojkovicích, Lučině a Morávce (úbytek o 37,01; 27,16; resp. 24,76 %).

Období let 1950–1990

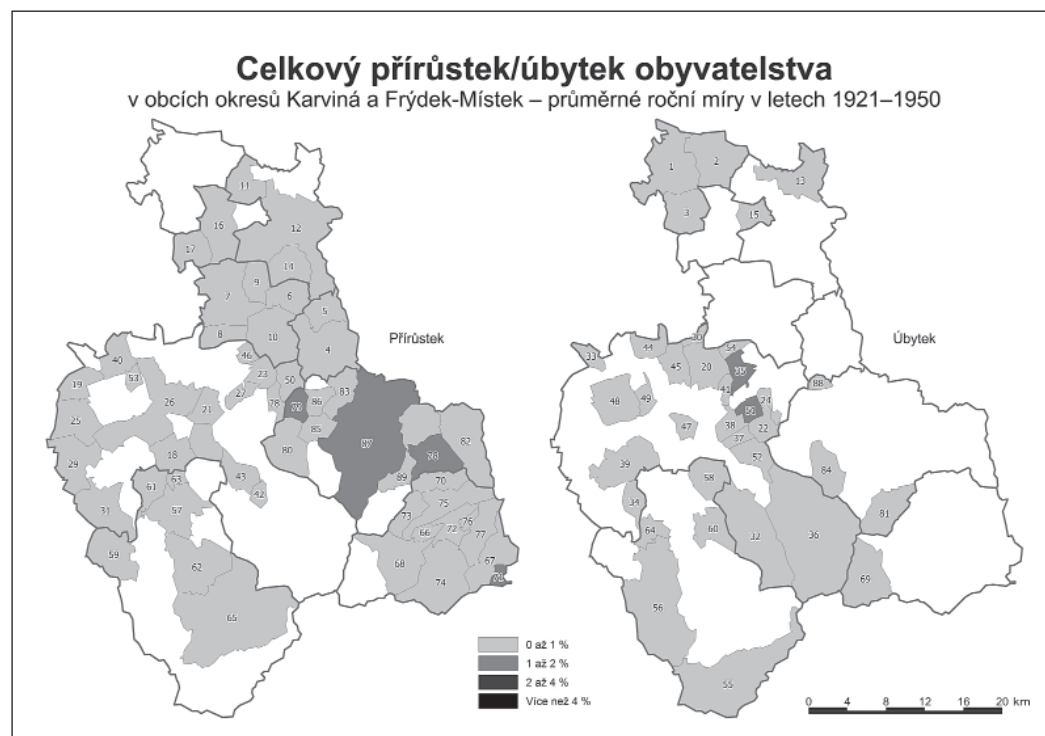
V roce 1950 žilo na sledovaném území 308 104 obyvatel, z toho v Karviné, Frýdku-Místku a Orlové 38 465, 27 002, resp. 23 863. Nejmenšími sídly regionu v tomto roce byly Lučina, Kaňovice a Žermanice (118, 215, resp. 244 obyvatel). Po relativně klidnějším předchozím období nabrala urbanizace druhý dech v průběhu následujících čtyř dekád. Na vývoji sídelní struktury se výrazně podepsalo centrální plánování, státem intenzivně podporovaná industrializace městských center v ostravsko-karvinské průmyslové aglomeraci (doprovázená bytovou výstavbou), omezování rozvoje nejmenších periferních venkovských sídel a změny ekonomického využití krajiny.

V tomto období se počet obyvatel regionu jako celku zvýšil o dalších 61,02 %. Výrazný nárůst opět zaznamenala městská centra (absolutně i relativně). Vlajkovým projektem sídelní restrukturalizace ocelového srdce republiky se stalo založení města Havířova¹¹ na místě několika původních venkovských sídel. Počet obyvatel žijících na území dnešního města se v průběhu let 1950–1990 zvýšil o 569,07 %, čímž se Havířov stal již krátce po svém založení největším sídlem sledovaného území. Vůbec nejvyššího přírůstku obyvatel v tomto období dosáhla Lučina, jejíž dynamický populační

ORP Bohumín – 1: Bohumín, 2: Dolní Lutyně, 3: Rychvald
ORP Český Těšín – 4: Český Těšín, 5: Chotěbuz
ORP Havířov – 6: Albrechtice, 7: Havířov, 8: Horní Bludovice, 9: Horní Suchá, 10: Těrlicko
ORP Karviná – 11: Dětmárovice, 12: Karviná, 13: Petrovice u Karviné, 14: Stonava
ORP Orlová – 15: Doubrava, 16: Orlová, 17: Petřvald

ORP Frýdek-Místek – 18: Baška, 19: Brušperk, 20: Bruzovice, 21: Dobrá, 22: Dobruška, 23: Dolní Domaslavice, 24: Dolní Tošanovice, 25: Fryčovice, 26: Frýdek-Místek, 27: Horní Domaslavice, 28: Horní Tošanovice, 29: Hukvaldy, 30: Kaňovice, 31: Kozlovice, 32: Krásná, 33: Krmelín, 34: Lhotka, 35: Lučina, 36: Morávka, 37: Nižní Lhoty, 38: Nošovice, 39: Palkovice, 40: Paskov, 41: Pazderna, 42: Pražmo, 43: Raškovice, 44: Řepiště, 45: Sedliště, 46: Soběšovice, 47: Staré Město, 48: Staříč, 49: Sviadnov, 50: Třanovice, 51: Vojkovic, 52: Vyšní Lhoty, 53: Žabeň, 54: Žermanice
ORP Frýdlant nad Ostravicí – 55: Bílá, 56: Čeladná, 57: Frýdlant nad Ostravicí, 58: Janovice, 59: Kunčice pod Ondřejníkem, 60: Malenovice, 61: Metylovice, 62: Ostravice, 63: Pržno, 64: Pstruží, 65: Staré Hamry
ORP Jablunkov – 66: Bocanovice, 67: Bukovec, 68: Dolní Lomná, 69: Horní Lomná, 70: Hrádek, 71: Hřava, 72: Jablunkov, 73: Milíkov, 74: Mosty u Jablunkova, 75: Návsi, 76: Písečná, 77: Písek
ORP Třinec – 78: Bystřice, 79: Hnojník, 80: Komorní Lhotka, 81: Košariska, 82: Nýdek, 83: Ropice, 84: Řeka, 85: Smilovice, 86: Stráž, 87: Třinec, 88: Vělopolí, 89: Vendryně

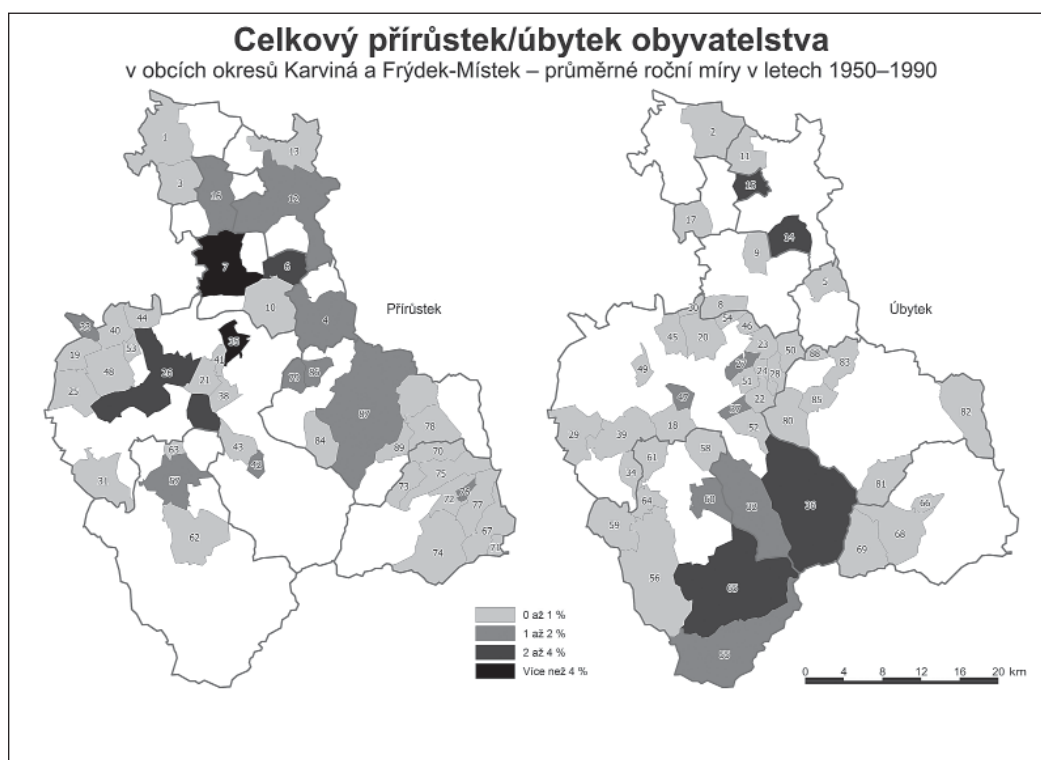
(ORP = správní obvod obce s rozšířenou působností)

ORP Bohumín – 1: Bohumín,
2: Dolní Lutyně, 3: Rychvald
ORP Český Těšín – 4: Český
Těšín, 5: Chotěbuz
ORP Havířov – 6: Albrechtice,
7: Havířov, 8: Horní Bludovice,
9: Horní Suchá, 10: Těrlicko
ORP Karviná –
11: Dětmárovice, 12: Karviná,
13: Petrovice u Karviné,
14: Stonava
ORP Orlová – 15: Doubrava,
16: Orlová, 17: Petřvald

ORP Frýdek-Místek – 18: Baška,
19: Brušperk, 20: Bruzovice,
21: Dobrá, 22: Dobratice,
23: Dolní Domaslavice,
24: Dolní Tošanovice,
25: Fryčovice, 26: Frýdek-
Místek, 27: Horní Domaslavice,
28: Horní Tošanovice,
29: Hukvaldy, 30: Kaňovice,
31: Kozlovice, 32: Krásná,
33: Krmelín, 34: Lhotka,
35: Lučina, 36: Morávka,
37: Nižní Lhoty, 38: Nošovice,
39: Palkovice, 40: Paskov,
41: Pazderna, 42: Pražmo,
43: Raškovice, 44: Řepišť,
45: Sedliště, 46: Soběšovice,
47: Staré Město, 48: Staříč,
49: Sviadnov, 50: Třanovice,
51: Vojkovice, 52: Vyšní Lhoty,
53: Žabeň, 54: Žermanice
ORP Frýdlant nad Ostravicí –
55: Bílá, 56: Čeladná,
57: Frýdlant nad Ostravicí,
58: Janovice, 59: Kunčice
pod Ondřejníkem,
60: Malenovice, 61: Metylovice,
62: Ostravice, 63: Pržno,
64: Pstruží, 65: Staré Hamry
ORP Jablunkov –
66: Bocanovice, 67: Bukovec,
68: Dolní Lomná, 69: Horní
Lomná, 70: Hrádek, 71: Hřava,
72: Jablunkov, 73: Milíkov,
74: Mosty u Jablunkova,
75: Návsí, 76: Písečná,
77: Písek
ORP Třinec – 78: Bystřice,
79: Hnojník, 80: Komorní
Lhotka, 81: Košařiska,
82: Nýdek, 83: Ropice, 84: Řeka,
85: Smilovice, 86: Střítež,
87: Třinec, 88: Vělopolí,
89: Vendryně

(ORP = správní obvod obce
s rozšířenou působností)

vývoj úzce souvisel s výstavbou žermanické přehrady.¹² Zatímco největší města populačně získala, k výraznému úbytku došlo v drtivé většině venkovských sídel, zejména na periferii ostravsko-karvinské průmyslové aglomerace.

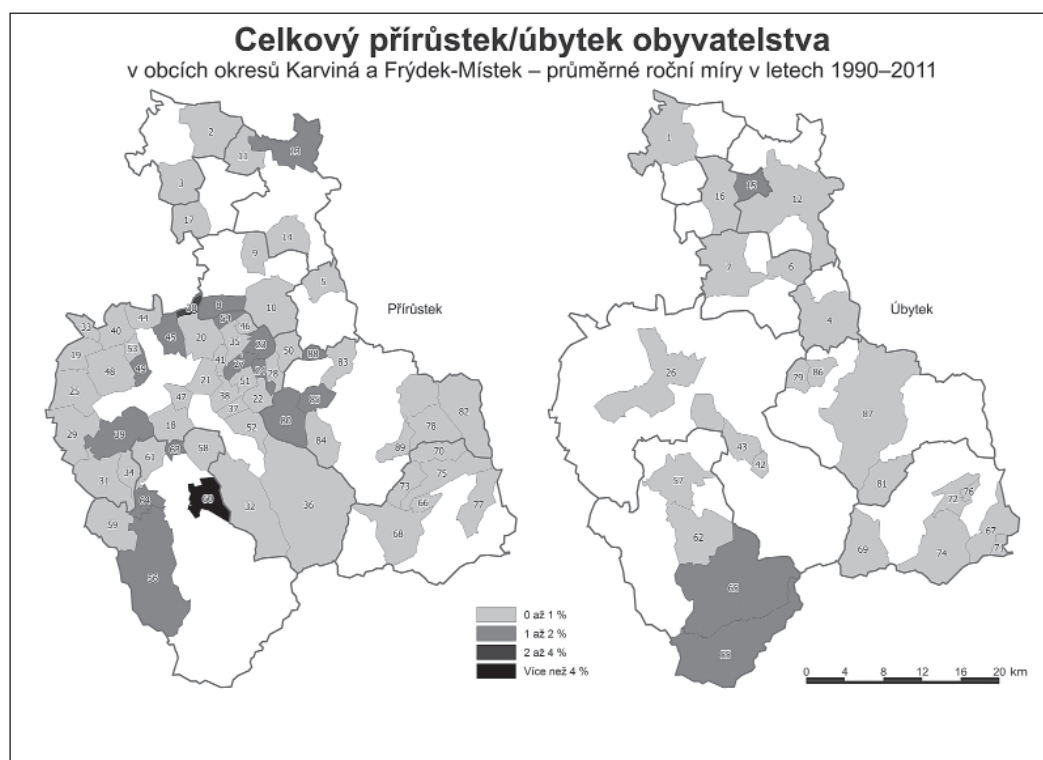
Podobně jako ve výše uvedených dvou příkladech i zde bylo úbytku dosaženo z velké části v důsledku řízených zásahů do sídelní struktury území. Plošně dopadlo na rozvoj venkova zavedení střediskové soustavy osídlení,¹³ jež na nižší úrovni vymezila sídla určená k faktické likvidaci (vyžití) drastickým omezením investic a stavebními uzávěrami. Ačkoli část sídel získala nové, rekreační funkce, tato přeměna neměla vliv na jejich absolutní i relativní populační úpadek. Nejvýraznější ztráty zaznamenaly v tomto období Staré Hamry, Stonava a Morávka (úbytek o 71,97; 61,91; resp. 61,43 %), které byly spolu s dalšími obcemi zasaženy realizací velkých infrastrukturních projektů (zejména výstavbou přehradních nádrží) nebo postupující těžbou černého uhlí.

Období let 1990–2011

V roce 1990 žilo na sledovaném území 496 104 obyvatel, z toho 86 297 v Havířově, 68 405 v Karviné a 63 808 ve Frýdku-Místku. Na opačné straně pomyslného žebříčku se nacházely Kaňovice, Vělopolí a Žermanice se 175, 199, resp. 206 obyvateli. Předchozí období byla bez výjimky charakteristická nárůstem počtu obyvatel obou sledovaných okresů a posilováním sídelního významu městských center na úkor jejich venkovského zázemí a periferních obcí.

Rok 1990 byl rokem, kdy region a velká města dosáhla svého historického populačního maxima a kdy skončil dosavadní jednosměrný trend urbanizace. Zavedení volného trhu se projevilo poklesem dlouhodobě uměle zvyšované ekonomické výkonnosti regionu a nárůstem nezaměstnanosti, což spolu s uvolněním společenských poměrů vedlo ke zvýšené migraci za hranice měst i za hranice regionu. Rozpad střediskové soustavy osídlení navíc umožnil nově vzniklým venkovským samosprávám konkurovat městům s nabídkou atraktivního a relativně dostupného bydlení.

V posledních dvou desetiletích zaznamenal region celkový populační úbytek o 6,44 %, na čemž se nejvýrazněji podílel masivní odliv obyvatel městských center. Ačkoli největších relativních úbytků dosahují obce Doubrava, Staré Hamry a Bílá (úbytek o 27,70; 22,78; resp. 21,83 %), v absolutních číslech ztrácí region především městské obyvatelstvo. Tři největší města regionu ztratila za toto období více než 28 tisíc obyvatel, čímž se na celkové populační ztrátě oblasti podílela téměř devíti desetinami. V důsledku absolutních i relativních populačních ztrát městských center dochází k decentralizaci osídlení. Populačních přírůstků dosáhla většina venkovských obcí, z nichž nejvýrazněji rostly Malenovice, Kaňovice a Pržno (přírůstek o 132,12; 70,29; resp. 49,92 %), jež se spolu s dalšími staly centry příměstské migrace. Na konci sledovaného období žilo na území obou okresů 464 150 obyvatel, z toho v Havířově 76 694, v Karviné 56 897 a ve Frýdku-Místku 56 356.

Nejmenšími sídly regionu byly Hřava, Nižní Lhoty a Pazderna (250, 255, resp. 275 obyvatel).

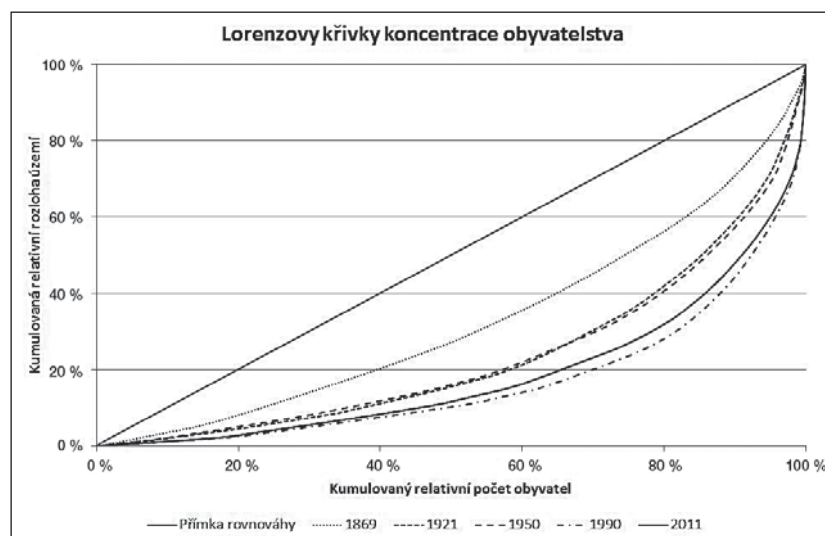
Vývojová dynamika

Od roku 1869 do roku 1990 se počet obyvatel sledovaného území zvyšoval, byť v různých obdobích různým tempem: nejvýrazněji oba okresy rostly v obdobích let 1869–1921 a 1950–1990. Po celou tuto dobu městská centra populačně získávala (absolutně – měřeno počtem obyvatel) a zvyšoval se také jejich význam v sídelní struktuře území (relativně – měřeno podílem počtu městského obyvatelstva na celkovém počtu obyvatel území). V nejmenších venkovských sídlech byl po celou tuto dobu zaznamenán populační pokles (absolutní i relativní). V roce 1990 celé sledované území zaznamenalo nejvyšší početní stav svého obyvatelstva a také nejvyšší míru jeho soustředění v městských jádrech. Tuto skutečnost názorně dokládají Lorenzovy křivky koncentrace obyvatelstva v jednotlivých časových řezech, vymezujících dílčí období, jimž se věnuje tato analýza. Diagonálně prochází tímto grafem přímka rovnováhy, která je geometricky ideálním stavem rozmístění obyvatelstva v prostoru. Čím více se jednotlivé křivky odchylují od této přímky, tím více je obyvatelstvo koncentrováno v jednom nebo několika málo centrech osídlení. Nejnižší míry územní koncentrace dosahovalo osídlení regionu v roce 1869 a od tohoto roku až do roku 1990 územní koncentrace obyvatelstva vykazovala rostoucí tendenci.

Po roce 1990 prošlo ocelové srdce republiky dnes již příslovečným infarktem, z něhož se dosud

nevzpamatovalo. V následujících dvou dekadách došlo k celkovému úbytku obyvatelstva, ačkoli nejmenší venkovská sídla populačně získala (některá velmi výrazně), jejich populační nárůst nemohl kompenzovat hluboký propad městských center, neboť saldo migrace původních obyvatel směrem ven z regionu převažovalo nad saldem migrace obyvatel městských center do sídel v jejich bezprostředním zázemí. Na relativní nárůst významu venkovského osídlení v zázemí městských center a posun k územní dekoncentraci obyvatelstva poukazuje také Lorenzova křivka za rok 2011, jež se oproti křivce za rok 1990 zřetelně posunula k přímce rovnováhy.

Sledované území lze považovat za městský region ve smyslu van den Bergova modelu, resp. za součást šířeji vymezeného městského

regionu ostravsko-karvinské průmyslové aglomerace a jejího zázemí. S použitím tohoto modelu tudíž můžeme vyvodit závěry nejen o dynamice vývoje sídelní struktury jako spontánně se chovajícího systému, ale také o specifických procesech, které přirozený evoluční vývoj brzdily, urychlovaly nebo zcela měnily jeho charakter. Zatímco období let 1869–1990 můžeme jednoznačně přiřadit k etapě absolutní centralizace stadia urbanizace, rok 1990 se stává mezníkem, v němž reálný vývoj sídelní struktury území „přeskočil“ tři etapy předpovězené modelem a přešel rovnou do etapy absolutní decentralizace stadia deurbanizace.

Popsaný vývoj osídlení území byl a je zvláště intenzivní v okrese Karviná, v těch částech sledovaného území, jež jsou součástí újeji vymezené ostravsko-karvinské aglomerace. Tento fakt dokládá obecně známou vzájemnou provázanost procesů industrializace a urbanizace, a to jak v dobách růstu, tak úpadku. Způsob, jakým vývoj sídelní struktury přešel ze stadia urbanizace rovnou do stadia deurbanizace, lze z velké části přičíst podmínkám, které tomuto přechodu předcházely a které přirozený vývoj osídlení značně omezovaly. Na jedné straně příčin lze najít uměle zvyšovanou výkonnost regionálního hospodářství a intenzivní bytovou výstavbu soustředěnou do panelových sídlišť městských center, na druhé straně uplatňování střediskové soustavy osídlení, jež ztěžovala přirozený nástup suburbanizace do té míry, že k ní nakonec nedošlo. Všechny tyto příčiny byly produktem centrálního plánování a zmizely spolu s ním. Hospodářské problémy regionu a usnadnění prostorové mobility obyvatelstva v relativně krátkém čase popostrčily do té doby uměle brzděný spontánní vývoj osídlení dopředu, a to hned o několik etap.

Závěr

Opusťme na závěr perspektivu prostých populačních zisků a ztrát a zamysleme se krátce nad důsledky popsaných změn. V současné České

republiče s jejím prakticky nulovým přirozeným přírůstkem (či dokonce úbytkem) je hnačím motorem populačních zisků a ztrát migrace. V případě migrace způsobené vzestupem nebo poklesem významu sídla v hierarchii sídel se zpravidla jedná o migraci, která má výrazně selektivní charakter z hlediska struktury migrujících. Mezi migranty jsou výrazněji zastoupeni obyvatelé v biologicky reprodukčním a socioekonomicky produktivním věku, s vyšším vzděláním a socioekonomickým statutem. Migrační ztráty jsou proto většinou doprovázeny zhoršením věkové, vzdělanostní a dalších struktur obyvatelstva a snížením jeho ekonomické aktivity a podílu na veřejném životě, což problematickou situaci v území nadále prohlubuje. V územích, jež jsou na vzestupu, jsou migrační zisky obvykle doprovázeny opačnými trendy. Mění se počty a struktura obyvatel vyžadují uzpůsobování nabídky infrastruktury a služeb v obcích, a to i s vědomím toho, že dopady populačních změn mohou nastat až se značným časovým odstupem. Testem schopnosti samospráv reagovat na tyto změny se zpožděním a neadekvátně jsou zpravidla periodicky se střídající období přeplněných nebo poloprázdných tříd mateřských škol a úvahy o tom, kterou školku zavřít a kde otevřít novou namísto té, jež byla neuváženě zavřena před několika lety.

Z vývoje populační velikosti sídel můžeme vyvodit přímé závěry o jejich atraktivitě v očích stávajících nebo potenciálních obyvatel, nepřímo pak o jejich skutečném postavení ve srovnání s jinými sídly. Více než stoleté období ekonomického a populačního vzestupu skončilo rokem 1990 a je obtížné předvídat, jak dlouho území okresů Karviná a Frýdek-Místek setrvá ve stadiu deurbanizace, než začne být opět vnímáno jako „dobrá adresa“. Nový zázračný impuls, který by mohl zvrátit nastoupený vývoj, zdá se, není na obzoru a situaci nepomáhá ani image začmouzené a vyuhlené ostravsko-karvinské průmyslové aglomerace, hluboce zakořeněný nejen v hlavách přespolních, ale i místních obyvatel.

POZNÁMKY

- 1 K problematice soudobého demografického vývoje viz např. Šotkovský, Ivan – Tvrď, Lubor: Vývoj přirozeného a migračního přírůstku v obcích Moravskoslezského kraje v letech 1992 až 2001. *Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje*, 45, 2004, č. 1, s. 33–46.
- 2 Mezi klasická díla věnovaná problematice koncentrace socioekonomických aktivit v prostoru patří práce Johanna Heinricha von Thüna (1826), které spolu s monografií Alfreda Webera (1928) inspirovalo Waltera Christallera k formulaci teorie centrálních míst, publikované roku 1933. K těmto a dalším teoriím viz Blažek, Jiří – Uhlíř, David: *Teorie regionálního rozvoje: Nástin, kritika, klasifikace*. Praha 2002.
- 3 Viz Stewart, Charles T. jr.: Urban-Rural Dichotomy: Concepts and Uses. *American Journal of Sociology*, 64, 1958, č. 2, s. 152–158.
- 4 Van den Berg, Leo a kol.: *Urban Europe. Study of Growth and Decline*. Oxford 1982.
- 5 K předpokladu předurčené cykličnosti a jednosměrnosti procesu vývoje městských oblastí se řada autorů staví kriticky. Tyto a další výhrady k modelu viz např. Sýkora, Luděk – Posová, Darina: *Formy urbanizace: kritické zhodnocení modelu stadií vývoje měst a návrh alternativní metody klasifikace forem urbanizace*. *Geografie*, 116, 2011, č. 1, s. 1–22.
- 6 Jančák, Vít a kol.: Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. *Geografie*, 115, 2010, č. 2, s. 207–222.
- 7 Český statistický úřad: *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. Praha 2006.
- 8 Oproti předchozím toto sčítání nesledovalo kategorii trvalého, ale obvyklého pobytu.
- 9 Období mezi jednotlivými sčítáními.
- 10 S daty pro Hřavu se setkáváme poprvé ve sčítání z roku 1910.
- 11 V roce 1955.
- 12 V letech 1951–1958.
- 13 V 70. letech 20. století. Inspirací pro zavedení této soustavy byla Christallerova teorie centrálních míst (viz výše).

Pobezkydský spolek a „Výlet na Moravu“ v roce 1895

K počátkům české turistiky na Těšínsku

Jan Sládek

O počátcích českého turistického hnutí ve východní části někdejšího Rakouského Slezska nemáme mnoho potvrzených zpráv, přestože vlastivědné aktivity český smýšlejících turistů na přelomu 19. a 20. století nemálo přispěly k obnově českého národního povědomí místního obyvatelstva a k obraně českého jazyka na Těšínsku. I proto by neměly pozornosti čtenářů časopisu *Těšínsko* uniknout zmínky o významném průkopníkovi organizované české turistiky na Těšínsku, tzv. *Podbezkydském spolku pro letní byty a okrašlování* se sídlem na Morávce, ani o nevšední výpravě z ústředí *Klubu českých turistů*, která se uskutečnila právě na Morávce ve spolupráci s tímto spolkem v srpnu roku 1895.

Součástí vlastivědných a turistických aktivit v minulosti bylo i budování turistických chat. Smyslem výstavby sítě českých útulen na nejkrásnějších a nejvýznamnějších místech Čech, Moravy a Slezska nebylo jen zajištění potřebného komfortu v podobě možnosti občerstvení, stravování a ubytování turistů. Zcela záměrně sledovali turisté i národní, vlastenecké cíle. Růst zájmu o turistické aktivity ve východní, těšínské části Rakouského Slezska na konci 19. století odrážel tíživou situaci zdejšího českého obyvatelstva, jež právě v té době čelilo rostoucímu vlivu německých a polských aktivistů, organizací a spolků. Zároveň byl ale i odrazem zvýšeného zájmu lidí o přírodní vědy, sport a pohyb a pobyt v horách, cestování a poznávání. V roce 1893 byl ve frýdecké Střelnici založen německý turistický spolek *Beskidenverein*. První český národní turistický spolek s názvem *Pohorská jednota Radhošť* byl založen ve Frenštátě v roce 1884, o čtyři roky později vznikl v Praze *Klub českých turistů*. V Rakouském Slezsku, zejména v jeho východní, těšínské části, k česko-německému národnímu a jazykovému soupeření přistupovalo i soupeření česko-polské. V době postupné polonizace kraje sváděly české národně obranné organizace, politické strany a spolky často doslova úporný zápas o každou českou školu, kostel, obec i o každé české místo v horách. To se odráželo i ve vnímání turistických aktivit. Své chaty budovali v Beskydech nejen Němci, ale i Poláci, a tak budování českých turistických chat a útulen byla přirozenou, často programovou součástí národně obranného úsilí. Místní české aktivity se snažili podporovat vlastenecky smýšlející Češi z Prahy, Brna a dalších českých národních a kulturních center nejrozličnějšími formami – od finančních sbírek na podporu českých menšinových škol

a spolků až po organizaci koncertů, přednášek, zásobování českými knihami a vydávání českých turistických průvodců a map. Jednou z oblíbených forem, které před vznikem Československé republiky měly demonstrovat podporu a zájem center o to, co se děje daleko na hranicích, byly výpravy a cesty turistů z vnitrozemí do národnostně a jazykově smíšených, a přitom turisticky mimořádně zajímavých míst. Významnou roli sehrávali při výstavbě turistických chat i obyvatelé obcí ležících v údolích mezi beskydskými hřebeny a horami, jejich představitelé, místní spolky a podnikaví občané. Ti všichni záhy rozeznali význam turistiky – nejen pro samotné turisty přijíždějící do hor za oddychem, ale i pro místní obyvatelstvo, jež nabízelo návštěvníkům možnosti stravování a ubytování a mohlo profitovat z prodeje služeb a zboží. Turistika se pomalu ale jistě stávala nezanedbatelným zdrojem příjmů a zároveň poskytovala místním nové pracovní příležitosti.

K takovým výpravám můžeme přiřadit i cestu členů ústředí Klubu českých turistů na Morávku. V *Časopise turistů* z roku 1895 je zaznamenána návštěva Morávky a okolí členy ústředí KČT slovy: *V Morávce existující „Pobezkydský spolek“ zahájil s Klubem českých turistů přátelské styky vzhledem ku povznesení české turistiky v Bezkydách. Noviny Těšínské uvedly k návštěvě vlastní zprávu: (Výlet turistů) českých z Prahy přes Moravu na Morávku vykonán, jak jsme byli předem oznámili, ve dnech 25.–29. srpna. Dne 28. srpna t. r. dorazilo více než 30 turistů na Morávku, kde jich očekávali členové spolku Podbezkydského a přátelé turistiky z knížectví těšínského. Při společném obědě předseda spolku Podbezkydského, poslanec p. Hrubý, pronesl*

Turisté na výletě v horském prostředí Morávky, r. 1902, Muzeum Śląska Cieszyńskiego

Pohled z Kotaře přes Malý Lipový a Vlaský (údolí obce Morávka) na Travný na fotografii těšínského fotografa Augustina Rottera, kolem r. 1900, Muzeum Śląska Cieszyńskiego

srdečnou zdravici milým hostům, jež představený p. Carbol jménem obce uvítal, vysloviv potěšení z návštěvy tak vzácné. Ve vzletné a unášející řeči děkoval předseda Klubu českých turistů architekt p. Vratislav Pasovský vylíčil cíle české turistiky a jednatel klubu, dr. Valenta. Řeči ty vzbudily veliké nadšení, které se stále ještě stupňovalo při toastech [přípitcích, pozn. autora], jichž celá rada pronešena. Vůbec byla nálada povznesená a výlet tento zanechal hluboký dojem v srdcích účastníkův a posloužil bohdá nemálo k povzbuzení u nás zájmu pro turistiky vůbec a pro účely spolku Podbeskydského zvláště. Hosté pražští byli uneseni krásami našich Bezkydů, jakož i láskou, s kterou byli přijati od obyvatelstva i přítomného členstva spolku Podbeskydského a slíbili snahám našim vši možnou podporu. Rozloučili jsme se se slibem na opětnou shledanou, část turistů zůstala pak na Morávce, aby si blíže prohlédla krásné to údolí.

Údolí Morávky je i dnes krásné, v minulosti však vypadalo docela jinak. Rozsáhlý katastr obce Morávka čítající více než 87 kilometrů čtverečních leží v těšínské části Slezska. Na konci 19. století ještě nebyla část údolí Morávky zalita vodou, jako je tomu dnes, k výstavbě vodního díla – stejnojmenné přehrady došlo až po druhé světové válce. Kdo chtěl projít celou obcí, musel se vypravit po prašné silnici od začátku údolí na rozhraní Morávky s Pražmem až po jeho konec, ležící vysoko na hraničním slezsko-slovenském horském hřebenu u Bílého Kříže. Tato trasa měří vzdušnou čarou zhruba 18 kilometrů. Údolím protékala horská bystřina, lákající v horkých letních dnech ke koupání, bylo osídleno jen částečně, řada lidí bydlela v odlehlých horských samotách obklopených hlubokými lesy. Stručný dobový popis obce neuvádíme bez důvodu – jak je zřejmé z popisu návštěvy turistů v roce 1895.

Morávka byla již na přelomu 19. a 20. století velmi oblíbeným cílem návštěvníků hor, přijíždějících z Frýdku, Orlové, Ostravy nebo z Těšína za rekreací a postupně se stala i východiskem stále častějších turistických cest. Jednou z takových cest byla i námi popisovaná výprava, ale nebyla zcela

jistě první – zdá se, že početné letní výpravě roku 1895 předcházela jiná, menší květnová jarní akce. Také o ní referovaly *Noviny Těšínské*: Kroužek českých turistů zavítal ve středu t. m. na Morávku. Členové Podbeskydského spolku a jiní hosté na letním bytě na Morávce meškající jeli milým hostům až k Bílému Kříži vstříc. Večer stráven při vzájemném rozhovoru velmi příjemně, zejména veliký dojem způsobila pěvecká čísla pěveckého kvartetu kroužku a uchvacující hra člena jejich a známého koncertisty na piano p. Pospíšila. Při veselé náladě uběhl přátelský večer pro účastníky příliš záhy. Vzácným členům kroužku českých turistů budiž vzdán za jejich návštěvu a obětavost srdečný dík. Ráno ve čtvrtek odjeli turisté přes Těšín a Bílsko do Krakova, odkudž vydají se přes Haličské Tatry do Vysokých Tater.

Ale vraťme se k oné velké letní turistické návštěvě Morávky. Připravilo ji ústředí Klubu českých turistů v rámci *Výletu na Moravu*, konaného ve dnech 25.–30. srpna 1895. Klub měl v té době již 2 600 registrovaných členů, organizovaných ve 33 místních odborech v zemích Koruny české. Početná skupina turistů, jež dorazila mj. na Morávku, byla velmi reprezentativní, protože byla složena nejen ze zástupců pražského ústředí Klubu českých turistů, ale také ze členů několika významných odborů, povětšinou z Čech, pro něž byla návštěva odlehlé části Rakouského Slezska často doslova objevnou výpravou. První den cesty, 25. srpna, přicestovali do Blanska, kde se zúčastnili otevření české turistické chaty u propasti Macocha. Následující den pokračovali vlakem do Rožnova pod Radhoštěm, odkud pěšky vystoupali až na legendární Radhošť, kde je již očekával předseda *Pohorské jednoty Radhošť*, JUDr. Edvard Parma. V jeho doprovodu pokračovali k chatám na Pustevnách, kde přenocovali, a druhý den, 27. srpna, sestoupili, opět pěšky, do Frenštátu. Prohlédli si ještě zříceninu hradu Hukvaldy, kam je dovezly koňské povozy. Ve čtvrtek 28. srpna dojeli turisté vlakem z Frenštátu do Frýdlantu nad Ostravicí, odkud se vypravili pěšky na Lysou horu. Není jasné, proč výprava vrcholu Lysé v nadmořské výšce 1 324 m

nedosáhla – snad byl program již nad síly většiny účastníků, snad byla návštěva nejvyšší beskydské hory vynechána záměrně. V srpnu roku 1895 byla totiž právě zde otevřena německá turistická chata, pojmenovaná po těšínském knížeti, nadšeném lovcí a tehdejším majiteli valné části beskydských lesů jako *Erzherzog Albrecht Schützhaus*.

Místní pořadatelé plánovaného setkání na Morávce okolí Lysé hory dobře znali. Věděli, že stoupání na vrchol je velmi náročné, a proto poslali skupině vstříc údolím Krásné k úpatí hory pohodlné povozy. Nevěděli ale, že turisté na vrchol nevyšli a k Morávce postupovali z Frýdlantu podhůřím přes Lubno, Janovice-Bystré k Raškovcům a poté proti proudu řeky Morávky. Přesto bylo smluveného cíle, hostince Františka Řeháka, úspěšně dosaženo. Setkání netrvalo dlouho. Občerstvení, pozdravy, děkování a posezení se zpěvem přineslo tolik potřebné kontakty a povzbudilo českou spolkovou činnost na Těšínsku a na Morávce zvláště. Za hosty promluví Jan Paďour, druhý místopředseda KČT, Jindřich Tesánek, starosta a předseda KČT z Berouna, jednatel ústředí KČT Ladislav Valenta a zejména architekt Vratislav Pasovský, dlouholetý předseda organizace. Ze strany Podbeskydského spolku byl o setkání obrovský zájem. Z přítomných členů připomeňme alespoň slezského zemského poslance Věnceslava Hrubého, předsedu spolku a radu zemského soudu v Těšíně, jenž přijel s chotí, JUDr. Jana Kordače, advokáta v Těšíně, jehož bratr František se v roce 1919 stal pražským arcibiskupem, Josefa Carbola, starostu Morávky, Josefa Adámka, továrníka a starostu nedalekých Raškovic, Antonína Konvalinku z Těšína a další. Pro obyvatelstvo Morávky i okolních obcí byla návštěva mimořádně důležitá – byli přítomni místní obecní zastupitelé, kněží i učitelé. Večer se vydala celá početná skupina vyzdobenými povozy přes Raškovice, Vyšní Lhoty, Nošovice a Dobrou do Frýdku a Místku. Ubytování jim poskytl místecký Deutscherův hotel. České obyvatelstvo obou měst bylo svátečně naladěno a pražskou výpravu srdečně vítalo. Místecké představitele vedl tehdejší starosta zdejšího Sokola JUDr. Jan Peter, více než symbolicky vítal delegaci i český vlastenec, buditel a vášnivý turista v kněžské sutaně, domaslavický farář Jan Evangelista Ježíšek. Nejen na Morávce, ale také při setkáních v Místku naplno zazněly obavy z odcizování pro českou národní věc. Stav, kdy je na Lysé hoře vybudována německá chata, zatímco česká na nejvyšším beskydském vrcholu chybí, byl pro mnohé důkazem neudržitelnosti tehdejších poměrů nejen v Rakouském Slezsku. Předposlední den, 29. srpna, následovala cesta vlakem z Frýdku přes Ostravu do Studénky a odtud dále na severní Moravu, do Příbora a do Štramberku. Zakončením „Výletu na Moravu“

se stala návštěva Valašského Meziříčí a nakonec Olomouce v pátek 30. srpna 1895.

Novinové zprávy potvrzují české turistické aktivity na Těšínsku, v tomto případě především v okolí Morávky, již na přelomu 19. a 20. století. Nepřímo dokládají i význam českého spolku s turistickými ambicemi označovaného jako *Podbeskydský spolek pro letní byty a okrašlování*, jenž působil a v roce 1894 vznikl právě na Morávce. Nezastupitelnou úlohu v něm sehráli čeští vlastenci z Těšína, mj. jeho první předseda Antonín Konvalinka, dále poslanec a soudce Věnceslav Hrubý, Jan Kordač aj. Ve zpravodajství Časopisu turistů z prvního sjezdu Klubu českých turistů, jenž se konal ve dnech 14.–17. srpna 1895 v Praze, najdeme rovněž zmínku, která to potvrzuje: pod tzv. *pozdravem Slavnému sjezdu českých turistů... hřímavým beskydským Na zdar* jsou za *Podbeskydský spolek* podepsáni Věnceslav Hrubý jako starosta spolku a Jan Kordač jako jeho jednatel. Sídlo *Podbeskydského spolku* bylo časem přesunuto z Morávky do Raškovic, snad proto, že jeho předsedou se později stal továrník Josef Adámek, tamější starosta. Na činnost spolku v roce 1910 navázala *Pobeskydská jednota slezská* (s Josefem Adámkem v čele). Jejím sídlem se po vzniku československé republiky stal Frýdek. Tehdy se stal jejím předsedou soudce Jan Valeček, jenž přichází po rozdělení historického Těšínska v roce 1920 z Jablunkova. A je to právě Jan Valeček a jím vedená *Pobeskydská jednota slezská*, kdo se lvím dílem zasloužil o úspěšnou výstavbu a otevření první české turistické chaty ve slezské části Moravskoslezských Beskyd v roce 1921 na Prašivé. Ale to je již námět pro jiné pojednání.

Podbeskydský spolek
se sídlem na Morávce,
pošta Praha ve Slezsku.

doporučuje českým rodinám

na letní pobyt staré údolí Morávky,

ověněné rozsáhlými jehličnatými lesy, kteréž s pohraničními horami; Lysou, Travným, Ropice, Prašivou a Vyšerou přichozího osvěžují silicím kořeným vzduchem a povzbuzením malebných krás přírody vábí.

Domorodý dobrý lid český zpřijemal pobyt v této horské krajině každému našinci.
Nehleďte v daleké cizině krás přírodních a osvěžení pro strádající tělo a unavenou duši za drahý peníz, když zde doma mezi svými nevyatřilé krásy přírody, dobrý lid a nejlepší osvěžení v náručí otevřenou Vás vítá.

Výtečná přírodní koupel, příjemná letní byty, zdravá strava v národním hostinci.

Železniční stanice: Dobrá u Frýdku.

Podbeskydský spolek v Těšíně.

Prezentace Podbeskydského spolku pro letní byty a okrašlování se sídlem na Morávce v Kalendáři slezském, r. 1899

Dvě významná výročí Panských Nových Dvorů

Jiří Karásek

Stříbrná verze pamětní medaile k výročí Panských Nových Dvorů, r. 2014, archiv Jiřího Karáska

Před půl stoletím připomněl skalický vlastivědný pracovník Jaroslav Ludvík Mikoláš na stránkách časopisu *Těšínsko* 300 let Panských Nových Dvorů,¹ jedné z nejmladších i nejmenších obcí někdejšího frýdeckého panství. Pokud je známo, jednalo se o jedinou oficiální připomínku tohoto jubilea. Žádné veřejné oslavy či další doprovodné akce nebyly konány. Panské Nové Dvory, původně samostatná slezská obec, byly již tehdy součástí okresního města Frýdku-Místku. Na jejich katastru se navíc nacházela raketová základna československé lidové armády. Především z tohoto důvodu nebyla tehdy žádoucí jejich medializace.

Tři a půl století od vzniku obce připadající na letošní rok, stejně jako 80 let od založení místního hasičského sboru,² bylo dostatečným důvodem k uspořádání důstojné oslavy. Osadní výbor Panské Nové Dvory připravil společně s místním sborem dobrovolných hasičů (dále jen SDH) na 16. a 17. srpna 2014 lidovou veselici, či lépe řečeno sousedské posezení u cimbálové muziky Slifka. Stěžejní část oslav však tvořila výstava mapující dějiny obce i hasičského sboru. Výstava v hasičské zbrojnici v sousedství místní kaple sv. Jana Nepomuckého z roku 1899 představila formou panelů s bohatým textovým i ikonografickým obsahem základní faktografii z tří a půl století dlouhých dějin Panských Nových Dvorů. Samostatné části výstavy pak byly věnovány obětem druhé světové války, významným rodákům, sakrálním objektům, zaniklým živnostem a přírodním zajímavostem. Vlastním panelem s údaji o své historii disponoval rovněž

sbor dobrovolných hasičů. Součástí výstavy byla vedle celé řady trojrozměrných exponátů i původní kronika místního SDH, která byla souvisle vedena v letech 1934–1949 Františkem Filipcem, rodákem z Dolních Domaslavic a majitelem domu č. p. 42 v Panských Nových Dvorech. Vedle běžných zápisů obsahuje i záznamy z let nacistické okupace, tedy z období, kdy musely být všechny oficiální kroniky odevzdány okresním úřadům. Kronika tak poskytla či ozřejmila dosud neznámé nebo pozapomenuté skutečnosti z místního protektorátního života.³ Stranou pozornosti na výstavě přitom nezůstaly ani další spolky působící v obci především v meziválečném období. Největší aktivitou se vedle hasičů vyznačoval místní odbor Slezské matice osvěty lidové, jenž zde vyvíjel činnost v letech 1919–1944.

Návštěvníci akce si se zájmem prohlédli dva historické automobily a staré hasičské stříkačky. Velkou atrakcí pro všechny návštěvníky prvního dne oslav byl přelet sportovního letadla bývalého vojenského pilota Ladislava Řehánka s předvedením několika jednoduchých akrobatických prvků. Významné výročí může návštěvníkům připomínat několik drobných suvenýrů – především limitovaná pamětní medaile o průměru 32 mm, která byla rytá a ražena firmou Halen s.r.o. ve Zlatých Horách v nákladu 100 kusů z patinované mosazi a 5 kusů ze stříbra (900/1000). Autory návrhu jsou Jiří Karásek a Eva Kohotová. Dále byly vydány dvě reprodukce – dobové pohlednice a fotografie SDH z roku 1937, které si mohli návštěvníci označit pamětním razítkem.

Výstava v prostorách hasičské zbrojnice, foto Milan Klega

Hlavním organizátorem celé akce se stal Lumír Velčovský, který zároveň poskytl materiál ze svého rodinného archivu. K doplnění výstavy přispěly rovněž četné fotografie ze soukromé sbírky Emila Fojtíka a dalších sběratelů. Podklady pro faktografickou část shromáždil a uspořádal Jiří Karásek. Autorkou grafické úpravy výstavních panelů je Eva Kohotová. Přípravu prostor a instalaci výstavy zajistili členové hasičského sboru. Odborným konzultantem byl David Pindur, historik Muzea Těšínska. Vedením statutárního města Frýdek-Místek bylo přislíbeno, že panely budou v budoucnu dočasně instalovány v prostorách magistrátu.

Dvoudenní akce se zúčastnilo na pět stovek návštěvníků, z nichž mnozí živě diskutovali nad vystavenými exponáty i obsahem výstavních panelů. Někteří z nich navíc přinesli vlastní staré fotografie a další rodinné památky se vztahem k Panským Novým Dvorem. Akce neunikla pozornosti místních médií.⁴ Organizátoři, zapálení patrioti z řad místních občanů či rodáků, se na akci nezakrytě přihlásili k mottu zdejšího

prvorepublikového kronikáře SDH Františka Filipce: *Pokud jest v nás síla, hledme svorně díla, by památka světlá po nás, našim dětem zbyla.* Zdárný průběh akce i veliký ohlas mezi širší veřejností dosvědčuje naplnění těchto slov.

Členové SDH Panské Nové Dvory se stříkačkou před místním hasičským skladištěm, r. 1937, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

POZNÁMKY

- 1 Mikoláš, Jaroslav Ludvík: 300 let Panských Nových Dvorů na Frýdecku. Těšínsko, 8, 1965, č. 15, s. 27.
- 2 První valná hromada hasičského sboru se uskutečnila za účasti 57 občanů 25. února 1934.
- 3 Pozdější zápisy ze 70. let jsou sporadické a nahodilého charakteru.
- 4 Zpravodaj Rady města Frýdku-Místku, 24. 9. 2014, č. 17, s. 12; <http://polar.cz/archiv/video/frydeckomistecky-expres-25-08-2014-16-34/3>.

Zajímavé invazní druhy na Těšínsku

Křídlatka japonská (*Reynoutria japonica*)

Daniela Podstawková

Problematika výskytu nežádáných nepůvodních druhů patří asi k nejdiskutovanějším ekologickým záležitostem vůbec, a nevyhýbá se ani území Těšínska. Ačkoliv tyto cizinci doprovázejí člověka ve své historii již po tisíce let, situace se nyní zdá být více aktuální i závažná. S rozvojem pozemní, lodní i letecké dopravy byly překonány geografické bariéry udržující jednotlivé druhy v jejich domácím prostředí. Přeprava osob a zboží umožnila mnohým z nich obsazovat nová, pro ně vhodná, stanoviště za hranicemi jejich přirozeného výskytu. Některé z těchto rostlin jsou dodnes člověkem vysazovány cíleně, jedná se zejména o druhy využívané v potravinářství, lesnictví, zemědělství či zahradní architektuře. Jiné bývají na nová území zavlečeny neúmyslně, často zachyceny na kusu oděvu či zboží. Většinu z nich se nepodaří samovolně přežít, rozmnožovat se či vytvářet nezávisle rostoucí populace.

Méně častou, ale o to nebezpečnější skupinou jsou druhy invazní. Jejich charakteristickou

vlastností je nekontrolovatelný růst, přizpůsobivost a rychlé rozmnožování se. Jelikož je z jejich domoviny nenásledovali predátoři, regulující jejich početnost, vytlačují postupně místní, méně konkurenceschopné zástupce. Dochází tak k ochuzování původních společenstev a k narušování rovnováhy v ekosystému.¹

Vzhledem k masivnímu rozvoji infrastruktury v Moravskoslezském kraji patří toto území k místům velmi silně postiženým vlivem invazních druhů. Ačkoliv se jedná o škálu celé řady zajímavých taxonů, rádi bychom v následujících dílech vybrali a představili nejzajímavější z nich.

Křídlatka japonská, jedna z nejčastěji se vyskytujících invazních rostlin na území Moravskoslezského kraje a současně nejběžnější křídlatka u nás, je taxonomicky zařazena k čeledi rdesnovitých (*Polygonaceae*). Vyznačuje se červeně skvrnitými dutými lodyhami, přesahujícími mnohdy ve své výšce hranici 2,5 m. Listy trojúhelníkovitého tvaru s uťatou bází a tupou

Křídlatka japonská (Reynoutria japonica) s charakteristickou uřatou bází listu, vodní nádrž Hrabina v Českém Těšíně, r. 2014, foto Daniela Podstawková

Nejčastěji obsazovaným prostředím jsou okraje dopravních komunikací a břehy vodních toků, vodní nádrž Hrabina, r. 2014, foto Jana Byrtusová

špičkou jsou na lodyze uloženy střídavě ve dvou řadách. Drobné bělavé či vzácně narůžovělé květy jsou funkčně jednopohlavné nesoucí buď samčí, nebo samičí pohlavní orgány. V případě oplození dochází ke vzniku semen ve formě černohnědých nažek.²

Prvotním areálem výskytu křídlatky japonské je jihovýchodní část asijského kontinentu, konkrétně pak Japonsko, Čína, Taiwan a Korejský poloostrov. Právě z Asie přivezl v roce 1840 badatel, přírodovědec a zahradník Philipp von Siebold jeden samičí exemplář do své botanické zahrady v Holandsku. Odtud již byla brána k dobytí Evropy pro křídlatku prakticky otevřená. Rostlina se brzy stala oblíbenou ozdobou mnoha zahrad a parků a vzhledem k jejímu snadnému rozmnožování a nenáročnosti v pěstování expandovala téměř do celého světa.³

První sběry křídlatky japonské na území České republiky pocházejí ze zámeckého parku

Kratochvíle u Netolic a jsou datovány rokem 1883. Dnes ji nalezneme již na celém území našeho státu, včetně hojně zastoupených populací v těšínském regionu. Osidluje zejména okolí vodních toků, parky, zahrady, okraje silnic a železničních tratí, nevyhýbá se ani člověkem narušeným plochám, skládkám či městským zástavbám, odkud se pak šíří dál do krajiny. Optimální podmínky pro ni představují slunná stanoviště s dobrou zásobou živin a spodní vody. Nejpodstatnějším negativním jevem jejího výskytu je snižování biodiverzity napadených ploch a narušování trofických řetězců. V Moravskoslezském kraji tvoří husté porosty vegetace lemující plochy podél větších větších vodních toků. Jako příklad může posloužit křídlatkou zamořený úsek řeky Olše od Třince po soutok s Odrou.⁴

Křídlatka japonská během své cesty evolucí dokázala vyvinout mnoho způsobu, které ji předurčily k tomu, aby se stala jednou z největších rostlinných hrozeb moderní doby. Její úspěch v osidlování nových prostředí na úkor jiných rostlinných druhů souvisí zejména se schopností nevídaně rychlého růstu. Podle některých zdrojů dokáže vyrůst až o 8 cm za den. Společně s ohromnou produkcí listové hmoty tak brzy dochází k zastínění okolní vegetace a potlačení růstu jiných citlivějších rostlinných společenstev. Další doménou křídlatky je schopnost rozkládání humusu a provádění změn v živinových poměrech půdy. Všechny tyto vlastnosti by byly naprosto nepodstatné, nebýt toho nejdůležitějšího – obrovské reprodukční schopnosti. Celá evropská populace je tvořena mnoha generacemi, přesněji klony jediné samičí rostliny vysazené před lety v Holandsku. Jelikož v této spleť rozmnovovací hře chyběl samčí prvek, byla křídlatka japonská odsouzena k tvorbě geneticky identických jedinců formou fragmentace vlastních oddenků či lodyh. Odlomené části rostlin využívají proudy vodních toků, železniční či automobilové dopravní síť k vlastní přepravě na jiná, křídlatkou doposud neobsazená, stanoviště. Dochází tak k bezprostřednímu ohrožení vzácných biotopů, jakými jsou např. říční rákosiny, vegetace šterkových náplav či bylinné lemy nížinných řek. Agresivní útoky těchto nevídaných cizinců způsobují poškození dopravních komunikací, náspů či protipovodňových zařízení. Zhoršováním viditelnosti ohrožují bezpečnost na silnicích, destabilizují břehy vodních toků a snižováním průchodnosti koryt zvyšují pravděpodobnost vzniku povodní.⁵

Celou situaci dále zkomplikoval výskyt jiného, avšak úzce příbuzného druhu – křídlatky sachalinské (*Reynoutria sachalinensis*). Vzhledem k tomu, že se tentokrát jednalo nejen o samičí, ale i samčí rostliny, došlo ke zkřížení s křídlatkou japonskou, za vzniku unikátní, však

o to více nebezpečné křídlatky české (*Reynoutria x bohemica*). Ta je vybavena, stejně jako její rodičovské druhy, schopností regenerace a reprodukce pomocí částí oddenků a lodyžek. Jedna vlastnost ji však posunula daleko před ostatní – možnost pohlavního rozmnožování a tvorba semen i ve zdejších klimatických podmínkách. Takto reprodukování jedinci mohou s každou další generací měnit své vlastnosti, přizpůsobovat se a obsazovat stanoviště, na nichž se dříve nevyskytovali.⁶

Metody boje proti invazi křídlatek na našem území jsou zdoluhavé, finančně náročné, velmi problematické a často nepřilíš účinné. V současnosti se za nejúčinnější způsob považuje kombinace mechanických a chemických metod, jako je narušení porostu řezem a následovným ošetřením ran herbicidem. Zajímavé výsledky přináší také možnosti biologického boje nasazením mery druhu *Aphalara itadori*, která svým působením potlačuje růst křídlatek, čímž se zvyšuje konkurenceschopnost jiných rostlinných druhů bez použití chemických prostředků.⁷

Území Těšínska patří k místům, kde můžeme narazit na všechny tři druhy již dříve zmíněných křídlatek – křídlatku japonskou, křídlatku sachalinskou a jejich křížence křídlatku českou. Nejvýznamnější kompaktní porosty obsadily zejména břehy všech větších říčních toků (Ostravice, Odry, Olše, Morávka), nevyjímaje okolí vodních stojatých ploch (vodní nádrž Těrlicko, Žermanice, Hrabina apod.). Alarmující situaci se rozhodla řešit nezisková organizace ČSOP Salamandr, jež postupně realizovala hned několik plánů zaměřených na likvidaci invazních druhů rostlin. Projekt *Záchrana lužních stanovišť v povodí Morávky*, proveden v období 2007–2010 v rámci programu Evropské Unie LIFE III – Nature, umožnil opakované chemické ošetření plochy proti výskytu křídlatky o velikosti 350 ha.⁸ V letech 2009–2013 byl dále za podpory Operačního programu Životního prostředí uskutečněn dvoufázový projekt *Likvidace křídlatky*

v povodí Odry s cílem zachování cenných ekosystémů v Poodří.⁹ Od roku 2013 probíhá „Likvidace křídlatky v povodí Ostravice“, jejíž ukončení je stanoveno na říjen 2015. Projekt, jehož cílem je ochrana a podpora biodiverzity ekosystémů údolní nivy, zahrnuje územní celky od pramených oblastí řeky Ostravice po Frýdek-Místek.¹⁰

Invaze křídlatky způsobuje obrovské škody na ekonomické, ekologické i zemědělské úrovni. Stačil nepatrný krok, abychom z jedné „neškodné“ okrasné rostliny vytvořili nebezpečí decimující křehkou strukturu společenstev našich biotopů, formujících se po mnoho let. V boji s touto rostlinou jsme teprve na začátku, a přesto již teď nad námi visí pomyslný otazník, zda lze tuto válku vůbec vyhrát a za jakou cenu. Nejdůležitější je nedat křídlatce šanci obsazovat další plochy, naše zahrady, pole a louky, ale také varovat ostatní, kteří by v ní mohli opět spatřit potenciál ozdobné rostliny vhodné k pěstování.

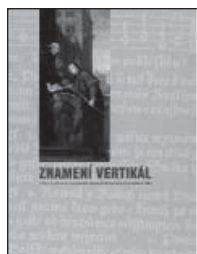

Mladé porosty křídlatky v parku u hřbitova v Českém Těšíně, r. 2014, foto Daniela Podstawková

POZNÁMKY

- 1 Křivánek, Martin a kol.: Cormophyta – vyšší rostliny. In: Mlíkovský, J. – Stýblo, P. (edd.): Nepůvodní druhy fauny a flóry České republiky. Praha 2006, s. 28–29; Roháček, Jindřich – Ševčík, Jan a kol.: Příroda Slezska. Opava 2013, s. 172; Filipová, Kamila – Jarošek, Radim a kol.: Příroda a krajina Moravskoslezského kraje. Ostrava 2013, s. 188.
- 2 Kroutil, Petr: Ministerstvo zemědělství ČR ve spolupráci se Státní rostlinolékařskou správou Těšnov: Křídlatky. Praha 2011; Kubát, Karel a kol.: Klíč ke květeně České republiky. Praha 2002, s. 201; Barták, Roman – Konupková Kalousová, Štěpánka a kol.: Vytvoření komplexního monitorovacího systému přírodního prostředí Moravskoslezského kraje, Zpracování průzkumu invazních druhů. Ostrava 2010, s. 11; Roháček, J. – Ševčík, J. a kol.: Příroda Slezska, s. 173.
- 3 Mandák, Bohumil: *Reynoutria japonica* (Houtt. 1777) – křídlatka japonská. In: Mlíkovský, J. – Stýblo, P. (edd.): Nepůvodní druhy fauny a flóry České republiky. Praha 2006, s. 160.
- 4 Tamtéž, s. 160; Kroutil, P.: Ministerstvo zemědělství; Ondraszek, Bronisław: Olza. Vendryně 2007, s. 132.
- 5 Mandák, B.: *Reynoutria japonica*, s. 160; Kroutil, P.: Ministerstvo zemědělství; Barták, R. a kol.: Vytvoření.
- 6 Roháček, J.: Příroda Slezska; Hošek, Jan: Udusi nás křídlatka? Česká televize 2008. [WWW dokument] <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10121359557-port/biologie/244-udusi-nas-kridlatka/> (stav k 25. 7. 2014).
- 7 Mandák, B.: *Reynoutria japonica*; Kroutil, P.: Ministerstvo zemědělství.
- 8 ČSOP Salamandr. Projekt Morávka končí – likvidace křídlatky nikoliv. [WWW dokument] <http://salamandr.info/aktuality/projekt-moravka-konci-likvidace-kridlatky-nikoliv/> (stav k 25. 8. 2014); Barták, Roman a kol.: Záchrana lužních stanovišť v povodí Morávky. ČSOP Salamandr 2007. [WWW dokument] http://life-moravka.kr-moravskoslezsky.cz/doc/letak_life_moravka.pdf (stav k 25. 8. 2014).
- 9 ČSOP Salamandr. Tisková zpráva, Likvidace křídlatky v povodí Odry z peněz EU. Rožnov pod Radhoštěm 2009; ČSOP Salamandr. Tisková zpráva, Likvidace křídlatky v povodí Odry z peněz EU podruhé. Rožnov pod Radhoštěm 2010.
- 10 ČSOP Salamandr. Likvidace křídlatky v povodí Ostravice. Rožnov pod Radhoštěm 2011 [WWW dokument] <http://www.frydlantno.cz/wrs/addons/file/verejna-sprava/uredni-deska/informace/Kridlatka-salamandr.pdf> (stav k 25. 8. 2014).

Šopák, Pavel a kolektiv: Znamení vertikál. Církevní a náboženský život českého Slezska od středověku po první světovou válku. Slezsko: Lidé a země III. Opava: Slezské zemské muzeum 2013, 557 s., ISBN 978-80-87789-13-1

Od září 2013 do března 2014 probíhala ve Slezském zemském muzeu v Opavě již třetí ze série výstav pořádaných v rámci cyklu *Slezsko: Paměť – identita – region*. Na výstavě s názvem *Znamení vertikál* byl představen komplikovaný a pestrý náboženský život na území českého Slezska v období od středověku do roku 1914. I když je i v katalogu věnována stěžejní pozornost katolické církvi, své místo zde našla také problematika evangelického vyznání a judaismu v poměrně široce koncipovaném tematickém záběru. Třicítka autorů představila stovky předmětů, z valné míry dosud širší veřejnosti neznámých či nepublikovaných. Rovněž Těšínsko našlo v publikaci bohaté zastoupení v podobě desítek hesel, která pokrývají sledované období. Velkoryse pojatý katalog včetně výpravné ikonografie je významným a nepřehlédnutelným příspěvkem ke studiu duchovního života Slezska v uplynulých staletích. Zároveň poodhalil některá bílá místa a poukázal na limity výzkumu této problematiky.

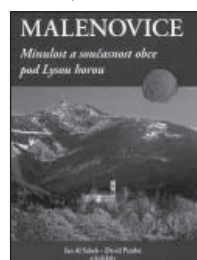
Prokešová, Miriam – Kowalski, Piotr Marek: Kostel sv. Františka a Viktora v proměnách času. Ostrava: Římskokatolická farnost Ostrava-Hrušov 2013, 122 s., ISBN 978-80-7329-364-2

Jednou z nejvíce ohrožených sakrálních staveb na Těšínsku a zároveň na území města Ostravy je farní kostel sv. Františka a Viktora v Hrušově. Ačkoliv historie této novogotické dominanty z charakteristických červených cihel (dílo moravsko-ostravského stavitele Klemense Hladische z let 1886–1887) nesahá hluboko do minulosti, vyznačuje se značnou pestrostí věrně kopírující vzestup a pád Hrušova ve 20. století. U příležitosti 120. výročí posvěcení kostela vydala místní duchovní správa za finančního přispění Nadace Landek knihu, jejímž posláním je pokus o zachycení těchto skutečností. Osudy chrámu jsou v ní sledovány především v kontextu dějin hrušovské

farnosti, jež byla ustavena v roce 1899. Všímá si mj. osudů osobností spjatých s kostelem. Publikaci vhodně doplňuje bohatá ikonografie, ne vždy však v dostatečné tiskové kvalitě.

Al Saheb, Jan – Pindur, David a kolektiv: Malenovice. Minulost a současnost obce pod Lysou horou. Malenovice: Obec Malenovice 2014, 599 s., ISBN 978-80-260-6568-5

Výpravně pojatá monografie představuje syntetizující pohled na dějiny a prostředí Malenovic, malebné beskydské obce, jejíž katastr se rozprostírá na západním úbočí Lysé hory. Valná část knihy je věnována především historickému vývoji, který je rozdělen do osmi chronologicky vymezených kapitol mapujících vývoj Malenovic od prvních doložených písemných zmínek ve 20. letech 17. století do současnosti. Neschází ani dvě rozsáhlá tematická pojednání o přírodních poměrech v obci a vývoji názvu obce a její symboliky. Kniha je opatřena vedle textových příloh rovněž nezbytným poznámkovým aparátem, soupisy pramenů a literatury, užitečnými rejstříky a resumé v anglickém jazyce. Téměř 600 dosud většinou nepublikovaných obrázků navyšuje hodnotu i poselství publikace.

Bielsko-Bialskie Prace Historyczne. Tom 1. Jaworze: Wydawnictwo HASKALA dr Jacek Proszek 2014, 339 s., ISBN 978-83-936155-1-3

První svazek nově založeného periodika, jehož vydavatelem je Bielsko-bialský historický spolek (Bielsko-Bialskie Towarzystwo Historyczne), přináší kromě úvodních slov 19 článků a stručný přehled o činnosti spolku v letech 2011–2013. Publikované příspěvky vycházejí z referátů, jež zazněly na konferenci konané ve dnech 30.–31. května 2012 při příležitosti 700letého výročí vydání privilegia pro Bielsko těšínským knížetem Měškem. Autoři – archeologové, etnologové, historikové, historikové umění, polonisté ad. – v tematicky pestrých studiích sledují vývoj tohoto slezsko-malopolského dvouměstí a přilehlého regionu od pravěku až po dnešek. Svazek doplňují četné barevné fotografie.

Města a obce Těšínska se představují

Horní Lomná

Obec Horní Lomná leží ve výšce 595 m n. m. v údolí říčky Lomná na jihovýchodě okresu Frýdek-Místek v kopcovitém terénu pod Slavičem a Malým a Velkým Polomem. Název obce je odvozen od názvu říčky protékající jedním z nejdelších údolí v Beskydech.

Od 16. století se v údolí usazovali se svolením těšínských knížat první osadníci. Nejprve v blízkosti ústí říčky do Olzy. Usedlosti, rozptýlené při ústí Lomné do Olzy, byly počítány k jablunkovskému předměstí (pozdější Dolní Lomná). Postupně došlo k osídlení údolí podél toku hlouběji, směrem k horám.

Od poloviny 18. století se vedle sezonních salašníků hlavními kolonizátory údolí stávají obyvatelé okolních vsí. Dlouhodobý proces pasekářské kolonizace, kdy na místech bývalých salaší a zimovisek vznikala horská hospodářství s ornou půdou, obytnými domy a chlévy pro dobytek, znamenal pro obec největší rozkvět. Jako poslední vznikla nad Přelačským potokem, zvaným také Jelitovský, kolonie pojmenovaná Přelač. Původně zde stála rozsáhlá salaš, kterou v roce 1812 Těšínská komora zrušila.

Podle pramenů se v roce 1843 nacházelo v Lomné 58 usedlostí a 817 obyvatel. Většina se živila po celý rok těžkou námezdní prací v lese a zemědělstvím. Sporadicky dochované zprávy a stížnosti svědčí o zápase, jenž vedli dřevorubci z Přelače a ostatní obyvatelé Lomné s Těšínskou komorou. Dále se k roku 1843 v Lomné uvádí dva tkalci, tři mlýny, pět pil ke zpracování klád a potašárna, v níž se vyráběl uhlíčitán draselný (potaš, draslo). Ten byl získáván z méně hodnotného dřeva a široce využívan v rozmáhajícím se průmyslu. Z latinského překladu názvu místa výroby potaše (lat. salajka) vzniklo místní pojmenování užívané dodnes.

Novou perspektivu rozvoje obce přineslo budování cesty z Jablunkova do Lomné, po níž se mohlo snáze vytěžené dřevo dopravovat z nepřístupných polesí pod hřebenem Velkého a Malého Polomu do železáren v Třinci. Koncem 19. století byla Lomná rozlohou největší obcí soudního okresu Jablunkov, zároveň také jednou z nejchudších. Od 1. ledna 1900 byla rozdělena na dvě samostatné obce – Horní a Dolní Lomnou.

Nejstarší žádost o zřízení školy se datuje k roku 1823 a pochází z Přelače. První školu v dnešní Horní Lomné však začaly děti navštěvovat až roku 1870. Zděná škola, s věžičkou pro zvon, byla postavena podle projektu architekta Albina Prokopa v roce 1888.

Pod návrším s kostelem Povýšení sv. Kříže se nachází studánka s nikdy nezamrzajícím pramenem. Poblíž ní byl v roce 1833 postaven „zázračný“ kříž. Traduje se, že zázračný je proto, že po procesí, jež k němu vykonali v roce 1836 jablunkovští měšťané, ustala v Jablunkově cholera. Od roku 1869 se dvakrát ročně konala procesí ke kříži u pramene. Stavba kostela byla dokončena v roce 1896. Později byla upravena kaple Panny Marie Lurdské. Poutní místo navštívil i bulharský car Ferdinand I. Hlavní poutě se konají dodnes v květnu a v září. Na návrší byla vybudována ojedinělá křížová cesta.

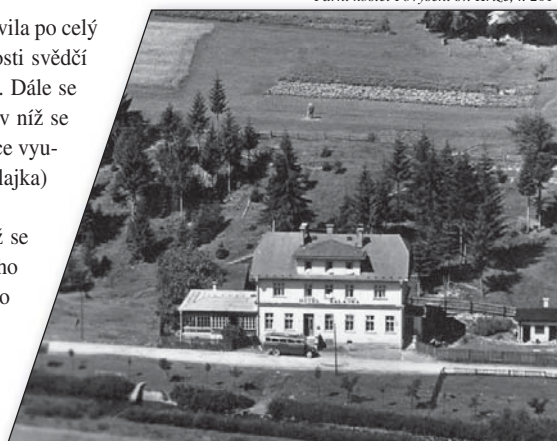
Celé území obce se nachází v Chráněné krajinné oblasti Beskydy. Významnou přírodní lokalitou je národní přírodní rezervace Mionší, o kterou se obec dělí s Dolní Lomnou. Rozloha rezervace chránící rozsáhlý jedlo-bukový prales karpatského typu je 170 ha a patří k největším pralesům v ČR. Dále se zde nachází i několik maloplošných chráněných území (Velký Polom, Kyčmol) s výskytem vzácných druhů rostlin a živočichů.

V meziválečném období ožilo údolí turistickým ruchem. Byly postaveny nové turistické chaty a rekreační střediska. V letech 1954–1955 bylo zavedeno elektrické osvětlení a místní rozhlas. Autobusová linka byla zřízena v roce 1966. V letech 1975–1989 byla obec součástí MNV v Jablunkově, od roku 1989 je Horní Lomná opět samostatná.

V současnosti v obci najdeme obecní úřad, kostel se hřbitovem, požární zbrojnicí, prodejnu potravin, hotely, restaurace a rekreační střediska. Část obyvatel žije tradičně práce v lese, částečně pracují v místních rekreačních střediscích a zbytek dojíždí za prací a školou do okolních měst. Škola byla k 29. červnu 2001 zrušena, a proto žáci docházejí do Dolní Lomné a Jablunkova. Okolní překrásná přírodní scenérie nabízí všem návštěvníkům dostatek možností k relaxaci a odpočinku. K volnočasovému vyžití je možno využít tři bazény, fitness, fotbalové a víceúčelové hřiště. K velmi vyhledávaným patří lyžařský vleč Ski Klubu na Přelači, značené turistické trasy, cyklotrasy a v zimě běžecké trasy.

Farní kostel Povýšení sv. Kříže, r. 2014

Hotel Salajka, 30. léta 20. století

Dům s pečovatelskou službou, r. 2014

Sokolská chata, polovina 30. let 20. století

Adresa: Obecní úřad Horní Lomná, Horní Lomná 44, 739 91 Jablunkov, tel.: 558 366 021, e-mail: obec@hornilomna.eu, www.hornilomna.eu • Starosta obce: Tomáš Gruszka • Počet členů zastupitelstva: 7 (KDU-ČSL – 5 mandátů, Starostové a nezávislí – 2) • Počet obyvatel k 1. 1. 2014: 374, z toho 208 mužů a 166 žen • Rozloha: 2 466 ha

